

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Гордана Ј. Ђоковић

**НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ И
ЦЕЛОЖИВОТНО УЧЕЊЕ**

докторска дисертација

Београд, 2013

UNIVERSITY OF BELGRADE

FACULTY OF PHILOLOGY

Gordana J. Đoković

**PUBLIC LIBRARIES AND LIFE LONG
LEARNING**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2013

Ментор:

др Александра Вранеш, редовни професор, Универзитет у Београду,
Филолошки факултет

Чланови комисије:

др Љиљана Марковић, редовни професор, Универзитет у Београду,
Филолошки факултет

др Данијела Костадиновић-Красић, редовни професор, Универзитет у
Београду, Учитељски факултет

Датум одбране:

Срдачно се захваљујем свом ментору, проф. др Александри Вранеш, на свесрдној подршци и стручној помоћи током израде ове дисертације.

На несебичној помоћи у обезбеђивању литературе као и на стручним саветима захваљујем се драгим колегама из Народне библиотеке Србије.

На разумевању током различитих фаза израде ове докторске дисертације, велику захвалност дугујем својој породици.

Аутор

НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ И ЦЕЛОЖИВОТНО УЧЕЊЕ

Сажетак

У времену брзих промена и пораста количине знања, најважнија особина је флексибилност и прилагодљивост новонасталим променама. Целоживотно образовање је савремени концепт према коме се образовање не завршава са завршетком формалног образовања и стицањем дипломе, него се истиче важност перманентног осавремењавања теоријског знања и практичних вештина одраслих особа.

Људска потреба за сталним усавршавањем и целоживотним образовањем стара је колико и сама цивилизација. Од Конфуција, преко Сократа, Платона, Аристотела, Сенеке, Френсиса Бекона до претварање идеје о перманентном образовању у научну концепцију. Појавом индустријализације и бројних друштвених, технолошких, социјалних и културних промена долази и до потребе за перманентним образовањем.

Концепт целоживотног учења је данас свуда у Свету прихваћен као нова парадигма образовања, за шта су најзаслужније међународне организације UNESCO, OECD, Светска банка и Европска комисија, у чијим програмима рада се овај концепт налази већ дуги низ година уназад.

Прекретница у целоживотном образовању у Свету је заседање Европског већа које је одржано у Лисабону јуна 2000. године. Тада је закључено да је унапређивање целоживотног образовања неопходно за успешну транзицију према друштву и економији утемељеним на знању јер је Европа ушла у „време знања“, што ће све утицати на културни, економски и друштвени живот грађана.

Концепт целоживотног образовања (Lifelong Learning – LLL) се односи на идеју учења које траје целог живота. У Србији је неопходно изградити свест код појединаца да схвате да су учење и образовање процеси који се одвијају током целог живота и да преко различитих

процеса усавршавања и преквалификација могу боље да одговоре на захтеве савременог доба.

У друштву целоживотног учења народне библиотеке ће постати центри који повезују локално учење - да ли је формалне или неформалне врсте - са глобалним средствима информисања и знања и зато ће бити веома значајне у развоју будућих система доживотног учења. Целоживотно учење није новина за народне библиотеке. Оне су увек биле отворене за све који желе да проширују своја знања. Због своје отворености према локалном становништву и због своје повезаности са другим образовним установама у региону, оне представљају идеална места за овакав вид учења. Народне библиотеке, унапређивањем својих услуга могу да се суоче са изазовима дигиталне неједнакости и зауставе разне неједнакости у образовним процесима. Развојем е-учења у народним библиотекама повећава се дигитална писменост становништва а самим тим повећавају се и могућности за запослење али и разлике између дигитално писменог и дигитално неписменог становништва.

Народне библиотеке имају улогу да подстичу учење, било формалне, било неформалне природе. Оне оспособљавају појединце да самостално трагају за информацијама и тако дођу до знања. Оне као установе, појединцима нуде широк избор различитих медија као и стручну помоћ у тражењу информација.

Да би одговорили савременим захтевима, стручњаци у библиотечко-информационој делатности морају константно да се усавршавају. Континуирано образовање библиотекара почиње након завршетка формалног школовања и траје током читавог живота кроз различите облике усавршавања: курсеве, семинаре, радионице, конференције који им омогућавају стално напредовања у раду.

Библиотеке су одувек пратиле промене у друштву, а преносећи знање и информације и утицале на те промене и биле њихов носилац. Данас оне, прилагођавањем и реорганизацијом, постају информациони

центри, па поред васпитно-образовне улоге добијају и нови концепт. Оне сада морају одиграти кључну улогу у информационом описмењавању и прихватању нових технологија задржавајући притом своје раније образовне вредности.

Образовање и целоживотно учење најважнији су услови за стварање демократског друштва. Право демократско друштво свима пружа могућност и прилику да се доживотно образују и прошире своја знања у складу са демократским принципима и процедурама у за то предвиђеним формалним или неформалним установама учења.

Данашње народне библиотеке су образовне, културне и информационе установе које доприносе учењу, знању, информисаности и демократији. Најважнији задатак им је да омогуће корисницима слободан приступ информационим изворима који су им потребни за учење, рад, информисаност или разоноду. Право појединца на слободан приступ информацијама произилази из људског права на слободу изражавања. Библиотеке помажу појединцима у стварању и обликовању мишљења о многим темама као и укључивању већег броја грађана у друштвени живот и тако посредно доприносе развоју демократије.

Библиотеке, као демократске институције, представљају изворе информација за све људе без икакве искључености, оне обезбеђују слободу говора, слободу учења, слободу мишљења и изражавања. Оне пружајући приступ свим облицима знања и интелектуалних активности, представљају подршку за учење током читавог живота, подједнако за све.

Кључне речи: народне библиотеке, целоживотно учење, информациона и медијска писменост, демократизација знања, мултикултуралност.

Научна област: Библиотекарство

УДК: 374.7:027.022

PUBLIC LIBRARY AND LIFELONG LEARNING

Summary

In a time of rapid change and increasing amount of knowledge, the most important feature is flexibility and adaptability to new changes. Lifelong education is a modern concept according to which education does not end with the completion of formal education and gaining a diploma, but also emphasizes the importance of continuing modernization of theoretical knowledge and practical skills of adults.

The human need for continuous improvement and lifelong learning is as old as civilization itself. From Confucius, through Socrates, Plato, Aristotle, Seneca, Francis Bacon to transform the idea of lifelong learning in science concepts. With the advent of industrialization and many social, technological, social and cultural change comes the need for continuing education.

The concept of lifelong learning is now accepted throughout the world as a new paradigm of education, thanks to the international organization UNESCO, OECD. the World Bank and the European Commission, in whose agenda this approach exists for a number of years.

The turning point in lifelong education in the world is meeting the European Council held in Lisbon in June 2000. The conclusion was that the promotion of lifelong learning necessary for a successful transition to a society and knowledge-based economy because Europe has entered a "time of knowledge", which will all affect the cultural, economic and social life of citizens.

The concept of lifelong learning (Lifelong Learning - LLL) refers to the idea of learning that lasts all your life. In Serbia, it is necessary to build awareness for individuals to understand that education and learning processes that occur throughout life and that it can, through various processes of training and re-training, better respond to demands of modern times.

In a society of lifelong learning public libraries will become centers that connect local learning - whether formal or informal types - with the global media and knowledge and will therefore be useful in the future development of lifelong learning. Lifelong learning is not new to the public library. It has always been present in the public libraries, which have always been open to all who wish to expand their knowledge. Therefore, they are ideal places for this kind of learning, because of its openness to the local population and their relation to other educational institutions in the region. Public libraries, by upgrading their services can face the challenges of the digital divide and stop the various inequalities in the educational process. The development of e-learning in public libraries increases digital literacy of the population and thus increase the employment opportunities and also the differences between the digitally literate and digitally illiterate population.

Public libraries have a role to encourage learning, whether formal or informal. They empower individuals to independently search for information, and so achieve the knowledge. Like institution, they offer individuals a wide variety of media and expert assistance in finding information.

In order to respond to modern demands, experts in library and information activities must constantly being improved. Continuing education for library starts after completion of formal education and a life-long through various forms of training: courses, seminars, workshops and conferences that enable continuous progress in the work.

Libraries have always been accompanied by changes in the society, passing on knowledge and information and influencing those changes and carried them . In today's electronic age of those adjustments and reorganization, they become information centers and in addition educational role and gain a new concept. They now have a key role in information literacy and the adoption of new technologies while retaining their previous educational value.

Education and lifelong learning are the most important conditions for the creation of a democratic society. The right of a democratic society allows

anyone the opportunity to lifelong education and expand their knowledge in accordance with democratic principles and procedures in designated formal or informal institutions of learning.

Today's public libraries are educational, cultural and informational institutions contributing to learning, knowledge, information and democracy. The most important task is to allow users free access to the information resources that they need for their education, work, information or entertainment. The right to free access to information is a fundamental human right to freedom of expression. Libraries assist individuals in creating and shaping opinions on many subjects as well as the inclusion of a large number of citizens in social life and thus indirectly contribute to the development of democracy.

Libraries as democratic institutions are sources of information for all people without any exclusion, they provide freedom of speech, freedom of teaching, freedom of opinion and expression. They provide access to all expressions of knowledge and intellectual activity and provide support to lifelong learning, equal for all.

Key words: public library, lifelong learning, information and media literacy, democratization of knowledge, multiculturalism.

Academic Expertise: Librarianship

UDC: 374.7:027.022

САДРЖАЈ

1. УВОД	1
2. ЦЕЛОЖИВОТНО УЧЕЊЕ	6
2.1. Стратегија образовања одраслих у светским оквирима	13
2.2. Стратегија образовања одраслих у Србији.....	25
3. НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ У ФУНКЦИЈИ ЦЕЛОЖИВОТНОГ УЧЕЊА	39
3.1. Ресурси народне библиотеке као подршка целоживотном учењу	43
3.1.1. Фондови.....	60
3.1.2. Набавна политика.....	69
3.1.3. Стручни кадар	90
3.1.4. Услуге	102
3.2. Информациона и медијска писменост у народним библиотекама	112
3.3. Учење на даљину и народне библиотеке	128
4. ПРОГРАМИ И УДРУЖИВАЊА НАРОДНИХ БИБЛИОТЕКА КАО ПОДСТИЦАЈ ЦЕЛОЖИВОТНОМ УЧЕЊУ	138
5. УЛОГА НАРОДНИХ БИБЛИОТЕКА У ДЕМОКРАТИЗАЦИЈИ УЧЕЊА	183
5.1. Интелектуалне слободе у народној библиотеци	187
5.2. Мултикултуралност у народним библиотекама	193
Закључак.....	202
Литература.....	206
Електронски извори и интернет портали.....	235
Биографија аутора	239

1. УВОД

„Треба учити све док нешто не знаш и докле год живиш“

Еурипид

Предмет научног истраживања докторске дисертације су народне библиотеке као локални информациони центри који својим корисницима омогућавају непосредни приступ свим врстама знања и обавештења и осигуравају услове за учење током целог живота. Народне библиотеке због тога можемо сматрати виталном снагом у образовању, култури, обавештавању, гајењу мира и духовног благостања у локалној заједници. Оне су подршка формалном и доживотном образовању, стварају и јачају читалачке навике деце и младих, подстичу креативност и свест о културном наслеђу, заступају културне различитости и веза су са свим културним дешавањима у локалној заједници. Народна библиотека учествује у изградњи демократског друштва јер пружа услуге којима настоји да задовољи образовне и информативне потребе појединца и његову разоноду у слободно време. Важан је јавни простор и место окупљања, посебно у заједницама где постоји мало других места на којима се људи сусрећу. Зато се понекад назива „дневном собом заједнице“ и може деловати као позитивно социјално искуство.

Народне библиотеке као установе које су оспособљене за презентацију и дисеминацију информација, морају постати установе које ће у својим локалним заједницама бити носиоци целоживотног учења. Оне, као јавни сервиси треба да пружају релевантне информације о свим видовима образовања у својим локалним срединама, да својим програмима подстичу доживотно учење и активно учествују у његовом остваривању.

Применом историјског, аналитичког, компаративног и статистичког метода тема дисертације се развија у два правца: а) тумачење целоживотног образовања као образовања (општег или стручног) које подразумева могућност учења за све старосне и социјалне категорије, у различитим контекстима – на послу, код куће, у библиотекама, у оквиру неформалних видова активности; б) тумачење народних библиотека, анализу њиховог рада, видове организације, задатке, функције и улогу коју, као културно-информативни центри локалних заједница, имају у процесима целоживотног образовања.

Истраживањем су потврђене хипотезе да су народне библиотеке основне и најделотворније културне установе у локалној заједници које активно учествују у процесима образовања (формалног и неформално), информисаности и забаве локалног становништва.

Рад ће указати на значај народних библиотека у многим сегментима друштвеног живота локалне заједнице као што су: стварање читалачких навика код деце од њиховог најмлађег узраста, подржавање формалног учења на свим нивоима као и индивидуалног учења и самообразовања, учествовање у упознавању културне баштине, обезбеђивање приступа свим врстама информација, подршка у информационом описмењавању грађана.

Поред дефинисања народне библиотеке као универзалне, доступне и отворене културно-образовне институције намењене свим слојевима становништва, наглашени су и правци њиховог деловања и њихова улога у целоживотном образовању и информационом описмењавању становништва.

Народне библиотеке су се нашле пред таласом промена које су последица техничког и технолошког развоја, а које траже преиспитивање традиционалног начина рада. Доживотно учење је једна од тенденција модерног друштва које захтева пораст општег образовног нивоа и појачано коришћење свих средстава која човеку могу бити од користи у ту

сврху. Народне библиотеке на тај начин показују да могу да промовишу учење комбинујући елементе информационе писмености са традиционалном библиотечком праксом. Доживотно учење као универзална вредност свуда у свету, представља уједно и мисију сваке народне библиотеке. Информационо доба у коме данас живимо, тежи да искористи све предности информационих наука и технологија и да створи информационо друштво у коме ће све бити доступно путем интернета и у коме ће и становништво бити информационо писмено. Зато је приоритет већине влада у свету, укључивање становништва у информатичко доба и ширење информационе писмености. Доживотно учење охрабрује библиотекаре да преиспитају праксу и да уграде принципе информационе писмености, прошире и обогате своја знања о употреби информација.

Ако се зна да основу сваког демократског друштва чини знање, онда је жеља за стицањем знања и целоживотним учењем темељ сваке демократије. Опет, народне библиотеке као носиоци огромне количине знања и информација представљају „камен темељац“ демократије. Оне помажу људима да пронађу различите изворе информација, добију додатно образовање, стекну нове способности, развију вештине информационе писмености и тако постану спремни да пруже допринос развоју демократског друштва.

У друштву доживотног учења - да ли формалне или неформалне природе, народне библиотеке ће повезивати локално учење са глобалним средствима информисања и знања и зато морају имати важну улогу у развоју будућих система доживотног учења.

Представљена је визија преображаја народних библиотека кроз коју ће оне из пасивног, традиционалног и подређеног стања прерасти у културне и информационе центре локалне заједнице.

У првом сегменту рада објашњен је појам *целоживотно образовање* и његов историјски развој. Стратегија образовања одраслих у светским

оквирима, представљена је преко програма рада међународних организација UNESCO, OECD, Светска банка и Европска комисија, које су најзаслужније за развијање концепта целоживотног образовања. Преко *Стратегије образовања одраслих* и *Закона о образовању одраслих* представљена је и визија развоја концепта целоживотног образовања у Србији.

У следећем сегменту рада ослањајући се на законске прописе и међународне смернице детаљно је објашњен појам народна библиотека као и основни видови организовања, задаци, функције и улога коју она има у животу локалне заједнице, а затим и компаративно истраживање улоге народних библиотека у процесима целоживотног учења у Србији и у земљама Западне Европе (Велика Британија, Италија, Данска), у Сједињеним Америчким државама и у Јапану.

Анализа улоге народних библиотека у Србији, у процесима целоживотног учења, урађена је на основу релевантних података доступних кроз базу *Мрежа библиотека Србије*, и на основу *Годишњих извештаја народних библиотека* достављених Матичном одељењу Народне библиотеке Србије.

Статистички подаци о културним и образовним активностима за 158 народних библиотека у Србији за период 2011-2013. године добијени су на основу података у бази *Мрежа библиотека Србије* и *Извештајима народних библиотека* који се достављају Матичном одељењу Народне библиотеке Србије. У оквиру културно-образовних активности у народним библиотекама, посебна пажња је посвећена активностима на пољу континуираног образовања корисника и запослених у библиотечко-информационој делатности. На основу података добијених овим истраживањем, закључујем да народне библиотеке у последње две године интензивније почињу да се укључују у процесе доживотног образовања њихових корисника углавном организовањем едукативних стручних предавања или организовањем радионица којима потпомажу информационо описмењавање грађана. Највећи број радионица и

предавања посвећен је континуираном образовању библиотекара и информационој писмености.

На основу истраживања и анализа статистичких података добијених од Статистичког завода Србије и Народне библиотеке Србије (кроз Мрежу библиотека Србије) показало се у којој мери народне библиотеке у Србији могу да одговоре задацима које пред њих поставља савремено друштво, као и позитивне и негативне последице постојеће организације овог сегмента библиотечке делатности у Србији.

2. ЦЕЛОЖИВОТНО УЧЕЊЕ

Ма каквим знањем овладао твој ум,
не застај никад у учењу – ни часа,
јер знај: да прекидања у учењу нема.

Абдул Касим Мансур Фирдуси

Целоживотно образовање или образовање „од колевке па до гроба“ потпуно се разликује од образовања у оквиру редовног образовног система. Можемо га дефинисати и као „учење током живота са циљем унапређивања знања, вештина и способности унутар личне, грађанске, друштвене и пословне перспективе“¹. Оно може бити и нова шанса за све који су из неких разлога нешто пропустили у свом образовању или само осавремењавање знања и квалификација како би се појединци што лакше прилагодили „друштву знања“.

У времену брзих промена и пораста количине знања, најважнија особина је флексибилност и прилагодљивост новонасталим променама. Формално школовање, у основним и средњим школама и на факултетима, више није довољно. Целоживотно образовање је савремени концепт према коме се образовање не завршава са завршетком формалног образовања и стицањем дипломе, него се истиче важност перманентног осавремењавања теоријског знања и практичних вештина одраслих особа.

¹ Цјеложивотно учење / Jasminka Maravić // Edupoint : časopis o primjeni informacijskih tehnologija u obrazovanju. – III (Rujan 2003), br. 17. - ISSN 1333-5987. – str. 34.

Сталне промене и потребе савременог друштва као и увођење нових технологија довело је до потребе за новим кадровима који се прилагођавају овим променама.

Одређење појмова

Појмови „доживотно образовање“, „образовање одраслих“ и „целоживотно образовање“ се често заједно појављују и чак се третирају као синоними.² Проучавањем ових појмова баве се научне дисциплине андрагогија и геронтологија. Андрагогија је наука која проучава могућности, проблеме, методе и технике систематског образовања и васпитања одраслих. Геронтологија је научна дисциплина која проучава старост и све аспекте промена до којих долази у процесима старења.

Чувени андрагози, ипак наглашавају, да је значајно да се прави разлика између ових термина.

Доживотно образовање (трајно, континуирано, перманентно) или на енглеском (continuing education) односи се на образовање од завршетка неког ступња формалног образовања (након обавезног образовања) до смрти или до краја радног века, и самим тим то је и најшира концепција образовања. Из тога произилази да је образовање одраслих ужи део доживотног образовања. Било би значајно да се доживотно образовање уведе у образовни систем јер без тога нема ни друштвеног напретка ни развоја појединца. На Трећој светској конференцији образовања одраслих одржаној у Јапану 1972. године, доживотно образовање је добило статус концепције.

За разлику од прва два појма целоживотно образовање подразумева могућност учења за све старосне и социјалне категорије, у различитим контекстима – у образовним институцијама, на послу, код куће, у оквиру

² Перманентно образовање и образовање одраслих / Драгомир Филиповић // Педагогија, - ISSN 0031-3807. - Год. 59, бр. 1 (2004), str. 18-38.
Доступно и на: <http://scindeks.nb.rs/article.aspx?artid=0031-38070401018F>

неформалних видова активности итд. Оно обухвата различите домене – од општег образовања, преко стручног усавршавања до припреме за свакодневне животне ситуације.³

Целоживотно образовање или на енглеском (lifelong education) обухвата све видове учења:

- формално образовање;
- неформално образовање;
- информално образовање.

Формално (школско или институционализовано) образовање је образовање које се изводи у институцијама које су за то и основане. То је систем образовања од основне школе до универзитета који се обавља према плану и устаљеним принципима.

Неформално образовање је све распрострањенији вид образовања на коме почива и образовање одраслих у савременом свету. Оно је организовано образовање одраслих са циљем задовољавања њихових образовних потреба. Оно подразумева стицање знања која нису укључена у формално образовање, а која воде ка развоју личних, социјалних и професионалних компетенција. Неформално образовање је још дефинисано као „свака организована систематска делатност изван оквира школског система, која треба да обезбеди селективне типове учења посебним подгрупама становништва, одраслима, као и деци“.⁴

Овај вид образовања могу да организују разне привредне, друштвене, политичке и друге институције, а може га организовати и

³ Кључне компетенције и учење у пракси / Виолета Петковић, Наташа Илић Миловац // Педагошка стварност. - ISSN 0553-4569. - Год. 56, бр. 9/10 (2010), стр. 839-865.

⁴ Перспективе неформалног образовања // Х. С. Бола // Перспективе образовања / уредник Т. Поповић. – Београд : Завод за уџбенике и наставна средства. – Стр. 213.

здравство, привреда, војска, политичке партије, црква и друге организације које нуде неки од широких избора програма образовања.

Некада се неформално образовање везивало за сиромашне, неписмене, недовољно образоване или особе које су напустиле редовне школе. Данас је овакав вид неформалног учења и образовања намењен свима који желе да прате савремене трендове и стекну додатно образовање.

Савремени андрагози наглашавају да неформално образовање означава организовану и систематску образовну активност која је усмерена на оспособљавање одраслих за рад, социјалне активности и приватан живот.

Информално образовање је процес у коме особа у свакодневној интеракцији са околином, суседством, радним окружењем, библиотеком итд. стиче нова знања и искуства. Оно је свакодневна појава која се одвија у породици, браку, у групи вршњака, спонтано у току целог живота. Може се одвијати у различитим окружењима као што су: библиотеке, музеји, научни центри и сл. Зато ове изворе информалног образовања треба искористити да би се реализовала концепција доживотног учења.

Формално образовање се најчешће повезује са школама, неформално са организованим телима у друштву, а информално покрива интеракцију са породицом, пријатељима, вршљацима, колегама итд.

Историјски развој целоживотног образовања

Људска потреба за сталним усавршавањем и целоживотним образовањем стара је колико и сама цивилизација. Кинеска народна пословица најбоље описује став о важности образовања.

„Ако мислиш на једну годину – сеј жито

Ако мислиш на више година – сади дрво

Ако мислиш на сто година – образуј народ.“

Почеци доживотног образовања везују се за Индију и индијског филозофа Мануа, док се ова идеја на знатно вишем нивоу везује за рану кинеску цивилизацију и оснивача кинеске филозофије Конфучија (551-479). Конфуције је творац идеје друштвеног напретка са акцентом на усавршавање људи. Ову идеју касније проналазимо и код великих филозофа као што су: Сократ, Платон, Аристотел, Сенека, Френсис Бекон итд.

Сократ је посебно место у својим проучавањима посветио образовању. Сократово учење је индивидуалистичко, претежно окренуто појединцу. Он је посебно истакао античку традицију перцепирања знања као врхунску вредност и изједначио је са моралом. Сократ је тврдио „да је свима потребно васпитање и учење и да је незнање узрок лошег делања“⁵. Једини начин да се то постигне је пут самосазнања. Код Сократа су васпитање и образовање старање за душу. Код њега је знање етички идеал, и живот има етички циљ а то је самоусавршавање.

Када би ове Сократове етичке принципе превели на језик савремене теорије образовања одраслих добили бисмо два важна принципа:

- Самоспознају и тежњу за знањем;
- Стално самоусавршавање.

Исто правило, без разлике односи се на све људе а то је тежња да читавог живота уче и усавршавају се.

Платон и Аристотел

У Платоновим и Аристотеловим делима први пут налазимо развијену мисао о перманентном образовању преко идеја о образовању одраслих и старих.

⁵ Protagora ; Sofist / Platon ; [preveli Koloman Rac, Milivoj Sironić ; predgovor napisao Branko Bošnjak]. - Zagreb : Naprijed, 1975 (Zagreb : "Ognjen Prica"). - 192 str. ; 20 cm. - (Filozofska biblioteka)

До решења проблематике образовања Платон је дошао преко покушаја успостављања идеалне државе. Да би се створила и одржала идеална држава најважније је добро образовање. Тако се обезбеђује правда у држави, јер онда свако ради оно што најбоље зна. „Лоша државна уређења и настају због необразованости и лошег васпитања, па се зато образовање и јавља као кључни фактор у конституисању 'идеалног' поретка и његовом очувању од промена које су, у складу са Платоновим социјалним конзервативизмом, штетне и непожељне по државу“.⁶

Платон је, упркос свом конзервативизму исказао мисао о напредној улози васпитања и образовања којом се формирају генерације још боље од претходних. Он верује у велике могућности сазнавања и учења и истиче да су ове способности заједничке и за мушкарце и жене, и за младе и за старе.⁷

Платон чак, одређује образовне задатке на поједина животна раздобља, па тако образовни систем дели у неколико фаза. По томе, млади до двадесете стичу основна знања и војно-гимнастичку обуку. Само најспособнији настављају са учењем. Они стичу додатна знања из разних наука али и даље у комбинацији са војним вежбама. Следећа селекција је са тридесет година кад се бирају најбољи у учењу и ратовању. Они су заслужили да се следећих пет година баве дијалектиком. Онда следи петнаест година јавне службе. Када остаре и изгубе снагу, онда се посвећују широком пољу знања и не раде више ништа друго.

По Аристотелу „сви људи теже знању по нарави“⁸. Човеков живот, учење и образовање усмерени су ка крајњем циљу срећи тј. блаженству.

⁶ Pojava i rani razvoj ideja o permanentnom obrazovanju / Katarina Ceković // Andragoške studije. - ISSN 0354-5415. - Vol. 2, br. 1 (1995). / Str. 11.

⁷ Zakoni ; Epinomis / Platon. - Beograd : BIGZ, 1990 (Beograd : BIGZ). - 491 str. ; 25 cm. - (Filozofska biblioteka. Velika filozofska biblioteka). - ISBN 86-13-00409-1

⁸ Metafizika / Aristotel. - [2. izd.]. - Zagreb : Globus : Liber, 1988. - LII, 408 str. ; 21 cm. - (Biblioteka Episteme). - Стр. 980a.

Аристотел образовање и васпитање сматра као предуслов за добру државу. Он тврди да се учење и поучавање не смеју завршити с младости јер „знање мора да срасте са човеком, а за то је потребно време“⁹.

После Аристотела, Стоичка школа није дала много новог на пољу образовања и васпитања. Стоици, за разлику од претходника, сматрају да се врлина може научити, и да човек постаје моралан више учењем, него природом.

Стоицизам је нашао одјека код римских филозофа па је Л.А. Сенека имао идеју да земаљски живот представља припрему за живот после смрти, али то човека не лишава задатка да „свој живот још пре смрти усавршава“¹⁰.

У време француске грађанске револуције долази се на идеју о институционализацији перманентног образовања преко пројеката народног образовања. Ова веома добро разрађена идеја о образовању одраслих која је укључивала и разне установе за образовање и разне форме самообразовања, је упркос великом угледу актера (Таљеран, Кондорсе, РOME, Лепелтје и други), ипак је одбачена.

Следећа фаза у развоју доживотног образовања је претварање идеје о перманентном образовању у научну концепцију. Са појавом индустријализације, у свету се дешавају бројне друштве, технолошке, социјалне и културне промене које повлаче и потребу за перманентним образовањем запослених. Нарочито са појавом електронике јача потреба да се радници перманентно образују и управо тада је идеја о перманентном образовању добила своју велику шансу.

⁹ Nikomahova etika / Aristotel ; predgovor napisao Miloš N. Đurić ; [prevela sa starogrčkog Radmila Šalabalić]. - Beograd : Kultura, 1958. - Стр. 1147а.

¹⁰ Rasprava o blaženom životu i Odabrana pisma Luciliju / [Lucije Anej Seneka] ; sa latinskog preveo i uvod napisao Miloš Đurić. - Beograd : Grafos, 1978. - 97 str. ; 19 cm. - (Biblioteka "Horizonti" ; 16). - Стр. 91.

2.1. Стратегија образовања одраслих у светским оквирима

Све велике демографске промене становништва, као што су нпр. миграције, промене у економској или у старосној структури, повезане су и утичу и на промене у образовању одраслих. Услед великих миграција становништва, јавља се потреба да се расељено становништво додатно образује и стекне неке додатне радне вештине. Слично је са променама у економској структури када се нагло повећава број незапослених и када би послодавци требали на време да предвиде проблеме и да одређени број радника пошаљу на дошколовање како до тога не би дошло.

Концепт целоживотног учења је данас свуда у Свету прихваћен као нова парадигма образовања, а за то су најзаслужније међународне организације UNESCO, OECD, Светска банка и Европска комисија, у чијим програмима рада се овај концепт налази већ дуги низ година уназад.

Прекретница у целоживотном образовању у Свету је заседање Европског већа које је одржано у Лисабону јуна 2000. године. Тада је закључено да је унапређивање целоживотног образовања неопходно за успешну транзицију према друштву и економији утемељеним на знању јер је Европа ушла у „време знања“, што ће све утицати на културни, економски и друштвени живот грађана.

То је довело до објављивања *Меморандума о целоживотном учењу* у октобру 2000. године чији је циљ био покретање расправа на нивоу целог Европског континента у вези креирања опште стратегије за увођење целоживотног учења, и на појединачном и на институционалном нивоу, и у свим подручјима јавног и приватног живота.

Према *Меморандуму о целоживотном учењу*, целоживотно учење, није више само један вид образовања, већ мора постати водеће начело у учешћу у целокупном контексту учења у наредних десет година.

Меморандум почиње дефинисањем проблема увођења целоживотног учења. Затим, у другом поглављу износи став да је унапређивање запошљавања једнако важан процес и међусобно повезан са циљевима у процесу целоживотног учења. Треће поглавље, показује да због економских и друштвених промена у Европи мора да се заузме потпуно нови став према образовању и усавршавању. Четврто поглавље наглашава шест основних порука које нуде предлоге о примени целоживотног образовања у пракси:

- Гаранција потпуног и сталног приступа учењу ради стицања и обнављања вештина потребних за учешће у друштву заснованом на знању;
- Повећање улагања у људске ресурсе ради давања првенства највећем богатству у Европи – њеним грађанима;
- Развијање делотворних метода учења и поучавања, те услова потребних за постизање континуитета у целоживотном (lifelong) и општем (wide) учењу;
- Побољшање начина разумевања и вредновања учествовања у процесу образовања те добијених резултата, што се посебно односи на неформално и информално образовање;
- Обезбеђивање једноставног приступа квалитетним информацијама везаних за стицање образовања у целој Европи и током целог живота;
- Приближавање могућности целоживотног учења уз помоћ ICT-а (информационо-комуникационе технологије).

У петом поглављу, наведени су примери неких активности које могу помоћи државама Европске уније. Наглашава се да је за увођење целоживотног учења у праксу, неопходно да земље чланице заједнички раде:

- у изградњи друштва које нуди једнаке могућности приступу квалитетном образовању свим грађанима током читавог живота, те

друштва у којем је пружање образовања и усавршавања прва и главна потреба и захтев појединаца;

- у прилагођавању начина пружања образовања и усавршавања, те начина организације службеног радног времена, тако да људи могу учествовати у трајном процесу образовања током читавог живота, односно да свако у свом животу може комбиновати учење, рад и породични живот;
- у постизању више укупних нивоа образовања и квалификација у свим секторима, у осигуравању високо квалитетног образовања и усавршавања те истовремено, у осигуравању знања и способности људи и уједначавањем са променама захтева на послу, организацијом радног места, методама рада, итд;
- у подстицању и припремању људи за активније учешће у свим областима модерног јавног живота, посебно у друштвеном и политичком животу на свим нивоима деловања заједница, укључујући и вођење политике на европском нивоу.

Успех овог меморандума лежи у изграђивању заједничке одговорности међу свим учесницима: државама, европским институцијама, регионалним и локалним властима, онима који раде на било којем виду образовања и усавршавања, али и међу самим грађанима. Главни циљ је да у Европи свакоме буде пружена могућност да развије сопствени потенцијал до краја.

UNESCO и целоживотно учење

UNESCO је основан 1945. године као специјализована агенција Уједињених Нација, одговорна за промовисање образовних, научних и културних питања као средстава за постизање циља Уједињених Нација, остварења мира и моралног просперитета. У току кризе образовања крајем 60-тих година двадесетог века, у UNESCO-у су схватили да извоз образовних модела из развијених земаља у земље трећег света није имао

успеха. Из тих разлога UNESCO је 1970. године формирао Међународну комисију за развој образовања тзв. Фауерову комисију. Комисија је промовисала потребу за целоживотним учењем из разлога што је тадашњи систем образовања био сувише ограничен. Највећи резултат рада Фауерове комисије је документ који је изашао 1972. године под називом *Learning to Be : The World of Education Today and Tomorrow* (Учити бити: свет образовања данас и сутра). Овај документ је први приказао основне карактеристике будућег концепта целоживотног учења, а акценат је стављен на две основне идеје:

- Образовање током читавог живота; и
- Друштво засновано на учењу.

„Сваки појединац мора бити у позицији да настави да учи током читавог свог живота. Идеја о целоживотном учењу је главни принцип друштва заснованог на учењу“, што је и основни принцип овог UNESCO-вог документа.

UNESCO данас у свом саставу има Институт за целоживотно учење који је непрофитни, међународно-истраживачки, информациони, документациони и издавачки центар. Као један од шест образовних институција при UNESCO-у, *Институт за целоживотно учење* промовише политику целоживотног учења са акцентом на образовање и учење одраслих, посебно писменост и неформално образовање, као и алтернативно учење као шансу за маргинализоване и угрожене групе.

Активности Института за целоживотно учење (UIL- UNESCO Institute for Lifelong Learning) су усмерене ка постизању *Образовања за све* (Education for All – EFA) и *Миленијумских циљева развоја* (Millennium Development Goals – MDG), заједно са циљевима *Међународне конференције о образовању одраслих* (International Conference on Adult Education – CONFINTEA), *Декадом писмености Уједињених нација* (United Nations Literacy Decade – UNLD), *Декадом образовања за одрживи развој* (Decade of

Education for Sustainable Development - DESD) и *UNESCO-вом идејом за унапређење писмености* (UNESCO Literacy Initiative for Empowerment - LIFE).

Институт одговара захтевима земаља чланица, али приоритет даје земљама на Афричком континенту, најмање развијеним земљама и Е-9 земљама. Иако је главни циљ Института за целоживотно учење (UIL) Африка и земље у развоју, овај Институт је међу првим институцијама који се бавио испитивањем функционалне писмености одраслих у Европи. Тренутно, Институт за целоживотно учење (UIL), обрађује тематску област писмености у Европи кроз заговарање, умрежавање и сарадњу истраживачких активности. Закључци овог Института су да је писменост основ за целоживотно учење.

Институт за целоживотно учење (UIL), обезбеђује техничку подршку земљама чланицама, укључујући и консултантске услуге и програме праћења и вредновања. Институт (UIL), побољшава писменост и неформално образовање, као и образовање одраслих кроз заступање и умрежавање, истраживање и изградњу капацитета.

Институт, такође организује дијалоге на националном, регионалном и међународном нивоу преко којих показује какав је утицај политике целоживотног учења на активно грађанство, развој радне снаге и социјалне интеграције. У овире Института је основан и Међународни директоријум целоживотног учења. Замолити су државе чланице да наведу кључне организације које су одговорне за формулисање политике целоживотног учења на националном нивоу, као и водеће истраживачке установе на факултетима, које се баве проучавањем целоживотног учења.

Унапређење целоживотног учења за све, један је од стратешких циљева Института за целоживотно учење (UIL), чији задаци су између осталог и следећи:

- Унапређење националних капацитета у пружању широког спектра формалних, неформалних и информалних могућности за учење;

- Надogradња на политички заснованим истраживањима усмерених на стратегије учења и подршке за учење;
- Обезбеђивање међународног форума за размену информација о дешавањима у образовној политици, концептима и пракси у целоживотном учењу.

Институт за целоживотно учење (UIL), сарађује са високошколским установама на развијању програма изградње капацитета за успостављање система доживотног учења у државама чланицама UNESCO, са циљем интеграције доживотног учења у образовну политику тих држава.

Описмењавање становништва је један од кључних задатака UNESCO-вог Института за целоживотно учење. Право на писменост је саставни део права на образовање. Ипак, писменост одраслих је највише занемарена у програмима *Образовања за све* (Education for All – EFA), о чему сведочи податак да је данас у Свету 796 милиона младих и одраслих неписмено. Зато се Институт за целоживотно учење фокусира на пет стратешких области за постизање општег циља, унапређења писмености као основе за целоживотно учење:

- Координација UNESCO-ве иницијативе Писменост за окружење (Literacy Initiative for Empowerment (LIFE));
- Заговарање писмености;
- Истраживања о писмености у теорији и пракси;
- Изградња капацитета за изградњу Образовања за све (Education for All – EFA);
- Ефикасно праћење и процена система.

Иницијатива *Писменост за напредак* (The Literacy Initiative for Empowerment - LIFE), још један је од кључних пројеката ове организације, замишљена је као десетогодишњи стратешки план (2006-2015) за националне владе, невладине организације, цивилна друштва, приватни

сектор, агенције УН, да убрзају описмењавање у 35 земаља, где неписменост представља критичан изазов.

Породична писменост је још један пројекат УНЕСКО-а који доприноси остваривању циљева *Образовање за све* (Education for All - EFA). Образовни програми у оквиру породице могу имати посебну улогу у образовању тешко приступачног становништва. Породична писменост и програми учења, могу помоћи у превазилажењу вештачке баријере између формалног, неформалног и информалног учења кроз препознавање свих облика учења у различитим окружењима – код куће, у школи, у заједници, и охрабрује све старосне групе да комуницирају у породици и животу заједнице, и уче заједно. Породица, у најширем смислу утврђује основе за доживотно учење.

OECD (Organization for Economic Co-operation and Development)

OECD је основан 1948. године као део Маршаловог плана економског опоравка Запандне Европе после Другог светског рата. Економисти су 60-тих година 20. века предложили већа улагања у образовање како би обезбедили економски раст и развој. Тема прве OECD конференције која је одржана 1961. године била је *Економски раст и улагање у образовање*. Следећи корак који је начинио OECD са својим Центром за истраживања и иновације у области образовања (CERI), било је увођење концепта повратног образовања. Овај концепт, био је заснован на тражењу могућности за превазилажење разлика између понуде образовног система и потреба тржишта рада кроз промену улоге образовних институција, начина њиховог организовања и финансирања.

Концепт повратног образовања, признат је на међународном нивоу 1969. године на Версајској конференцији европских министара за образовање и узима се као један од првих покушаја дефинисања целоживотног учења. OECD је 1972. године објавио извештај под називом

Recurrent Education: a Strategy for Lifelong Learning (Повратно образовање: стратегија целоживотног учења).

Основни принцип овог концепта је:

„Повратно образовање је свеобухватна образовна стратегија за сваки образовни програм који се реализује после обавезног или основног образовања, а који одликује расподела образовања током читавог животног века појединца на повратни начин, нпр. смењујући се са другим активностима, првенствено са радом, али и са слободним временом и пензијом.“¹¹

Следећа публикација са истом темом коју је издао OECD, 1975. године под називом *Recurrent Education: Trends and Issues* (Повратно образовање: трендови и проблеми), усвојено је као стратегија за будућу реализацију целоживотног учења.

Концепт повратног образовања је доживео кризу 80-тих година 20. века која је настала услед развоја нових информационих технологија, спорог економског раста, повећања незапослености. Тада је дошло и до потпуног занемаривања концепта повратног образовања и целоживотног учења као и повећања интереса за традиционалне образовне системе. Ипак, концепт целоживотног учења тада је опстао на нивоу предузећа да би 90-тих година поново потпуно заживео када су стручњаци за образовање у својим земљама постали свесни бројних промена насталих на глобалном нивоу и када су земље почеле да се такмиче у вештинама и компетенцијама, где су вештине и компетенције стечене формалним образовањем брзо застаревале.

Тада се поред формалног система образовања, истиче и значај неформалног и информалног учења. Целоживотно учење се тада вратило на велика врата.

¹¹ *Recurrent Education: a Strategy for Lifelong Learning*. – CERI, 1973, стр. 16.

OECD је 1996. године, уместо повратног образовања, промовисао идеју целоживотног учења у свом извештају под називом *Lifelong Learning for All* (Учење током читавог живота за све). Овај програм је усвојен као стратешки оквир политике образовања на прелазу у 21. век.

Савет Европе и Светска банка

Истовремено са активностима које су чинили UNESCO и OECD по питању креирања концепта целоживотног учења, имамо и сличне покушаје још две веома важне организације Савет Европе и Светска банка.

Савет Европе је у својим документима из 1970, 1977. и 1978. године промовисао концепт „перманентног образовања“. А током раних 70-тих година Савет Европе је развио још један паралелни концепт „континуирано образовање“, који је имао исте карактеристике као и модели UNESCO-а и OECD-а.

Светска банка је такође тих 70-тих година, финансирала студију под покровитељством Међународног савета за развој образовања (ICED), када су анализиране потребе оних који уче целог живота и креирани нови путеви ка учењу.

Извештај под називом „*Lifelong Learning in the Global Knowledge Economy*“ (Целоживотно учење у глобалној економији знања), у коме истиче економске ефекте које образовање има на појединца и друштво у целини, Светска банка је издала 2003. Године.

Европски савет и Европска комисија, целоживотно учење посматра како са аспекта запошљавања и развоја људских ресурса, тако и са аспекта образовања. У свим документима се инсистира на концепту учења и могућности да и одрасли уче у свим ситуацијама и могућностима, и то не само у образовним институцијама, већ и на радном месту, у локалној заједници, индивидуално и самоорганизовано.

За развој концепта целоживотног учења и делатност Европске комисије, важно је и издавање Беле књиге (1993. године) *Подучавање и учење*

на путу ка друштву које је засновано на знању. Концепт целоживотног учења је у овој Белој књизи из 1995. године први пут постао главни фокус и политика.

Европска комисија је предложила пет општих циљева на путу ка целоживотном учењу, а то су:

1. Подржавање стицања нових знања;
2. Остваривање чвршће везе између школа и предузетничког сектора;
3. Борба против ексклузије појединаца и/или група;
4. Учење три различита језика земаља чланица;
5. Подједнако третирање улагања у капитал и улагања у обуку.¹²

Бела књига је за сваки од ових циљева дала смернице и мере које ЕУ треба да предузме како би подржала националну политику у свакој земљи чланици ЕУ.

Европска комисија је 2004. године усвојила предлог за нову генерацију програма ЕУ (2007-2013) под именом *Целоживотно учење (Lifelong Learning Programme - LLP)*, а односи се на учење у свим периодима живота. План је био да овај програм обухвати све друге програме у области образовања и обука у току целог живота.

У оквиру програма *Целоживотног учења* налазе се следећи потпрограми:

- *Коменијус (Comenius)* – програм за опште образовање до нивоа средњих школа који подржава сарадњу и партнерства између школа у погледу размене материјала и информација али и размене наставника и ученика.

¹² RAZVOJ i primena koncepta celozivotnog učenja / [autori Verica Babić ... et al.]. - Kragujevac : Univerzitet, Ekonomski fakultet, 2012 (Kragujevac : Interprint). - ISBN 978-86-6091-026-6. – Str. 38.

- *Еразмус (Erasmus)* – програм за образовне активности на нивоу високог образовања. Програм подржава размену студената и омогућава им да студирају годину дана у некој другој земљи учесници програма.
- *Леонардо да Винчи (Leonardo da Vinci)* – програм који се односи на средње стручно образовање и обуке у оквиру којег се финансијски подржавају националне стратегије за средње стручно образовање, унапређује квалитет и подстичу иновације.
- *Грунтвиг (Grundtvig)* – програм који је намењен образовању одраслих и учењу током целог живота.
- *Жан Моне (Jean Monnet)* – програми који нуде финансијску подршку за оснивање Жан Моне катедри (Jean Mone chairs), курсева и модула у области европских права, економије, политичких студија о оснивања Европске Уније и историје европских интеграција.

Европски парламент и Савет Европе су 2006. године донели документ *Кључне компетенције за доживотно учење (Key Competences for Lifelong Learning)*¹³, којим препоручују увођење концепта осам кључних компетенција за доживотно образовање:

1. Комуникација на матерњем језику;
2. Комуникација на страним језицима;
3. Математичка компетенција и основне научне и техничке компетенције;
4. Дигитална компетенција;
5. Учење како се учи;
6. Друштвене и грађанске компетенције;
7. Иницијативност и смисао за предузетништво;
8. Културна свест и изражавање.

¹³ Key Competences for Lifelong Learning

http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/lifelong_learning/c11090_en.htm (28.8.2013.)

Најновији документ Европске комисије „ЕТ 2020“ тј. програм „Нове вештине за нове послове“, који се тиче стратегије у образовној политици, предлаже „низ конкретних мера као што су учествовање у OECD-овом програму за процену компетенција одраслих (PIAAC), PISA студије и предлаже даљи рад на развијању EQF (Европског оквира квалификација), саветује развијање међусекторских, трансверзалних и генеричких вештина код радника, као и аналитичких вештина, вештина решавања проблема, комуникације, тимског рада, језичких и дигиталних компетенција.“¹⁴

Целоживотно учење је у оквиру програма ЕТ 2020 представљено као основни принцип на коме се цела стратегија заснива. Овим програмом, планирано је да до 2020. године најмање 15% одраслих учествује у неком облику целоживотног учења и да се сваком Европљанину пружи могућност да учи и да се врати образовању у било ком периоду у свом животу.

¹⁴ RAZVOJ i primena koncepta celozivotnog učenja / [autori Verica Babić ... et al.]. - Kragujevac : Univerzitet, Ekonomski fakultet, 2012 (Kragujevac : Interprint). - ISBN 978-86-6091-026-6. – Str. 43.

2.2. Стратегија образовања одраслих у Србији

У последње време се у многим развијеним земљама повећава просечна старост становништва, па тако модерне земље постају нације одраслих и старих људи. Овакав пораст бележи се и у нашој земљи, где према најновијим подацима Републичког завода за статистику према попису из 2011. године, просечна старост становништва износи 40,5 година, по чему је Србија сада међу десет демографски најстаријих земаља света, Јапан је на челу ове листе са просечном старошћу од 42,9 година.

У односу на претходни попис становништва који је у Србији био 2002. године, у укупној популацији је дошло до смањења удела малолетног становништва и до повећања броја одраслих и старијих становника. Па тако удео становништва старог до 19 година износи (22,31%), старији од 60 година (22,47%), док највећи проценат заузима становништво у пуној радној снази од 20 до 59 година (54,58%).

Табела 1: Старост становништва у процентима према попису из 2011.¹⁵

	Попис 2011.	
	укупно	%
РЕПУБЛИКА СРБИЈА	6161584	100
до 19 година	1355548	22,31
20 до 50 година	3358063	54,58
Старији од 60 година	1380194	22,47

¹⁵ Становништво : статистички годишњак Републике Србије 2013.

http://webzrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/17/21/02_Stanovnistvo.pdf

Подаци Републичког завода за статистику Србије

Такође је, у периоду између два последња пописа становништва (2002-2011) смањен број лица без школске спреме и лица нижег образовног нивоа у укупном становништву старости 15 и више година, док је удео лица са средњим, вишим и високим образовањем повећан.

Табела 2: Становништво старо 15 и више година према школској спреми по пописима 2002. и 2011. ¹⁶

	Попис 2002.		Попис 2011.	
	укупно	%	укупно	%
РЕПУБЛИКА СРБИЈА	6321231	100	6161584	100
Без школске спреме	357552	5,66	164884	2,68
Непотпуно основно образовање	1022974	16,18	677499	11,00
Основно образовање	1509462	23,88	1279116	20,76
Средње образовање	2596348	41,07	3015092	48,93
Више образовање	285056	4,51	348335	5,65
Високо образовање	411944	6,52	652234	10,59
непознато	137895	2,18	24424	0,40

Што се писмености становништва Србије тиче, у периоду између два пописа повећао се и број писменог становништва, односно број неписмених лица је смањен за 45,28%. Овде се у обзир, према међународним препорукама¹⁷, писменим сматрају ученици основних школа, ученици школа вишег ранга од основне, и лица која су завршила само три разреда основне школе и више се нису школовала.

¹⁶ Становништво : статистички годишњак Републике Србије 2013.
http://webzhs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/17/21/02_Stanovnistvo.pdf
 Подаци Републичког завода за статистику Србије

¹⁷ Conference of European Statisticians Recommendations for the 2010 Census of Population and housing UN, New York and Geneva, 2006

У последњем попису, 2011. године, прикупљани су и подаци о компјутерској писмености, односно подаци о томе да ли лице зна да врши обраду текста, израђује табеле, шаље и прима електронску пошту као и да ли зна да користи интернет. Према прикупљеним подацима, у Србији 49% лица старости 15 и више година зна да обавља неку од наведених активности на компјутеру. Учесће мушкараца и жена међу компјутерски писменим лицима је скоро изједначено.

Табела 3: Становништво старо 15 и више година према компјутерској писмености и полу, Попис 2011.¹⁸

	број становника	компјутерски писмена лица		лица која делимично познају рад на рачунару		компјутерски неписмена лица	
		укупно	%	укупно	%	укупно	%
Република Србија	6161584	2108144	32,21	910586	14,78	3142854	51,01
мушко	2971868	1062125	35,74	463780	15,61	1445963	48,6
женско	3189716	1046019	32,79	446806	14,01	1696891	53,2

Сви ови подаци, одражавају се и на образовање одраслих јер се све више одраслих укључује у образовно-васпитне и културне активности.

Знања која стичемо у младости, у току редовног школовања неће дуго трајати. За концепт целоживотног образовања јако је важно да се учење активно одвија у току целог живота. Такође, за цео овај концепт је јако важно да се повећа потражња за образовањем, а самим тим и понуда. У образовној политици 21. века, када се промене брзо дешавају,

¹⁸ Становништво : статистички годишњак Републике Србије 2013.

http://webzhs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/01/17/21/02_Stanovnistvo.pdf

Подаци Републичког завода за статистику Србије

неформално образовање као део концепта целоживотног образовања постаје једно од кључних стремљења.

Концепт целоживотног образовања (Lifelong Learning – LLL) се односи на идеју учења које траје целог живота. Најидеалније би било да у свакој земљи постоји такав образовни систем, који ће у сваком тренутку, сваком појединцу, без обзира на старост или професију, пружити нову могућност да овлада разноврсним и корисним знањима. Оваква врста учења, данас је неопходна свим грађанима не само ради личног задовољства, већ и због ширења знања која су потребна у пословном свету који је динамичан и пун промена.

У Србији је неопходно изградити свест код појединаца да схвате да су учење и образовање процеси који се одвијају током целог живота и да преко различитих процеса усавршавања и преквалификација могу боље да одговоре на захтеве савременог доба.

Ако се има у виду да се у Србији само 3,4% друштвеног бруто производа издваја на образовање, а само 0,25% на истраживачке и развојне активности, онда је јасно да Србија хитно мора предузети неке кораке како би ухватила корак са Европском унијом и европским интеграцијама, а тим у вези важно је и да развије план и дефинише стратегију целоживотног образовања.

Држава Србија је у оквиру Националне стратегије развоја за период 2006. до 2012. године, дефинисала да ће се развој земље заснивати на знању као основном капиталу. Овде је важно напоменути да ће и универзитети имати значајну улогу у целом процесу реформи система целоживотног учења у Србији. То ће довести до промена на универзитетима преко увођења нових програма и курсева али и промена у организовању наставе преко обука и сталног усавршавања наставног кадра.

Тако и *Закон о високом образовању* из 2005. године, у члану 48. каже: „Универзитети треба да дефинишу оквир који ће омогућити мобилност у оквиру свих аспеката, како формалног, тако и неформалног образовања,

не само на територији Србије, већ и Европске уније, који ће допринети успостављању свести код грађана да су они саставни део европског друштва и система вредности.“

Такође, када говоримо о универзитетима не можемо да не споменемо Болоњски процес који омогућава флексибилан приступ студирању у различитим животним добима и самим тим помаже у процесу целоживотног учења.

Успостављању система целоживотног учења (LLL) у Србији, много помаже Темпус пројекат „Развој система доживотног учења у Србији“ (Development of Lifelong Learning Framework in Serbia) чији је носилац Универзитет у Крагујевцу.

Стратегија образовања одраслих представља почетак стварања културе учења и економије засноване на знању и унапређењу способности одраслих људи. Она је део свеобухватне структуралне реформе образовања у Србији. У основи Стратегије развоја образовања одраслих у Републици Србији¹⁹, налазе се следећа међународна документа:

- Хамбуршка декларација о учењу одраслих, UNESCO, (Fifth International Conference on Adult Education /Confintea V/, “Adult Learning: A Key for the Twenty-First Century”, A UNESCO Conference in Cooperation with International Partner, Hamburg, Germany, 14-18 July 1997
url:<http://www.education.unesco.org/educprog/uie>);
- Меморандум о доживотном учењу Европске комисије, (A Memorandum on lifelong learning, Commission of the European Communities, Brussels, 2000)²⁰;

¹⁹ На основу члана 45. став 1. Закона о Влади („Службени гласник РС”, бр. 55/05 и 71/05)

²⁰ <http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/MemorandumEng.pdf> (5.7.2013.)

- Дакарски оквир деловања – Образовање за све, Дакар, 2000, (Dakar Framework for Action, “Education for All: Meeting our Collective Commitments”, Dakar, 2000);
- Европски простор доживотног учења; (Communication from the Commission. Making a European area of lifelong learning a Reality, 21.11.2001, EC DG for Education and Culture and DG for Employment and Social Affairs, Comm(2001), 678 Final);
- Копенхагеншка декларација, (Declaration of the European Ministers of Vocational Education and Training, and the European Commission, convened in Copenhagen on 29 and 30 November 2002, on enhanced European cooperation in vocational education and training “The Copenhagen Declaration”, 2002)
- Декада образовања за одрживи развој Скупштине УН, (UN Decade of Education for Sustainable Development, Resolution of the 65th General Meeting of the German Commission for UNESCO (DUK), Bonn, 7th July 2005).²¹

У последњих неколико деценија у Србији је евидентан пад запослености. Услед структурних промена и власничке трансформације долази до значајног губитка радних места и број незапослених се драматично увећава. У образовној структури запослених постоји значајан број образованих и стручних радника, али је и учешће нестручних у укупном броју још увек веома високо. У структури незапослених доминантно место заузимају неквалификовани и полуквалификовани радници, али се број образованих висококвалификованих незапослених драматично увећава. Незапосленост, али пре свега нефлексибилност тржишта рада (недостатак програма који испуњавају захтеве тржишта рада за специфичним знањима и вештинама, каријерног саветовања и вођења, система за признавање и препознавање компетенција и

²¹ http://www.dekade.org/mgmmaterial/Resolution_65HVeng.pdf. (5.7.2013.)

квалификација и активне политике запошљавања) једна је од основних препрека укупном социјално-економском развоју. У условима савременог рада и пословања пред предузећима, послодавцима, запосленима и онима који трагају за послом стоје захтеви за високом компетентношћу и адаптибилношћу што значи да се увећање флексибилности тржишта рада налази у срцу социјално-економске трансформације и транзиције ка новим технологијама и високопродуктивној економији.

Образовање одраслих је основни инструмент за социјално-економску трансформацију и развој. Оно треба да:

- одговори на потребе тржишта рада и потребе појединаца за знањима и вештинама;
- повећа вредност људског капитала и створи базичну подршку за социјално-економски развој земље и њену интеграцију у глобалну, посебно европску економију;
- омогући појединцима пуну социјалну партиципацију и унапређивање њихове запошљивости и способности да буду активни и конкурентни на тржишту рада;
- увећа професионалну мобилност и флексибилност радно активног становништва (кретање кроз свет рада, професије и квалификације);
- предупреди социјалну искљученост и маргинализацију, ојача социјалну кохезију и осећање припадности и идентитета;
- подржи индивидуални развој и самоиспуњење.

Стратегија образовања одраслих кључна је за решавање социјалних и економских проблема у Србији. Зато образовање одраслих мора бити доступно свим категоријама одраслог становништва успостављањем институционализованог система образовања одраслих. Такође, образовање одраслих захтева одређени квалитет у образовању кроз законски прописане стандарде.

У Србији су некада постојале вечерње школе и народни универзитети који су одраслима нудили додатно образовање. Данас, када народних универзитета више нема, додатно образовање може се добити кроз разне облике неформалног образовања (курсеви, обуке, образовање уз рад) или континуираним образовањем (мастер, специјалистичке и докторске студије).

Држава мора обезбедити да, у складу са предвиђеним стандардима и под једнаким условима, програме образовања и обуке одраслих реализују:

- школе за основно образовање одраслих и редовне основне школе које испуњавају услове за рад са одраслима;
- средње стручне школе, односно њихови центри за образовање одраслих;
- високошколске институције, односно њихове посебне организационе јединице (центри за усавршавање и континуирано образовање);
- народни, раднички и отворени универзитети;
- предузећа и њихове асоцијације;
- невладине организације;
- институције за културу;
- приватне организације за образовање и обуку;
- стручна удружења.²²

Програми за образовање одраслих који би се спроводили у овим установама морали би да задовоље потребе следећих група становника:

- неписмених и лица без потпуног основног образовања;
- лица без занимања и квалификације;
- незапослених лица;

²² Политика развоја образовања одраслих у Републици Србији – нацрт.

- технолошких вишкова;
- запослених, посебно категорија које су под ризиком од губитка посла;
- предузетника и лица која започњу приватни посао;
- лица са посебним потребама;
- етничких мањинских група, посебно Рома;
- жена;
- сеоског становништва.

Стратегија развоја образовања одраслих у Србији предлаже различите програме образовања одраслих, почевши од *Развоја програма основног образовања одраслих* што подразумева стицање елементарне писмености и основног образовања. Ове програме могу да реализују школе за основно образовање одраслих и редовне основне школе у сарадњи са радничким, народним и отвореним универзитетима и средњим стручним школама.

Развој програма стручног образовања и обуке подразумева успостављање континуираног образовања и обуке који ће бити у стању да брзо реагује на потребе за знањима и вештинама и омогући свакој одраслој особи да стекне иницијално стручно образовање, изврши преквалификацију и усавршавање. То могу бити *Програми иницијалног стручног образовања* или *Програми за тржиште рада*, кратки програми усмерени на формирање појединих компетенција а организују се за потребе тржишта рада. Овакве програме акредитује *Министарство рада, запошљавања и социјалне политике*. Посебно место у овој групи програма имају *програми кључних компетенција*. Они обухватају кратку обуку са циљем унапређења радне ефикасности, флексибилности и запошљивости. То су програми за стицање различитих вештина као што су:

- *Информационо-комуникационе вештине* (страни језици, компјутерско образовање);
- *Персоналне вештине* (критичко мишљење и расуђивање, решавање проблема и доношење одлука);
- *Интерперсоналне вештине* (тимски рад, емпатијске вештине и вештине решавања конфликта);
- *Вештине самозапошљавања* (активно тражење посла, планирање и вођење сопствене каријере, отпочињање сопственог пословања).

Програми континуираног образовања одражавају потребе тржишта рада, привреде, јавног сектора и појединаца у различитим подручјима образовања и учења. Реч је о програмима који нуде широк спектар знања и вештина и који утичу на професионални развој запослених као што су предузетништво, електронско пословање, покретање властитог бизниса, управљање малим и средњим предузећима, управљање производњом, финансијски менаџмент, осигурање квалитета и сл. После акредитовања ових програме њих могу да развијају и редовне средње стручне школе, раднички, народни и отворени универзитети и друге институције које испуњавају стандарде за рад са одраслима.

Из горе наведеног, можемо закључити да народне библиотеке (иако конкретно нигде нису именоване), ипак као институције културе и културни центри локалне заједнице, могу бити реализатори одређених програма континуираног образовања одраслих. У народним библиотекама је нарочито могуће реализовати програме стручног образовања и обуке, као што је развијање информационо-комуникационих вештина у које спадају учење страних језика, информационо и медијско описмењавање становништва и др. Такође, у народним библиотекама могуће је реализовати курсеве из предузетништва, електронског пословања, управљања малим и средњим

предузећима, финансијског менаџмента и сл. У Свету је често случај да народне библиотеке представљају центре електронског пословања у локалној заједници, преко којих се приступа електронским базама података.

Закон о образовању одраслих у Србији

У јулу 2013. године у Србији је по први пут усвојен *Закон о образовању одраслих*²³ који уређује област образовања одраслих у контексту целоживотног учења и по први пут регулише неформално образовање. На овај начин биће омогућено стицање квалификација током читавог живота као и признавање квалификација стечених кроз неформално учење. Ово би требало да побољша образовну и квалификациону структуру становништва и створи основу за одрживи друштвено-економски развој Републике Србије, повећа професионалну мобилност и флексибилност радно активног становништва, смањи сиромаштво, унапреди квалитет живота, допринесе развоју демократије, интеркултуралности и толеранције.

Према овом Закону, образовање одраслих је део јединственог система образовања Републике Србије који обезбеђује одраслима током целог живота стицање компетенција и квалификација потребних за лични и професионални развој, рад и запошљавање, као и друштвено одговорно понашање.²⁴ Оно се остварује као формално образовање, неформално и информално учење а заснива се на на принципима целоживотног учења при чему се пружа једнака могућност да се одрасли образују током целог живота и у свим областима. Омогућава се могућност стицања образовања у складу са искуствима, потребама, интересовањима, друштвеним и

²³ Службени гласник РС, бр. 55/2013

²⁴ Закон о образовању одраслих Републике Србије (Члан 2.), Службени гласник РС, бр. 55/2013

животним улогама и интересовањима одраслих. Пружа им се једнака могућност стицања образовања за развој личности, запошљивости, професионалног развоја и напредовања, као и слобода при избору начина, садржаја, облика, средства и метода образовања одраслих. Одрасли овим законом добијају једнаке могућности укључивања и стицања образовања без обзира на године живота, пол, тешкоће и сметње у развоју, инвалидитет, расну, националну, социјалну, културну, етничку и верску припадност, језик, сексуалну оријентацију, место боравка, материјално или здравствено стање и друга лична својства. Закон, такође, пружа и могућности сарадње различитих државних органа, установа и организација у области образовања одраслих, где свакако своје место могу да пронађу и народне библиотеке.

Стручне послове из области образовања и васпитања у Србији обавља *Завод за унапређивање образовања и васпитања ЗУОВ*. Завод учествује у припремању прописа из надлежности Министарства просвете, Националног просветног савета, Савета за стручно образовање и образовање одраслих. У свом саставу Завод има три организационе јединице:

- Центар за развој програма и уџбеника;
- Центар за стручно образовање и образовање одраслих;
- Центар за професионални развој запослених у образовању.²⁵

Центар за стручно образовање и образовање одраслих обавља стручне послове који се, нарочито, односе на:

- припрему стандарда из надлежности Савета за стручно образовање и образовање одраслих;

²⁵ *Образовање у Србији : (1951-2000) / Данијела Костадиновић, Александра Вранеш, Љиљана Марковић. – Београд : Филолошки факултет, 2011. – ISBN 978-86-6153-059-3. – Стр. 77.*

- припрему дела наставног плана и програма средњег стручног образовања и васпитања за образовне профиле и програма завршног испита и стручне матуре;
- припрему дела наставног плана и програма основног и средњег стручног образовања одраслих и програма завршних испита и стручне матуре;
- припрему програма мајсторског и специјалистичког образовања и њихових испита;
- припрему дела наставног плана и програма образовања за рад и завршног испита, програме стручног оспособљавања и програме испита и моделе признавања претходно стечених знања и вештина;
- учествовање у припреми стандарда квалитета уџбеника и наставних средстава стручног образовања и образовања одраслих и плана уџбеника;
- давање стручне оцјене уџбеника стручног образовања и образовања одраслих у поступку одобравања (поверени посао);
- припрему националног оквира квалификација за ниво средњег стручног образовања, специјалистичког и мајсторског образовања и за друге облике стручног образовања;
- припрему листе образовних профила;
- припрему мреже стручних школа и школа за образовање одраслих;
- припрему развојних пројеката и активности које повезују стручно образовање и запошљавање;
- послове утврђивања испуњености стандарда програма стручног оспособљавања и обуке када се остварују према ваншколским прописима (поверени посао);
- давање мишљења о испуњености стандарда за остваривање посебних програма стручног оспособљавања и обуке;

- помаже координацију социјалног дијалога и партнерства на различитим нивоима планирања, развоја и остваривања стручног образовања и образовања одраслих;
- друге послове, у складу са *Законом о основама система образовања и васпитања* и актом о оснивању.²⁶

²⁶ *Образовање у Србији : (1951-2000) / Данијела Костадиновић, Александра Вранеш, Љиљана Марковић. – Београд : Филолошки факултет, 2011. – ISBN 978-86-6153-059-3. – Стр. 78-80.*

3. НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ У ФУНКЦИЈИ ЦЕЛОЖИВОТНОГ УЧЕЊА

У друштву целоживотног учења народне библиотеке ће постати центри који повезују локално учење - да ли је формалне или неформалне врсте - са глобалним средствима информисања и знање и зато ће бити веома значајне у развоју будућих система доживотног учења. Развој информационих и комуникационих технологија је већ ударио темељ за стварање информационе мреже, дајући корисницима локалних народних библиотека приступ светским изворима информација. Народне библиотеке нуде савете и обуку за претраживање и коришћење тих информација и оцењују квалитет извора информација.

У данашњем информатичком свету, када су промене свакодневне, више није довољно само образовање стечено редовним школовањем. образовање се данас проширује на све животне доби јер брзе промене у свим сферама живота захтевају непрестално учење, односно континуирано образовање сваког човека.

Народне библиотеке су увек помагале формално образовање, али су такође својим фондовима задовољавале потребе локалног становништва за информацијама и након завршетка редовног школовања. Оне су се увек, кроз историју, трудиле да одговоре потребама времена, како својим разноврсним модерним фондовима, тако и оснивањем различитих помоћних служби, курсева, предавања као вида помоћи у неформалном, неинституционализованом учењу.

Целоживотно (континуирано или перманентно) учење није новина за народне библиотеке. Оно је одувек било присутно у народним библиотекама, које су увек биле отворене за све који желе да проширују своја знања.

Историја целоживотног учења у народним библиотекама своје корене вуче из Сједињених Америчких Држава с почетка 20. века, када су у ондашњим народним библиотекама почели да се одржавају разни програми, предавања, разговори, руковођење читањем. Такође су се развијали и програми самоучења. Временом су народне библиотеке постале нека врста „народног универзитета“.

У Америци, у време великих досељавања, народне библиотеке чак преузимају и улогу саветодавца. Додатно образовано и обучено особље народних библиотека држало је неке основне курсеве досељеницима.

У Европи се осамдесетих година 20. века, и то само у неким земљама (Енглеска, Немачка), развијају центри за образовање одраслих у народним библиотекама. Деведесетих година 20. века у многим европским земљама се уводе програми целоживотног учења у народне библиотеке.

У Енглеској је Друштво за отворено учење (BAOL) изградило програм *Отворено за учење* (Open for learning) за период од 1992-1996. године. Енглеска је земља са добро организованом инфраструктуром отвореног учења али има и добро обучене и образоване службенике у народним библиотекама који су много помогли у самосталном учењу одраслих.

Народне библиотеке су идеалне за овакав вид учења, због своје отворености према локалном становништву и због своје повезаности са другим образовним установама у региону. У Енглеској је 1992. године тридесет библиотека имало у свом саставу сектор за отворено учење, а у 1996. години је тај број порастао на две стотине библиотека.

Веће Европе је током 1996. године израдило пројекат LISTED – Library Integrated System for Telematics-based education. То је пројекат отвореног учења који се темељи на телематици која се користи у народним библиотекама.

LISTED интегрише учење на даљину у окружење народних библиотека, допуштајући корисницима приступ широком спектру

материјала за учење преко библиотечког система. Пројекат LISTED се посебно бави:

- подршком образовању одраслих, посебно оних који су у неповољном положају (хендикепирани, радници повратници итд.);
- обуком библиотечког особља за образовање одраслих;
- истраживањем тржишта и правима издавача.

Пројекат LISTED доказује да народне библиотеке могу бити веома ефикасне у процесима доживотног учења. Доказано је да библиотеке уз релативно мала улагања у умрежавање рачунара и модерну опрему могу да прошире своје информационе сервисе и информације корисницима у потрази за даљим могућностима за образовање.

Народне библиотеке, унапређивањем својих услуга могу да се суоче са изазовима дигиталне неједнакости и да спрече њено ширење на процесе који се односе на образовање. Развојем е-учења у народним библиотекама повећава се дигитална писменост становништва а самим тим повећавају се и могућности за запослење али и разлике између дигитално писменог и дигитално неписменог становништва при чему ови други губе многе прилике.

Е-учење је и најважнији део концепта доживотног учења због могућности велике друштвене укључености становништва. Е-учење омогућава приступ образовању свима, а нарочито онима којима је приступ отежан због социјалних, економских, географских или других разлога.

Тако модернизоване народне библиотеке постају центри културе једне заједнице и свима пружају по нешто: незапосленима податке о новим могућностима запослења, младима места за састанке и дружења, деци нуде напредне и разноврсне програме који се заснивају на вештинама које се уче у школи, пензионерима су места где читају новине које не могу да приуште, а особама са посебним потребама установе у којима их сви уважавају и које су прилагођене њиховим потребама.

Улога народних библиотека у концепту целоживотног учења може бити велика, а дефинисана је још 1998. године *Изјавом из Лојвена (Leuven)*. По томе су народне библиотеке средишта неформалног образовања и најпосећеније установе деинституционализованог учења пошто нуде образовање свим грађанима и на једном месту.

Народне библиотеке имају улогу да подстичу учење, било формалне, било неформалне природе. Оне као установе нуде широк избор различитих медија као и стручну помоћ у тражењу информација. Такође, оне оспособљавају појединце да самостално трагају за информацијама и тако дођу до знања. У библиотекама у којима се спроводи концепт целоживотног учења, могуће је пронаћи публикације за све узрасте, и за разоноду али и за формално и неформално образовање. Поред богатих библиотечких фондова, овакве библиотеке богате су и разноврсним програмима које организују у циљу промовисања читања и ширења писмености, како оне елементарне тако и оне рачунарске или информационе.

Јако је важно да народне библиотеке подстичу целоживотно учење, како оно формалне тако и оно неформалне природе. Важно је да на све расположиве начине промовишу књиге и читање као и информације на другим савременим медијима и да омогуће обуке за њихово претраживање.

У тој својој новој улози, као пропагатори целоживотног учења, оне не смеју занемарити ни своју основну улогу, ону због које су и основане.

3.1. Ресурси народне библиотеке као подршка целоживотном учењу

Библиотеке су друштвене институције на чије функционисање и друштвену улогу пресудан утицај имају владајуће културне, економске, идеолошке, политичке и технолошке прилике. Зато се може рећи да су оне одувек биле, и остале, важан чинилац социокултурних процеса.

Иако је историја библиотека дуга више од четири хиљаде година, народним библиотекама припада тек нешто више од века и по. Наиме, може се рећи да, иако је историја библиотекарства текла кроз константну борбу за остваривање принципа слободе и опште доступности књига и информација за све слојеве друштва, библиотеке су прешле дуг пут да би постале отворене, тј. демократске институције. Вековима су биле затворене, елитистичке, све док није, у XIX веку, велика Француска револуција својим просветитељским идеалима и демократским идејама створила услове за настанак модерног јавног народног библиотекарства.

Основни задатак народне библиотеке је да свима омогући слободан, подједнак и неограничен приступ тековинама културе и цивилизације, целокупном корпусу знања и информација. Тиме народне библиотеке прерастају из елитистичких затворених институција у најдемократскије и најотвореније институције у служби образовања целокупног друштва. Оне својом делатношћу доприносе развоју демократске јавности, као и квалитету живота у локалној заједници.

„Јавно народно библиотекарство данас је снажно усмерено ка темељном преиспитивању и проналажењу свог професионалног и друштвеног смисла и оправдања, као и ка утемељењу нове теоријске и практичне парадигме прилагођене потребама и захтевима информатичког доба уз истовремено очување свог хуманистичког језгра и

изворне просветитељске мисије“²⁷. Из овога произилази да ми свакако морамо пратити друштвене промене, али тако што се, у исто време, нећемо одрећи начела и вредности на којима су створене народне библиотеке. То су заједничке вредности нашег друштва и библиотекарске професије и оне ће, заједно са новим технологијама, такође обликовати и наш будући свет.

Народне или јавне библиотеке – термилошка двоумица

Основни термилошки проблем проистиче из чињенице да се један исти термин употребљава за два појма: појам „народна библиотека“ примењује се и за библиотеке које служе ширењу општег образовања и културе и за нашу националну библиотеку, *Народну библиотеку Србије*.

Један од првих који се бавио овим термилошким проблемом био је Вуков следбеник Ђура Даничић. Наиме, он је радећи као библиотекар Народне библиотеке Србије од 1856. до 1859. године, између осталог, настојао и да утврди име и карактер Библиотеке. У свом писму Министарству просвете из 1858. године, он темељно разматра термилошка и типолошка питања у српском библиотекарству. Његова је заслуга што је термин „народна библиотека“ (као назив за нашу највишу библиотечку установу) јасно и аргументовано образложио и увео у јавну употребу, иако ће званично тек 1881. године бити озакоњено име „Народна библиотека“. Поред заслуга због увођења овог термина који означава националну библиотеку, приписује му се и термилошка двоумица која је због тога настала јер се од њега атрибутом „народна“ означава и национална библиотека али и бројне популарне јавне народне библиотеке.

²⁷ Јавне библиотеке и јавно знање / Жељко Вучковић. – Нови сад : Библиотека Матице српске : Футура публикације. – Стр. 6.

Претече народних народних библиотека у Србији су тзв. читалишта, а као прва јавна народна библиотека још 1866. године помиње се *Јавна библиотека у Крагујевцу*. Иницијативу за њено оснивање је поднео Јанко Шафарик, библиотекар Народне библиотеке у Београду. Термин „јавна библиотека“, први пут се помиње у одлуци кнеза Михајла Обреновића о њеном оснивању. Међутим, она се назива и „народном библиотеком“. Посебно се истиче потреба да она буде свима доступна, у чему се огледа отвореност и јавни карактер ове установе.²⁸

Марија Илић-Агапова у својој књизи *Јавне библиотеке* из 1934. године даје значајан допринос у развоју терминологије и типологије српског библиотекарства. Она истиче да термин „народна библиотека“ треба да се користи за националне библиотеке, а да народне библиотеке које су намењене широј публици треба да носе назив „јавне библиотеке“. Међутим, она увиђа да термин „јавно“ подразумева скоро све типове библиотека, јер су скоро све мање или више јавне, јер су релативно свима доступне. Али, она истиче да је оно што је најважнија одредница „јавне библиотеке“ управо то, да је јавна, општа, да служи свима, исто као што је за „народну библиотеку“ на првом месту битно да прикупља и чува националну литературу.

У периоду после Другог светског рата термин „популарне библиотеке“ користи се када се желе нагласити општеобразовне функције народних јавних библиотека. Такође се користи и израз „масовне библиотеке“ који је преузет из тадашње руске стручне библиотечке терминологије, под чијим јаким утицајем је било наше библиотекарство тих година.

²⁸ Јавне библиотеке и јавно знање / Жељко Вучковић. – Нови сад : Библиотека Матице српске : Футура публикације. – Стр. 15.

Први реферати са републичког саветовања посвећеног класификацији библиотека и задацима појединих типова библиотека објављени су 1948. године у првом броју часописа *Библиотекар*, стручном листу Друштва библиотекара Народне Републике Србије. Тада је утврђено да постоји пет типова библиотека:

- популарне (народне или масовне) библиотеке;
- стручне библиотеке;
- научне библиотеке;
- школске библиотеке;
- дечије библиотеке.

Оно што карактерише популарне (народне или масовне) библиотеке је да су оне намењене ваншколском просвећивању, односно дизању степена опште културе широких народних маса, као и за њихово политичко васпитање и самообразовање.

Термин „народна библиотека“ или „народна књижница“, доминантан је у употреби од шездесетих година 20. века. Године 1960. Народна скупштина НР Србије донела је *Закон о библиотекама* у чијем се члану 14. библиотеке деле према својој основној намени на:

- народне (за ширење општег образовања);
- научне и стручне (за помагање научног и стручног рада);
- специјалне (за задовољавање читалачких потреба у другим областима друштвеног живота).²⁹

Уместо да ова нова типологија доведе до разрешења терминолошких недоумица, она је проблем само још више продубила и проширила га на бројне јавне дискусије на страницама часописа *Библиотекар* од 1961-1965. године.

²⁹ Јавне библиотеке и јавно знање / Жељко Вучковић. – Нови сад : Библиотека Матице српске : Футура публикације. – Стр. 17.

Библиотекарски лексикон Владимира Јовановића и његових сарадника даје нову типологију библиотека. Библиотеке се, према критеријума структуре фондова и профила корисника, деле на следеће типове:

- народне;
- школске;
- дечије;
- специјалне;
- високошколске;
- националне.

Следећа типологија библиотека објављена је 1994. године у Службеном листу СРЈ, број 45/94. Ову типологију је припремила Комисија за стандарде из области документације, у сарадњи са Међународном организацијом за стандардизацију (ISO). Према овој типологији, библиотеке се деле на:

- народне (националне) библиотеке;
- библиотеке при високошколским установама;
- специјалне библиотеке;
- друге велике неспецијализоване библиотеке;
- народне (јавне) библиотеке;
- школске библиотеке;
- покретне библиотеке.

Ова типологија библиотека представља значајан корак ка јединственој UNESCO-вој класификацији библиотека на:

- националне библиотеке;
- народне или јавне библиотеке;
- високошколске библиотеке;
- школске библиотеке;

- специјалне библиотеке.

Савремене јавне народне библиотеке целокупном својом делатношћу везане су за идеју и праксу јавности. Оне су отворене библиотеке доступне свим грађанима (народу) једне заједнице. По моме мишљењу исправно је користити оба термина и „јавна библиотека“ и „народна библиотека“ равноправно јер донекле они представљају синониме. Због наслова рада, трудила сам се да више користим термин „народна библиотека“ али у неким случајевима то је било немогуће избећи.

Појам и видови организовања народних библиотека

Народна библиотека је организација коју оснива, подржава и финансира заједница, било преко локалних, регионалних или државних органа управе, или кроз друге начине друштвеног организовања заједнице. Она обезбеђује приступ знању, информацијама и производима људског духа путем различитих извора и услуга, и подједнако је доступна свим припадницима заједнице, без обзира на расу, националност, старосно доба, пол, веру, језик, инвалидност, економски и радни статус и образовни ниво³⁰.

Према *Стандардима за јавне библиотеке у Републици Србији*, постоји шест категорија народних библиотека у односу на број становника општина или градова у којима се оне оснивају.

³⁰ IFLA/UNESCO смернице за развој јавних библиотека. – Београд : Народна библиотека Србије : Библиотека града Београда, 2005. – Стр. 9.

Табела 4: Категорије народних библиотека у односу на број становника³¹

Категорија	Број становника
I категорија	за подручје до 10.000 становника
II категорија	за подручје од 10.000 до 20.000 становника
III категорија	за подручје од 20.000 до 35.000 становника
IV категорија	за подручје од 35.000 до 60.000 становника
V категорија	за подручје од 60.000 до 100.000 становника
VI категорија	за подручје преко 100.000 становника

Мрежу народних библиотека у Републици Србији чине матичне народне библиотеке, општинске народне библиотеке и огранци.

Основни задаци матичне народне библиотеке су да „развија библиотечко-информациони систем на подручју своје матичности, подстиче сарадњу међу библиотекама у свом округу, усклађује деловање према смерницама развоја националног библиотечко-информационог система, непосредно сарађује са Народном библиотеком Србије и Библиотеком Матице српске и другим установама којима је циљ унапређење библиотечко-информационе делатности у Републици Србији.“³²

Народна библиотека која врши матичну функцију, дужна је да прати, координира и планира рад и развој свих библиотека на територији своје матичности, да им пружи стручну помоћ, стара се о кадровима и тако разрађује своје активности и унапређује библиотечко-информациону делатност.

Библиотечко-информациона делатност у матичној народној библиотеци је организована кроз рад бројних одељења и служби. То су

³¹ Стандарди за јавне библиотеке у Републици Србији
http://www.citaliste.com/pdf_stamp/konacna_verzija.pdf (1.6.2013.)

³² Исто.

одељења: за одрасле са одговарајућом читаоницом, за децу и младе са одговарајућом читаоницом, за стручну литературу и референсну збирку са одговарајућом читаоницом, за периодику са одговарајућом читаоницом, за завичајну збирку са одговарајућом читаоницом, за набавку и обраду библиотечко-информационе грађе, за културно-образовне програме и подстицање читања, за издаваштво, за матичне послове.

Општинска народна библиотека је културна и образовна установа и носилац библиотечко-информационе делатности у општини. Као и матична народна библиотека и она свој рад одвија преко мреже одељења и служби: за одрасле са одговарајућом читаоницом, за децу и младе са одговарајућом читаоницом, за стручну литературу и референсну збирку са одговарајућом читаоницом, за периодику са одговарајућом читаоницом, за завичајну збирку са одговарајућом читаоницом, за набавку и обраду библиотечко-информационе грађе, за културно-образовне програме и подстицање читања, за издаваштво.

Свој рад у местима до 5.000 становника и на удаљености већој од 2 километра од општинске народне библиотеке, реализује у библиотечким огранцима који задовољавају информационе, културне, образовне и рекреативне потребе становништва на територијама на којима се оснивају а могу бити стационирани или покретни.

Примарна улога народне библиотеке огледа се у обезбеђивању свих расположивих извора информација, и пружању комплетних услуга корисницима, како би задовољили своје потребе за информацијама, образовањем, али и потребама за лични развој, што укључује културу, рекреацију, одмор и доколицу.

Савремене народне библиотеке, односно њихови фондови и услуге, доступни су свим грађанима локалне заједнице потпуно бесплатно или уз симболичну надокнаду. Као локални центар информација, омогућава да све врсте знања и информација буду одмах на располагању корисницима.

Главно начело услуга народних библиотека почива на равноправности. Обавеза народне библиотеке је да обезбеди грађу и посебне услуге које одговарају различитим потребама локалног становништва, и националним мањинама, и особама са инвалидитетом, људима у затвору или болници. Такође је обавезно да та грађа и информације може да задовољи и све старосне групе. Одабир грађе и услуга не сме да подлеже било ком облику идеолошке, политичке или верске цензуре, као ни комерцијалним притисцима. Њихов основни циљ је задовољавање: образовних, културних, информационих и рекреационих потреба свих грађана.

Брз развој информационе технологије, довео је и до промена у начинима прикупљања и коришћења информација, тако да се и народне библиотеке суочавају са бројним променама почевши од организације до услуга корисницима. Оне се труде да држе корак са временом и да нове технологије искористе у своју корист тако што ће уз њихову помоћ развити потпуно нове услуге и на тај начин привући и нове кориснике. Као установе које су доступне свим грађанима, оне имају могућност да помогну да се сви грађани обуче за коришћење нових технологија тако што ће организовати обуке информационог описмењавања грађана. Наравно да оне морају да задрже и традиционалне услуге пружања информација преко штампаних медија.

Будући развој јавних библиотека и њихових сервиса, у складу је са будућим развојем друштва и технолошким променама које се свакодневно дешавају. У складу са новонасталим променама и потребе корисника се мењају и превазилазе понуду коју нуде класичне народне библиотеке. Савременом друштву потребна је савремена библиотека која се у складу са променама друштва и сама мора мењати. Локална заједница мора да се труди да преко народне библиотеке помогне својим грађанима да се припреме за промене у друштву, да им омогући едукацију и након

завршетка формалног школовања и понуди концепт целоживотног учења као и учења на даљину.

„Библиотеке су у многим нашим градовима и својим положајем и историјским трајањем предодређене да буду културна и образовна средишта. Спој поетског, музичког и ликовног израза чест је у библиотечком простору: редовно представљање текуће издавачке продукције; укључивање у радио и тв емисије, са препорукама за читање, тумачењем појмова, топонима или историјских збивања; учествовање на сајмовима књига; отварање сопственог сајта, обележавање монографијама, информативним текстовима, свечаностима значајних јубилеја; подсећање на знамените личности из културне историје издваја библиотеке међу сродним установама културе и образовања као баштинике и промотере литерарне, ликовне и фолклорне уметности“.³³

Значај народне библиотеке је утврђен у *Манифесту за јавне библиотеке* Међународне федерације библиотечких удружења IFLA из 1994. године у коме се наводи да: „Јавна библиотека, локална капија до знања, обезбеђује основне услове за доживотно учење, независно одлучивање и културни развој појединаца или социјалних група.“³⁴

Према речима Евелин Денијел у Београду 2004. године у њеном говору *Стратешко планирање и унапређивање функције библиотека* „јавне библиотеке су се развијале на различите начине и често су настајале као део процеса друштвених промена, као извори знања и начини да грађани остваре могућност учења током читавог живота. Али у данашње време

³³ Школска и јавна библиотека као носиоци образовне и културне делатности / Александра Вранеш // Облици сарадње школске библиотеке са другим установама културе и образовања / [уредници Александра Вранеш, Љиљана Марковић]. - Београд : Филолошки факултет Универзитета, 2013. - ISBN 978-86-6153-129-3. - Стр. 7-19.

³⁴ IFLA/UNESCO смернице за развој јавних библиотека. – Београд : Народна библиотека Србије : Библиотека града Београда, 2005. – Стр. 67.

интернета и доступности дигиталних информација, јавним библиотекама је намењена важна улога у обезбеђивању равноправног приступа информацијама, информатичке писмености и могућности учења током читавог живота“.³⁵

Свака друштвена заједница свој културни ниво исказује и мери развијеношћу својих библиотека, односно величином и богатством библиотечких фондова. Степен развијености библиотека и њихова улога у зависности су од општих услова и потреба друштва да развија и негује ову институцију. Својом укупном делатношћу народне библиотеке остварују значајну:

- друштвену;
- културно-просветну;
- образовну;
- васпитну;
- научну улогу.

Друштвена улога

Друштвена улога народне библиотеке остварује се кроз демократичност ове установе за све припаднике друштва и све њене кориснике, без обзира на старост, образовање, полну припадност, верске и расне разлике. Народна библиотека, као јавни простор, простор за окупљања грађана, има важну друштвену улогу јер омогућава неформални контакт између чланова заједнице. Она помаже при обликовању културног идентитета заједнице и средиште је њеног културног развоја. Друштвена улога народне библиотеке се остварује кроз демократски приступ ове институције свим корисницима, без обзира на образовање, полну, верску или расну припадност.

³⁵ Strateško planiranje i unapređivanje funkcije biblioteka / Evelin Denijel ; prevod Gordana Ljubanović. – Beograd, 2004. http://www.nb.rs/view_file.php?file_id=817 (10.6.2013.)

Културно-просветна улога

Библиотеке у данашњем савременом свету прерастају из пасивних културних центара, који прикупљају, чувају и услужују кориснике, у културно-стручне и културно-научне центре са многобројним функцијама. Оне постају центар културног развоја заједнице и помажу у обликовању њеног културног идентитета. Културна улога народне библиотеке огледа се у могућности народних библиотека да делују као чувари и посредници културног блага, у реализацији културних програма који имају за циљ популарисање књиге и читања и дају свој допринос подизању културног нивоа својих корисника. Библиотеке и библиотекари зато непрестано раде на томе да своја знања и искуства унапреде стручним и педагошким усавршавањем, увођењем многобројних новина у процесе рада, као и успостављањем и одржавањем сарадње са сродним домаћим и страним институцијама. Такође, библиотеке морају да воде рачуна о различитим културама заступљеним у заједници и да им посвете потребну пажњу. Библиотеке морају да обезбеде грађу на свим језицима који су заступљени у заједници и да пруже подршку њиховој културној традицији.

Образовна улога

Може се рећи да је основни разлог оснивања и одржавања већине народних библиотека настао из потребе за одређеном делатношћу која ће омогућити приступ знању у штампаном и другим облицима и на тај начин подстицати формално и неформално образовање. Услов који та делатност треба да задовољи, у овом случају, је да буде намењена и доступна свима. Јер, током читавог живота људима је потребно образовање. Образовна улога народне библиотеке огледа се кроз све видове додатног образовања пратећи формалне институције образовања и остварује се кроз контакт и сарадњу библиотека са образовним системом и институцијама, од предшколског узраста па до факултета, у савлађивању

наставних програма и развијања образовних процеса. У данашње време образовање није завршено крајем институционализованог школовања, већ поприма трајни карактер и прелази у континуирани процес, тако да народне библиотеке треба не само да омогуће перманентно образовање и целоживотно учење, већ и да омогуће нове видове образовања како би додатно развијале образовни ниво друштва.

Васпитна улога

Васпитна улога народне библиотеке огледа се кроз учешће у формирању и развоју личности корисника својим радом и својим услугама и по значају је одмах иза оне које имају институције школског система. Савремена народна библиотека треба истовремено да едукује, васпитава и културно унапреди кориснике а тиме и друштво у целини. Народна библиотека својим деловањем може да едукује најмлађе чланове заједнице о неким опасностима и изазовима савременог доба, као што су нпр. опасности од дроге.

Научни значај и улога библиотеке приметан је у сфери неминовних промена услед развоја науке, технике, знања уопште. Незамисливо је праћење тенденција друштва и његов напредак без библиотека, знања у књигама, информација у приручницима, базама података...

Имајући у виду улоге савремене народне библиотеке у друштву, можемо закључити да корисници у народне библиотеке не долазе само због књиге или наставних материјала, већ и због свог личног и професионалног развоја, разоноде, разбистриге, социјализације и дружења, васпитања и образовања, учења и напретка. Народне библиотеке посебну пажњу посвећују савременим токовима и развоју друштва, те имају посебну улогу у образовним, културним и информационим процесима.

Законска регулатива и стандарди о народним библиотекама

У циљу дефинисања циљева и задатака народних библиотека Организација уједињених нација за образовање, науку и културу (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – Unesco) је 1949. године објавила први Манифест о народним библиотекама у коме по први пут проналазимо идеје целоживотног учења везане за ове институције. Манифест дефинише народну библиотеку као демократску образовну институцију која подржава процесе целоживотног учења. Као демократска институција која ради према утврђеним законским прописима и финансира се из јавних средстава, народна библиотека је доступна свим члановима заједнице, без обзира на занимање, религију, класну или расну припадност.

На припреми и изради друге верзије Манифеста који је објављен после 23 године (1972), значајну улогу је имала IFLA-ина секција за народне библиотеке. Манифест дефинише народне библиотеке као демократске установе просвете, културе и информисања, чиме се њихова делатност проширује. Уједно, услед појаве нових медија за преношење информација (филмови, плоче, дијапозитиви, магнетофонске и магнетоскопске траке), дефинише се и њихово место у фондовима народних библиотека.

Трећа верзија Манифеста појавила се 1994. године и дефинисала бројне промене у народним библиотекама. Наиме, убрзан развој технологије дао је народним библиотекама поред дотадашњих документационих, образовних и културних функција и једну нову информациону. Оне постају локални центри у којима корисници могу пронаћи све врсте знања и информација.³⁶

У Манифесту из 1994. године се јавља и дванаест нових задатака за народне библиотеке као што су подстицање читалачких навика, подршка

³⁶ Јавне библиотеке и јавно знање / Жељко Вучковић. – Нови сад : Библиотека Матице српске : Футура публикације. – Стр. 109.

формалном образовању, подршка усменој традицији итд. Међу тих дванаест нових задатака препознајемо и оне значајне за процесе целоживотног учења као што су потпомагање за стицање способности у области информација и информатике и подршка активности и програмима описмењавања који су намењени свим старосним групама.

Да би идеје прописане Манифестима могле да заживе и да се спроведу IFLA је у оквиру секције за народне библиотеке развила и стандарде и смернице за народне библиотеке. „Стандарди су резултат анализа организације и процеса рада библиотека, потреба и услова средине, минимум, односно оптимум, или максимум услова који је потребно постигнути у циљу коректног обављања библиотечке делатности у садашњем тренутку или у догледној будућности.“³⁷.

Америчка библиотечка асоцијација (ALA) је 1934. године донела прве стандарде за народне библиотеке, да би се касније низале разне верзије стандарда, 1956 . године *Услуге јавних библиотека : водич за вредновање са минимумом стандарда*, затим 1966. године *Минимум стандарда за системе јавних библиотека*.

На међународном нивоу стандардизације рада народних библиотека највећи допринос је дала IFLA. Прве Стандарде за народне библиотеке IFLA је донела 1973. године и допунила их 1977. године. Ови стандарди се данас сматрају минимумом за рад народних библиотека.

Смернице за народне библиотеке које је IFLA донела 1986. године замениле су претходне. Оне уместо правила доносе само препоруке за развој народних библиотека које свака библиотека може прилагодити сопственим потребама и могућностима, јер су општи циљеви у свим земљама исти али су могућности ипак различите.

Следећа значајна година и појава нових Стандарда је 2001. Нови стандарди носе наслов *The Public Library Service IFLA/UNESCO Guidelines for*

³⁷ Јавне библиотеке између стандарда и слободе информисања / Александра Вранеш // Библиотекар. - ISSN 0006-1816. - Год. 50, св. 1/2 (2008). - Стр. 11-12.

Development или у преводу *IFLA/UNESCO смернице за развој јавних библиотека*. Ове смернице за су код нас преведене и објављене 2005. године у издању Народне библиотеке Србије.

Народне библиотеке у Србији свој правни положај остварују преко *Закона о библиотечко-информационој делатности*³⁸, према којем народну библиотеку оснива јединица локалне самоуправе и обезбеђује јој све потребне услове за рад.

Поред *Закона о библиотечко-информационој делатности*, рад народних библиотека регулисан је и стандардима. Најновији *Стандарди за јавне библиотеке у Републици Србији*³⁹, донети су 2009. године на основу одлука управних одбора две националне библиотеке Народне библиотеке Србије и Библиотеке Матице Српске, и одлука управних одбора две националне библиотечке асоцијације Библиотекарског друштва Србије и Заједнице матичних библиотека Србије. Претходни *Стандарди за народне библиотеке* објављени су у *Заједници библиотека бр. 1-4, 1987. године* и важили су пуне 22 године иако је препорука, да се стандарди ради унапређења и модернизације делатности народних библиотека, ревидирају сваких десет година.

Стандарди за јавне библиотеке у Републици Србији заснивају се на *Закону о библиотечкој делатности* (Службени гласник Републике Србије, бр. 34/94, 101/2005), *IFLA/UNESCO Манифесту за јавне библиотеке* (1994) и *IFLA/UNESCO Смерницама за јавне библиотеке* (2001).

Стандардима се дефинишу сврха и делатност народне библиотеке, затим категорија библиотека према броју становника одређене општине које заједно чине мрежу народних библиотека у Србији у оквиру које главне функције обавља матична народна библиотека поред које су и

³⁸ Службени гласник Републике Србије бр. 52/11

³⁹ *Стандарди за јавне библиотеке у Републици Србији*
http://www.citaliste.com/pdf_stamp/konacna_verzija.pdf (10.6.2013.)

општинске јавне библиотеке и библиотечки огранци (стационирани и покретни).

Такође, Стандардима се одређују и услови за рад у народној библиотеци па се тако дефинише библиотечки простор, величина библиотеке, број корисничких места у читаоници, библиотечка и техничка опрема (намештај, телефони, рачунари, штампачи, скенери и др.). Њима се прописује и стручна спрема запослених који обављају стручне послове у библиотеци, затим врста и количина библиотечко-информационе грађе која се набавља као и набавна политика. Стандарди прописују и физичку обраду и инвентарисање библиотечко-информационе грађе, њену библиографску и садржинску обраду, заштиту и ревизију. У оквиру Стандарда регулише се и коришћење фондова, питање радног времена итд.

Према *Стандардима за јавне библиотеке у Републици Србији* „јавна библиотека је установа културе чији је задатак да свим грађанима обезбеди библиотечко-информационе услуге путем приступа различитим изворима информација и њихово коришћење, у циљу задовољавања њихових културних, информационих, научних, образовних и рекреативних потреба“. У њој су информације подједнако доступне свим грађанима без обзира на расу, националност, старосно доба, пол, веру, језик, инвалидност, економски и радни статус и образовни ниво па тако има значајну улогу у развијању и одржавању демократског друштва.

Њена делатност је јако широка и огледа се у пружању услуга корисницима кроз омогућавање приступа библиотечкој грађи, давање информација о библиотечкој грађи, израду каталога, библиографија и других информационих извора, набавку, стручну обраду, чување и заштиту библиотечке грађе; културно-образовне програме и издавачку делатност. Она својим радом покушава да подстакне све категорије становништва да користе њене услуге.

3.1.1. Фондови

Према *Стандардима за јавне библиотеке у Републици Србији*⁴⁰, народне библиотеке у свом фонду треба да имају најзначајнију и актуелну литературу из свих области знања и уметности како би подстакле интересовање и задовољиле укусе и потребе различитих образовних и културних нивоа становништва.

Фонд народне библиотеке сачињавају пре свега монографске публикације, затим серијске публикације као и неконвенционални библиотечки материјал.

Монографске публикације су најзаступљеније у фондовима народних библиотека, највише је заступљена белетристика, затим књига за децу, а најмање је стручних књига, иако народне библиотеке нису намењене искључиво забави корисника, већ истовремено и њиховом даљем унапређивању и подизању образовног, културног и стручног нивоа.

Број монографских публикација у фонду једне народне библиотеке зависи од броја становника општине у којој се библиотека налази.

Табела 5: Величина фонда монографских публикација⁴¹

Број становника	Број примерака монографских публикација	Почетни фонд према броју становника
до 10.000	2,5	25.000
10.000 - 20.000	2	40.000
20.000 - 35.000	2	70.000
35.000 - 60.000	1,5	90.000
60.000 - 100.000	1,5	150.000
више од 100.000	1,5	више од 150.000

⁴⁰ Стандарди за јавне библиотеке у Републици Србији
http://www.citaliste.com/pdf_stamp/konacna_verzija.pdf (10.6.2013.)

⁴¹ Исто.

Табела 6: Број нових књига у односу на почетни фонд

Број становника	Број књига по становнику	Почетни фонд	Број нових књига (5% у односу на почетни фонд)
до 10.000	2,5	25.000	1.250
10.000 - 20.000	2	40.000	2.000
20.000 - 35.000	2	70.000	3.500
35.000 - 60.000	1,5	90.000	4.500
60.000 - 100.000	1,5	150.000	7.500
више од 100.000	1,5	више од 150.000	више од 7.500

Најмањи број нових књига у односу на почетни фонд одређује се у односу на број становника према претходној табели.

Фонд монографских публикација треба да садржи:

- 40% белетристике;
- 30% литературе за децу и младе;
- 25% стручне и научно-популарне литературе;
- 5 % референсне литературе;

Проценат литературе на језицима мањина пропорционално се одређује према броју становника припадника народности на територији општине.

Према статистичким подацима које Народна библиотека Србије, на основу *Извештаја* народних библиотека у Србији, доставља *Заводу за статистику Србије* укупан фонд монографских публикација се последњих година креће у распону од 1,7 до 1,9 књига по становнику. Према последњем попису у Србији има 7.186.862 становника, док је укупан фонд монографских публикација у народним библиотекама 13.081.530, што износи 1,82 књиге по становнику. Упоређивањем са ранијим подацима можемо закључити да већег пораста у фонду практично нема. Ипак, бројчано стање фондова у народним библиотекама у Србији, ако посматрамо монографске публикације, креће се у границама стандардних параметара који се крећу од 3-1,5 књига по становнику.

Недовољна набавка библиотечке грађе је и даље доминантни проблем који утиче и на пораст фонда монографских публикација.

Године 2011. све народне библиотеке у Србији набавиле су укупно 419.626 монографских публикација, док је 2012. години овај број чак и смањен па износи 403.726 нових наслова монографских публикација.

Народне библиотеке набавку углавном врше куповином, али због отежане финансијске ситуације укупан број набављених књига је сваке године у опадању. Зато је Министарство културе Републике Србије и установило праксу откупа књига за народне библиотеке.

Серијске публикације, поред монографских, су основни део фонда сваке народне библиотеке. Као носиоци актуелних информација и најновијих научних сазнања од изузетног су значаја за развој свих научних области.

Свака народна библиотека је у обавези да формира и одржава фонд серијских публикација кога сачињавају истакнути дневни листови, општински листови, као и истакнути часописи који својим садржајем одговарају потребама становништва одговарајућег насеља (нарочито се води рачуна у срединама где се становништво бави пољопривредном

производњом). Величина фонда серијских публикација зависи од броја становника и специјалних потреба.

Табела 7. Величина фонда серијских публикација⁴²

Број становника	Најмањи број наслова текуће периодике
до 10.000	10
10.000 - 20.000	20
20.000 - 35.000	30
35.000 - 60.000	40
60.000 - 100.000	50 наслова домаће и два наслова стране периодике
више од 100.000	70 наслова домаће и пет наслова стране периодике

Библиотека на чијој територији живе припадници народности дужна је да у свом фонду обезбеди и серијске публикације на језицима народности. Ако у општини живи више од 1.500 становника, који су припадници националних мањина или етничких заједница, народна библиотека је у обавези да набавља најмање један наслов новина или часописа на језицима националних мањина или етничких заједница.

Према *Стандардима* општинска народна библиотека која се налази у насељу од преко 40.000 становника обавезно организује посебне службе, односно одељења за одрасле, децје, периодику, завичајно, матично и друга. У Републици Србији 59 општина (44 у Централној Србији и 15 у Војводини) испуњава овај услов, па би тако 59 народних библиотека у овим општинама требало да имају, између осталог, и одељење серијских публикација.

Недостатак простора, недостатак опреме и недовољан број особља су најчешћи разлози што библиотека није издвојила одељење серијских

⁴² Стандарди за јавне библиотеке у Републици Србији
http://www.citaliste.com/pdf_stamp/konacna_verzija.pdf (10.6.2013.)

публикација као посебно у оквиру организације својих послова. Због недостатка простора, један број библиотека набавља серијске публикације, али их не чува трајно у својим фондовима.

Не поседује ни свака народна библиотека у Србији фонд серијских публикација – према бази МБС укупно 12 општинских библиотека у Републици Србији или 7,4% од укупног броја општинских народних библиотека немају фонд серијских публикација у оквиру својих фондова. Неразвијене општинске библиотеке, огранци народних библиотека, месне библиотеке, библиотеке у радним организацијама, најчешће набављају по неколико дневних листова који се користе, али се не чувају, па ове библиотеке немају фондове серијских публикација.

Још је већи број библиотека које набављају серијске публикације, чувају их и дају на коришћење, али их не инвентаришу и немају каталоге као основне информационе инструменте.

Библиотеке које немају издвојено одељење серијских публикација, а ову грађу редовно набављају, правилно обрађују, чувају и дају на коришћење су организоване тако да сва одељења и све службе раде заједно.

Народна библиотека обавезно прикупља завичајну грађу која се односи на њено подручје. Фонд чини штампана библиотечка грађа и други носиоци информација, који се својим садржајем односе на једну одређену географску, политичку, етничку, историјску, културну и економску средину.

Завичајном фонду припада и грађа која је настала, која је објављена и штампана на територији завичаја, независно од места рођења ствараоца. Као део националног фонда за одређену средину, он мора бити комплетан и мора да сачува штампани материјал и друге носиоце информација у првобитном облику како би се обезбедили извори за изучавања материјалне и духовне културе завичаја.

У завичајну грађу спадају и серијске публикације. Свака народна библиотека је обавезна да сваке године обнови набавку локалних серијских публикација, водећих националних часописа и новина као и дечје штампе.

Народна библиотека треба да негује и некњижну грађу, као и остале штампане и нештампане носиоце информација. Мултимедијска грађа се формира као посебна збирка у свакој библиотеци. Величина овог фонда зависи од степена развијености информативне службе библиотеке.

Фонд библиотечког огранка треба да има актуелну литературу која ће својим садржајем задовољити образовне и културне потребе становништва одређеног насеља, односно средине у којој се огранак налази.

Свој рад огранак стациониран у насељу усмерава према потребама становника одређеног подручја и сарађује са свим заинтересованим организацијама на територији насеља. У пољопривредним подручјима нарочито се посвећује пажња задовољавању потреба пољопривредних произвођача литературом из области пољопривредне производње.

Структура фонда треба што је могуће више да одговара социо-културолошком профилу становника. Приликом планирања набавке библиотечког материјала за библиотечки огранак, једна народна библиотека мора да води рачуна о образовној структури становника насеља односно средине у којој се огранак налази, као и о њиховом нивоу.

Стандард за књижни фонд једног библиотечког огранка у насељеном месту одређује се према броју становника и не треба да је мањи од три књиге по становнику. У насељима од 1000 становника почетни фонд књига је 3000.

Стационирани библиотечки огранак према *Стандарду* треба да садржи књиге за одрасле, књиге за децу и периодичне публикације.

Анализа стања фондова која следи, обухвата све врсте библиотечног материјала заступљених у фондовима народних библиотека у Србији (монографске публикације, серијске публикације и сва остала грађа). Анализа је урађена на основу расположивих података у Бази *Мрежа библиотека Србије* (МБС), посебно за сваки округ за период 2011. и 2012. годину.

Табела 8. Стање фондова народних библиотека у Србији по окрузима за 2011. год.

Округ	монографске публикације	серијске публикације	Остала грађа
Мачвански	460997	831	80
Колубарски	307437	2174	525
Подунавски	373044	846	2233
Браничевски	337041	1699	1946
Шумадијски	556037	4645	11552
Поморавски	479259	286	4642
Борски	260226	519	1303
Зајечарски	209763	275	316
Златиборски	616803	7335	27014
Моравички	331292	978	11863
Рашки	453542	407	2010
Расински	411940	589	9953
Нишавски	493196	1017	2938
Топлички	188496	131	6879
Пиротски	223005	963	366
Јабланички	305101	981	65
Пчињски	499222	1874	1150
<i>Град Београд</i>	1687652	4671	1316
Северно-бачки	465598	9142	8620
Средње-банатски	484744	9565	458
Северно-банатски	454493	299	0
Јужно-банатски	783311	582	1196
Западно-бачки	581499	763	1142
Јужно-бачки	1097258	379	30
Сремски	522312	759	7468

Табела 9. Стање фондова у народним библиотекама у Србији по окрузима за 2012. год.

Округ	Монографске публикације	серијске публикације	Остала грађа
Мачвански	446629	1068	86
Колубарски	315836	3013	567
Подунавски	398432	867	2233
Браничевски	349078	1804	1946
Шумадијски	550124	4501	11737
Поморавски	493321	369	4947
Борски	270156	540	1308
Зајечарски	225873	278	316
Златиборски	673946	8900	27501
Моравички	341186	1021	11865
Рапски	425560	456	2242
Расински	423924	712	9953
Нишавски	504478	1016	2938
Топлички	194778	137	6502
Пиротски	230021	230	366
Јабланички	310956	1085	65
Пчињски	522331	1075	1150
<i>Град Београд</i>	1915747	1758	5794
Северно-бачки	480824	9142	8620
Средње-банатски	392825	106	458
Северно-банатски	457380	293	28
Јужно-банатски	803204	554	1208
Западно-бачки	590619	706	11125
Јужно-бачки	1083447	362	30
Сремски	543473	774	7788

3.1.2. Набавна политика

Најважније функције јавне библиотеке су: набавка библиотечке грађе, њена обрада и давање на коришћење.

Набавка библиотечке грађе је једна од основних делатности библиотеке која служи употпуњавању њених фондова. Врши се у складу са циљевима и задацима библиотеке, потребама њених корисника и расположивим финансијским средствима. Од набавке библиотечке грађе, зависе и све остале њене функције.

Набавка библиотечке грађе правно је регулисана и на националном и на међународном плану. Па тако *IFLA/UNESCO Манифест за јавне библиотеке, 1994.* прописује следеће: „ ...Колекције и услуге обавезно треба да обухвате све врсте одговарајућих медијума и модерних технологија, као и традиционалну грађу. Од темељног значаја је да буду веома доброг квалитета и да одговарају локалним потребама. Сви извори обавезно треба да одражавају савремена кретања и еволуцију друштва, као и сећања на прошле људске подухвате и напоре духа. Колекције и услуге не смеју да подлежу било ком облику идеолошке, политичке или верске цензуре, као ни комерцијалним притисцима.“⁴³

На националном нивоу набавна политика у народним библиотекама у Србији прописана и званичним документима, *Законом о библиотечко-информационој делатности*⁴⁴, *Стандардима за јавне библиотеке у Републици Србији*⁴⁵, *Правилником о националним стандардима за обављање библиотечко-информационе делатности*.⁴⁶

⁴³ IFLA/UNESCO смернице за развој јавних библиотека. – Београд : Народна библиотека Србије : Библиотека града Београда, 2005. – Стр. 41.

⁴⁴ Службени гласник РС бр. 52/11

⁴⁵ Стандарди за јавне библиотеке у Републици Србији
http://www.citaliste.com/pdf_stamp/konacna_verzija.pdf (10.6.2013.)

⁴⁶ Службени гласник РС бр. 39/13

У члану 6 *Закона о библиотечко-информационој грађи*, библиотечко-информациона грађа и извори дефинисани су на следећи начин:

„Библиотечко-информациону грађу и изворе представљају информациони извори у којима су на било који начин забележене информације, и то на различитим материјалима и медијима. Библиотечко-информациона грађа и извори носиоци су духовног, интелектуалног, књижевног, уметничког, научног, стручног или било којег другог садржаја намењеног за комуникацију међу људима, за размену идеја и унапређење знања.“

„Библиотечко-информациону грађу и изворе чине: књиге, рукописи, брошуре, сепарати, серијске публикације, музичка дела, картографска грађа, каталози, календари, умножени уметнички и сценски програми, фотографије, албуми, разгледнице и цртежи, просторни и други планови, гравире, плакати и друга ликовна и графичка грађа, леци, огласи и саопштења, звучни и видео записи у било ком облику (изузев на филмској траци), електронске публикације дистрибуиране на физичким носачима и електронске публикације дистрибуиране на интернету, садржај интернет домена Републике Србије, комбиноване и мултимедијалне публикације, рачунарски програми у јавној употреби и друге публикације“

„Библиотеке набављају библиотечко-информациону грађу и изворе и стварају нову библиотечко-информациону грађу и изворе на основу самосталне процене стручњака, према утврђеној набавној политици, а у складу са потребама најширег круга корисника, укључујући и потребе националних, верских и језичких мањина и корисника са инвалидитетом.“

„У набавци библиотечко-информационе грађе и извора и стварању нове библиотечко-информационе грађе и извора библиотеке међусобно сарађују, а када тражену грађу и изворе не поседују у својим фондовима, обавезно се укључују у систем размене библиотечко-информационе грађе

и извора и у међубиблиотечку позајмицу на националном и међународном нивоу.“

Према *Правилнику о националним стандардима за обављање библиотечко-информационе делатност*, народне библиотеке могу да обављају своју делатност ако имају следећу библиотечко-информациону грађу:

- књижевна и некњижевна дела за одрасле, младе и децу;
- референтна дела;
- приступ базама података;
- часописе;
- локалне, регионалне и националне новине;
- информације о заједници;
- службене информације, укључујући информације о локалним органима управе;
- пословне информације;
- изворе за завичајну историју;
- генеалогичке изворе;
- изворе на главном језику заједнице;
- изворе на мањинским језицима који се говоре у заједници;
- изворе на другим језицима;
- музичке композиције;
- рачунарске игре;
- играчке;
- игре и слагалице;
- материјал за учење.

Правилник такође прописује и заступљеност формата и извора библиотечко-информационе грађе, па тако у народној библиотеци треба да се нађу:

- књиге, у тврдом и меком повезу;
- брошуре, леци и периодика;

- новине и часописи, укључујући збирке исечака из новина;
- дигиталне информације на интернету;
- онлајн доступне базе података;
- базе података на CD-и;
- DVD дискови;
- видео-касете;
- ласерски дискови;
- материјали штампани крупним словима;
- материјали на Брајевом писму;
- звучне књиге;
- електронске књиге;
- постери.

„Библиотеке набављају библиотечко-информациону грађу и изворе и стварају нове информационе изворе на основу самосталне процене библиотечко-информационих стручњака, према утврђеној набавној политици, а у складу с потребама најширег круга корисника, укључујући и потребе националних, верских и језичких мањина”.

„Под набавном политиком подразумева се принцип планирања и набавке у складу са структуром корисника и постављеним задацима”.⁴⁷ Будући да је крајњи циљ сваке набавке библиотечко-информационе грађе формирање и попуњавање фондова као и задовољавање различитих потреба великог броја корисника, онда је веома важно добро планирање.

Набавна политика једне народне библиотеке зависи од структуре њених корисника, постојећег фонда, расположивих финансијских средстава као и од простора и опреме саме библиотеке. Добро

⁴⁷ Невенка Перуновић : Принципи набавне политике у библиотекама. – Београд : Задужбина Андрејевић, 1997. – Стр. 13.

осмишљеном набавном политиком избегава се различит приступ особља овом проблему, смањује се утицај субјективног фактора у одлучивању, обезбеђује се континуираност набавке и рационално трошење финансијских средстава.

За прописивање набавне политике народне библиотеке одговоран је управни одбор библиотеке, а за њено спровођење директор библиотеке који уз помоћ Комисије за набавку спроводи прописану набавну политику.

Свака народна библиотека мора да донесе свој план набавне политике у зависности од услова у којима делује и с обзиром на сопствене циљеве и задатке, планове развоја, расположиви фонд, скуп корисника, расположива финансијска средства и простор за смештај фонда.

Према Невенки Перуновић⁴⁸ принципи набавне политике су:

- планирање;
- доследност;
- универзалност;
- равномерност;
- евалуација;
- селекција;
- језик публикације;
- одговорност;
- број примерака;
- континуираност;
- актуелност;
- перспективност;
- динамизам;

⁴⁸ Невенка Перуновић : Принципи набавне политике у библиотекама. – Београд : Задужбина Андрејевић, 1997. – Стр. 14.

- еластичност;
- физички обим публикације;
- периодичност излажења;
- стабилност усмерења;
- ажурност;
- координација;
- однос домаће и стране књижевности;
- једноставност коришћења.

Многе од ових принципа можемо применити и на народним библиотекама. Само правилно планирање решава већ 90% проблематике набавне политике. Без доброг планирања нема добре набавке, а то значи ни добре библиотеке.

После доброг планирања, најважнији је принцип доследности зато што од примене овог принципа зависи и примена свих других принципа набавне политике.

Народне библиотеке, као библиотеке које задовољавају потребе широког круга корисника могу да се похвале својим универзалним фондовима а отуда и принцип универзалности у набавној политици. Израда стручног каталога уз примену Универзалне децималне класификације олакшавају посао библиотекарица у набавци и спровођење принципа универзалности и равномерности. Применом система Универзалне децималне класификације омогућава се прецизан увид у садржеј фонда и на основу тога планира даља набавка.

Евалуација као поступак вредновања, а селекција као одабир публикација важни су принципи у набавци публикација за народне библиотеке. Због различитих интересовања корисника, може се десити да дође до преобимне и неадекватне набавке књига или другог библиотечког материјала. Зато је јако важно извршити поступке вредновања и селекције у набавци.

Евалуација и селекција библиотечке грађе зависе и од језика публикације, од њеног физичког обима као и од периодичности излажења (када се ради о серијским публикацијама). Будући да је опште позната чињеница да је већина народних библиотека суочена са проблемом простора за смештај публикација, онда можемо закључити да су наведени принципи заиста корисни у набавној политици.

Следећи значајан принцип у набавној политици је принцип одговорности. Набавну политику утврђује управни одбор библиотеке а за спровођење набавне политике одговоран је директор библиотеке који поступак селекције поверава комисији за набавку – групи квалификованог библиотечког особља које се бави набавком библиотечке грађе.

Како би се задовољиле потребе свих корисника, значајно је да библиотеке поштују и принципе актуелности, ажурности и динамичности у набавци. Време од објављивања публикације до њене набавке и доступности кориснику у библиотеци треба да буде што краће а динамика у набавци мора бити непроменљива. Дугорочне потребе корисника заснивају се на принципу перспективности и њих није лако сагледати и прецизирати јер подлежу многим променама, те их је и теже идентификовати у циљу одлучивања. Због свих ових разлога библиотека мора у својој набавној политици да се руководи и принципом еластичности приликом прилагођавања плана набавке новонасталим променама.

Рационалност у набавци постиже се и принципом координације. Координирана набавка у централизованом систему омогућава лакше долажење до жељених наслова књига или другог библиотечког материјала.

Такође се у набавци мора водити рачуна о односу домаће и стране књиге. Јавне библиотеке као општеобразовне установе локалног карактера већу предност у набавци дају домаћим издањима књига и часописа.

„Набавка представља процес обезбеђивања адекватних публикација или информација у складу са дефинисаном набавном политиком – селекцију баш оних наслова који ће у одређеној библиотеци чинити складну целину са осталим, раније набављеним насловима, усклађену са наменом, са задацима и особеностима библиотеке и захтевима и очекивањима њених корисника“⁴⁹.

У зависности од својих циљева, задатака, постојећег фонда као и потреба својих корисника, свака народна библиотека мора да изради сопствене смернице за набавку грађе. Ове смернице представљају документ у коме свака библиотека представља своје циљеве, задатке и улогу као и сврху и намену фонда, његов обим и приоритете у набавци. Пре израде оваквог документа, приступа се анализи корисника на основу броја становника на подручју на којем народна библиотека делује као и величине и структуре фонда која се усклађује са важећим стандардима за народне библиотеке. Такође, ради се и анализа старосне, образовне и полне структуре становника и на основу тога оквирно утврђују њихове потребе.

Ако се зна да фонд једне народне библиотеке задовољава потребе широког круга корисника, од предшколаца до пензионера, њихове информативне потребе и разне културне активности али и да подржава целоживотно учење и образовање, онда се селекција грађе мора јако пажљиво спроводити. Добра набавка захтева много знања и искуства у овом послу, праћење издавачке продукције и коришћење библиографија.

Селекција или одабир грађе обично се заснива на једном од два основна начела:

- начелу вредности;

⁴⁹ Формирање и вођење фонда серијских публикација у јавним библиотекама / Бојана Вукотић http://www.nb.rs/view_file.php?file_id=2027 (18.8.2013.)

- начелу потражње.

Према начелу вредности селекција грађе врши се према квалитету, односно, бира се грађа која може интелектуално да обогати живот корисника библиотеке.

Према начелу потражње бира се грађа за коју постоји потражња корисника (белетристика и популарна издања без обзира на њихов квалитет).

Које ће од ова два начела преовладати, то јест колико ће селекција бити уравнотежена, зависи од принципа укупне набавне политике библиотеке. Библиотечко особље најчешће тежи да помири оба начела. Квалитет као критеријум селекције поштује се тако што се при избору наслова узима у обзир углед издавача публикације, актуелност и релевантност тема којима се публикација бави, физички квалитет публикације и њена цена. Потребе корисника утврђују се тако што се прати коришћеност одређених врста публикација, фотокопирање и међубиблиотечка позајмица као и конкретни предлози корисника.

Приликом селекције процењује се вредност сваког наслова појединачно при чему се води рачуна о релевантности за садашње или потенцијалне потребе заједнице. Треба набављати пре свега оне публикације које ће служити ширем кругу корисника, односно наслове за којима влада веће интересовање и који задовољавају информативне, образовне и рекреативне потребе заједнице.

Приликом одабира конкретних наслова користе се разни извори информација: текуће националне библиографије, ретроспективне библиографије, специјалне библиографије, пописи принова великих библиотека, узајамни каталози, каталози издавача, текући прикази и рецензије у часописима, индекси цитата.

Текуће националне библиографије омогућавају целовит увид у националну издавачку продукцију. *Библиографија Србије*, као текућа

национална библиографија, региструје издавачку продукцију у Републици Србији и обухвата монографске публикације, серијске публикације, чланке и прилоге у серијским публикацијама и некњижну грађу, у штампаном и електронском облику, издате у току текуће и претходне године.

Библиографија се израђује на основу редигованих записа из електронског каталога Народне библиотеке Србије. Библиографски записи, креирани на узајамном нивоу или преузети из узајамне базе података COBIB.SR, формирају се у складу са међународним стандардима: ISBD (M) (International Standard Bibliographic Description for Monographic Publications), ISBD(CR) (International Standard Bibliographic Description for Serials and Other Continuing Resources), ISBD(ER) (International Standard Bibliographic Description for Electronic Resources), ISBD(NBM) (International Standard Bibliographic Description for Non-book Materials), ISBD(CM) (International Standard Bibliographic Description for Cartographic Materials), ISBD(PM) (International Standard Bibliographic Description for Printed Music), Комуникационим форматом за машински читљиво каталогизирање и размену библиографских информација – COMARC/B (Machine Readable Cataloguing Format) и Правилником и приручником за израду алфавитних каталога. Део 1, 2, Еве Вероне. Библиографски опис наведен је на језику и писму публикације. У јединственој индивидуалној и колективној одредници примењено је ћирилично писмо и фонетска транскрипција (за публикације на српском језику, оригинали и преводи), односно етимолошки облик (за публикације на страним језицима). Грађа се класификује и распоређује према систему Универзалне децималне класификације – УДК (Universal decimal classification – UDC). У оквиру УДК група јединице су разврстане азбучним редоследом.

Библиографије Србије – Монографске публикације излази тромесечно. Библиографију прате регистар наслова, аутора, предметни регистар (предметне одреднице), стручни регистар и регистар ISBN бројева.

Стручни регистар је нумеричког карактера. Групе су формиране према систему Универзалне децималне класификације (УДК) Преводи и службене публикације региструју се и у посебним издањима на годишњем нивоу.

Селекција периодичних публикација представља комплекснији задатак од селекције монографских публикација. Јако је важна уравнотежена и пажљива набавка која захтева озбиљно планирање набавке на дуге стазе.

„У селекцију треба уврстити: националне водеће дневне и недељне информативне листове, званичне публикације (службене листове, националне библиографије, статистичке годишњаке), литературу за слободно време и разоноду, дечју и омладинску штампу, научно-популарна издања, актуелну политичку литературу, значајније књижевне и научне часописе, образовне часописе, часописе који се односе на гранична подручја и који ће омогућити интердисциплинарни приступ у раду, издања која се баве локалном и националном историјом.“⁵⁰Треба такође водити рачуна о набавци периодичних публикација на језицима националних мањина као и о набавци завичајне штампе.

Приликом одабира конкретних наслова користе се разни извори информација: текуће националне библиографије, ретроспективне библиографије, специјалне библиографије, пописи принова великих библиотека, узајамни каталози, каталози издавача, текући прикази и рецензије у часописима, индекси цитата.

Библиографија Србије, Серијске публикације, као текућа национална библиографија региструје издавачку делатност из области серијских публикација, те нашој и светској јавности пружа на увид обим и структуру ове делатности.

⁵⁰ Формирање и вођење фонда серијских публикација у јавним библиотекама / Бојана Вукотић http://www.nb.rs/view_file.php?file_id=2027 (18.8.2013.)

Излази годишње и представља делом наставак *Библиографије Југославије – Серијске публикације* коју је Југословенски библиографско-информацијски институт објављивао од 1956. године.

Библиографски опис наведен је на језику и писму публикације. На крају напомене у угластој загради је податак о години нумерације, али само за оне публикације чија година се не односи на текућу тј. годину за коју се ради Библиографија. Ако бисмо наводили само наслове који су нумерисани текућом годином, велики број серијских публикација не би уопште био регистрован.

Библиографска грађа распоређена је азбучним редоследом. Библиографију прате регистар наслова, стручни регистар и регистар ISSN бројева. Стручни регистар је нумеричког карактера. Групе су формиране према систему Универзалне децималне класификације (УДК). Стручна класификација се првенствено односи на часописе; новине су углавном класификоване према намени (информативно-политичке, дневне итд.). Званичне публикације региструју се и у посебном издању на годишњем нивоу.

Библиографија Србије – Званичне публикације је посебно годишње издање *Библиографије Србије – Серијске публикације*. Она представља делом наставак *Библиографије званичних публикација СФРЈ/СРЈ* коју је Југословенски библиографско-информацијски институт објављивао од 1971. године.

Библиографија Србије. Чланци и прилози у серијским публикацијама је текућа библиографија чланака и ради се у три свеске:

- Серија А: Друштвене науке
- Серија Б: Природне, примењене, медицинске и техничке науке
- Серија Ц: Уметност, спорт, филологија, књижевност.

Серија А. Друштвене науке

Грађа за ову публикацију добија се селекцијом из обавезног примерка серијских публикација за област друштвених наука (наука уопште, филозофија, психологија, религија, демографија, статистика, социологија, политика, економија, право, социјална заштита, педагогија, етнологија, археологија, географија, историја).

Серија Б. Природне, примењене, медицинске и техничке науке

Грађа за ову публикацију добија се селекцијом из обавезног примерка серијских публикација за област природних и примењених наука (математика, физика, хемија, биологија, медицинске, техничке и примењене науке).

Серија Ц. Уметност. Спорт. Филологија. Књижевност

Грађа за ову публикацију добија се селекцијом из обавезног примерка серијских публикација за области: Уметност (архитектура, ликовна уметност, примењена уметност, фотографија, позоришна и филмска уметност, теорија и филозофија музике са историјом музике), Спорт, друштвене игре и рекреација, Филологија (наука о књижевности, књижевна теорија, лингвистика и језици, као и примењене науке психолингвистика, социолингвистика...), Књижевност под којом се подразумева домаћа и страна белетристика.

За израду ових библиографија неопходна је селекција укупног библиографског материјала. За обраду се узимају сви радови из научно-стручних часописа, као и чланци из новина (дневних и недељних) и то за Серију А и Серију Ц. Новине које се узимају за аналитичку обраду су: Политика, Борба, Дневник, Magyar Szo, НИН, Време, Књижевни лист и Књижевне новине.

Приликом селекције домаћих часописа нарочито је важна категоризација научних часописа коју сваке године предлаже Министарство просвете, науке и технолошког развоја. За мањинску штампу користе се библиографије и каталози одговарајућих земаља. Кад год је могуће треба набавити огледне примерке понуђених часописа који ће послужити при селекцији. Библиотечко особље које обавља селекцију мора бити у контакту са другим библиотечким радницима и стручњацима за одређене области.

Библиотечка грађа у народним библиотекама набавља се куповином, разменом и поклоном.

Куповина библиотечког материјала је основни вид набавке и најчешћи начин попуњавања фондова народних библиотека. То је једини начин набавке који омогућава систематичност, доследност, једноставност, поузданост и ефикасност у попуњавању фонда.

Да би се што рационалније и правилније трошила расположива средства за куповину, неопходно је извршити добар избор литературе. Стога се врши прецизна анализа свих информативних средстава (библиографија, каталога, проспеката, огласа, посета сајмова и сл.), као и сарадња библиотека и књижара ради достављања на увид књига за откуп – такозваних огледних примерака.

Приликом куповине библиотечког материјала мора се водити рачуна о равномерном попуњавању фондова свим струкама које библиотека негује, а нарочито о издвајању посебних средстава за претплату серијских публикација. При томе треба имати у виду да актуелност овог материјала брзо пролази и да једино набавка у правом тренутку значи и корисну информацију.

Набавка библиотечког материјала врши се састављањем спискова наручених књига (у мањим библиотекама) или израдом такозваних наруџбених листића који се умножавају у три примерка: један се шаље

књижари, а два се припајају картотеци наручених књига. Чим наручена књига стигне у библиотеку, један наруџбени листић се издваја из картотеке и припаја књизи. Овај листић прати књигу кроз процес обраде и има улогу пропратног листића. Други листић се из картотеке наручених књига премешта у такозвану акцесорну картотеку (привремена картотека књига које су у обради). Када је књига обрађена и смештена у магацин, листић се из акцесорне картотеке повлачи, а пропратни листић, на коме су уписане све операције и датум њиховог обављања, служи као документ за разне статистике.

Велики број библиотека у Србији и данас набавку врши овим путем пошто још увек нису створени услови да се ови послови аутоматизују.

Размена је облик добровољне сарадње између две библиотеке приближно истог степена развоја и сличних интереса. На овај начин библиотека има могућност да добије и грађу коју иначе не би могла да купи.

Размена је карактеристична за веће библиотеке јер библиотека треба да поседује публикације за размену. Размењују се дупликати или сувишци из фонда библиотеке, поклони који се не уклапају у набавну политику и сопствена издања библиотеке. Библиотеке које учествују у размени теже да успоставе равнотежу и реципроцитет у размени публикација са другим библиотекама – размена се може спроводити према начелу свеска за свеску или према начелу исте новчане вредности, али се може обављати и без обзира на појединчну вредност.

Поклон је нередован и неочекиван извор богаћења фондова. И овај вид набавке треба остваривати у складу са задацима и циљевима библиотеке, па тако и он подлеже поступку селекције и евалуације. Публикације које су прихваћене као поклон треба да се вреднују у

сагласности са набавном политиком библиотеке да би се избегло нагомилавање грађе уместо да се богати фонд.

Библиотеке добијају поклон од својих корисника, других појединаца или установа, разних институција, организација, амбасада, а понекад се преузимају публикације из других библиотека где се оне не користе.

Поклон може бити спонтани, случајни поклон – као жеља поклонодавца (установе или појединца) да библиотеци уступи одређене публикације. Такозвани изнуђени или изазвани поклон је онај који библиотечко особље затражи од неке особе или институције – упућују се захтеви издавачким кућама, редакцијама часописа, научним установама са молбом да библиотеци бесплатно пошаљу своје публикације.

Посебна врста поклона је легат – завештани поклон који појединци остављају библиотеци. У народној библиотеци легат представља део завичајног фонда, уколико је легатор својим рођењем и јавним деловањем везан за територију одређене библиотеке, или ако се завештана библиотека тематски односи на ту територију.

Неселективно прихватање поклона је лоше за библиотеку јер постоји опасност од преузимања великог броја непотребних публикација. Поклон не мора увек да се уклопи у фонд библиотеке – зато се он прихвата с обзиром на набавну политику библиотеке и структуру фонда коју библиотека негује. Библиотека зато треба да донесе правилник о прихватању поклона којим ће одредити да се поклон прихвата селективно, да се он може одбити и остале детаље о примању и давању поклона.

Библиотечка грађа која се не уврсти у фонд библиотеке може се користити за размену или за поклон другим библиотекама и институцијама.

Међубиблиотечка позајмица је вид набавке којом се задовољавају потребе корисника али се на тај начин не попуњава основни фонд

библиотеке. Као вид набавке, најчешће се користи за потребе научноистраживачких радова, а први пут се јавља у Немачким универзитетским библиотекама у 16. веку. У случају позајмице, обично се мале библиотеке обраћају за помоћ оним библиотекама у чијим фондовима се налази тражена публикација.

Откуп књига за народне библиотеке

Народне библиотеке у Србији налазе се данас у веома лошој финансијској ситуацији због које нису у стању да набављају нове књиге и тако обнављају своје фондове. Због тога Министарство културе Републике Србије сваке године за народне библиотеке у Србији врши откуп књига које су издате претходне године.

У 2012. години Министарство културе и информисања је за 178 народних библиотека у Србији откупило укупно 160.560 примерака књига од 1612 наслова. За то је потрошено укупно 89,978,938.37 динара што је 21,12% од обима потреба мреже по новим стандардима предвиђеног годишњег обима набавке за мрежу јавних библиотека у Републици.

Министарства културе Републике Србије је откуп публикација из текуће продукције одредило као једну од три стратешке акције Министарства у библиотечко-информационој делатности, што је основа за процену да ће се овај врло значајан облик попуне фондова народних библиотека реализовати и даље.

Финансирање народних библиотека врши се из општинског буџета, сагласно одредбама члана 10. став 1, тачке 2. и 9. *Закона о општем интересу у области културе* (Службени гласник РС, бр. 42/49). Чланом 11, став 1. овог закона прописано је да оснивачи народних библиотека одлучују о висини средстава за остваривање потреба у култури на основу критеријума које утврђују и на основу програма и предрачуна трошкова потребних за остваривање предложених програма, па дакле и програма за реализацију

библиотечко-информационе делатности у одговарајућој општини, односно граду.

Постоји доста модела односа између народних библиотека и државне управе. Исто тако, закони који регулишу њихове активности и услове финансирања врло су различити и сложени. У разним земљама за библиотечке службе одговорне су било покрајине, било области, државе или општине, у целини или делимично.

У нашој земљи народне библиотеке поред средстава из општинског буџета добијају један део својих прихода и из републичког буџета. Редовна средства за реализацију матичних функција из републичког буџета добијају 24 матичне народне библиотеке у седиштима округа и Библиотека града Београда.

Осим буџетских средстава, све народне библиотеке остварују и сопствене приходе и то највећим процентом од чланарина, као основни изворни приход, затим приходи од других услуга (фотокопирање); поједине библиотеке имају књижаре па остварују приходе по том основу, или од издавања простора.

У последње време народне библиотеке остварују значајна средства из међународних и домаћих донација.

Буџетска средства превасходно су намењена за обезбеђивање основних услова за реализацију делатности народних библиотека (одржавање простора, набавку и одржавање библиотечке и техничке опреме, средства за личне дохотке особља, средства за куповину књига и серијских публикација, за издавачку делатност и за програме на плану популарисања књиге и читања).

Данас, народне библиотеке још увек углавном зависе од финансирања из буџета јавног сектора (локална или централна власт), али тај образац се постепено мења. Финансирање из буџета јавног сектора, који се ствара убирањем пореза, углавном је статично, али постоји више

могућности да се обезбеди додатно финансирање тражењем донација или наплаћивањем нетрадиционалних услуга.

Библиотекама је потребан устањени буџет да би могле планирати своје основне активности као што су куповина књига, одржавање зграде и нивоа запосленог кадра. Уобичајено је да ова финансијска средства доставља централна влада преко органа локалне управе. Сума или обим тих средстава обично не одговарају ниједном стандарду, иако се извршавање законских обавеза у неким земљама проверава и контролише.

Одговарајући обим финансирања пресудно утиче на успешност народне библиотеке у испуњавању њених улога. Без одговарајућег финансирања у дужем временском периоду, немогуће је изградити политику снабдевања услугама и постићи најделотворније коришћење расположивих ресурса. То се види на низу примера: нова библиотечка зграда без довољно средстава за њено одржавање, збирке нових књига без новца за будуће замене и компјутеризовани системи без средстава за њихово одржавање и надградњу. Финансирање није потребно само када се оснива народна библиотека, већ и да би се она одржавала на сигурној и редовној основи.

Можда је висина материјалних средстава одређена законом некада била довољна за финансирање традиционалних услуга, али захтеви и очекивања јавности се мењају. Трошкови увођења нових информационих услуга и услуга које се не базирају на књизи, као што је интернет, увећали су трошкове онда када је основни буџет био статичан. Додатни трошкови развоја Веб сајта и дигиталног садржаја повећали су распон услуга које се очекују од народне библиотеке, али и висину пратећих трошкова.

Да би оствариле најефикасније коришћење расположивих библиотечких и информационих извора, и у потпуности искористиле предности које нуди развој електронских извора информација, многе земље су формулисале националну информациону политику. Народне библиотеке треба да буду кључни елемент те политике, а библиотекари из

народних библиотека треба да се потруде да се у пуној мери укључе у процес њихове израде.

Народне библиотеке морају развијати и имплементирати нове програме и услуге како би изашле у сусрет новонасталим потребама заједнице коју услужују. То је и суштина будућег програма рада. Народне библиотеке су стално под притиском да нуде нове дигиталне услуге и да осигурају да библиотечки кадар има знање и способност за рад у том окружењу.

Да би све то оствариле народне библиотеке треба да раде на повећању свог основног буџета и то помоћу неког или свих од следеће наведених начина:

- дотирање;
- пружање услуга изван библиотеке;
- лобирање државних или локалних функционера;
- утицање на јавно мњење;
- формирање клубова пријатеља народних библиотека;
- заједничка испорука услуга;
- стварање прихода или наплата услуга.

Методe стварања прихода обично обухватају наплаћивање за неке од наведених врста услуга:

- наплата годишње чланарине;
- наплата за посуђивање аудиовизуелног материјала, укључујући видео касете, DVD, читаче е-књига;
- продаја дечијих приручника, карата, постера;
- продаја старе грађе;
- наплата за фотокопирање и исписе са компјутерског штампача;
- казне за прекорачење рока предвиђеног за враћање, за изгубљене и општећене књиге;

- продаја публикација, посебно са завичајном тематиком, мапа, информација од локалног значаја;
- изнајмљивање просторија и зграде;
- наплата за храну и пиће које се продаје у простору библиотеке.

Пружање услуга изван библиотеке (нпр. интернет обука и комерцијалне активности) приватним фирмама може, такође, обезбедити прилив прихода.

Мало је библиотека којима су приступачне све ове методе стварања прихода. Препреке могу бити законске природе или се могу односити на неке услуге које библиотека стварно треба да нуди. Новчана сума прикупљена на ове начине, иако значајна, мора се упоредити са трошковима пружања тих услуга.

Последње деценије доживели смо процват „културе нуђења пројеката“ у библиотекама, музејима и архивима у многим земљама. Владе, Европска унија и друга тела одлучиле су да новац усмеравају путем конкурса или подношења понуда које садрже предлоге за неку специфичну активност у складу са упутствима издатим од стране тела које врши финансирање. Једна од предности оваквог начина финансирања јесте и то да се на овај начин често могу добити средства довољна за имплементацију „политике постепених промена“ и развојних циљева службе, што можда није изводљиво уз помоћ основног буџета.

Народна библиотека и услуге које она пружа јесу дугорочна инвестиција у корист заједнице, и сходно томе их треба финансирати. Пошто се увидело да ни најбогатија друштва не могу да обезбеде одговарајућа средства за све тражене активности, од пресудног је значаја да се делатност развија плански и на основу јасно утврђених приоритета.

Данашње друштво се све више усложњава и од људи захтева све више пажње и времена. Због тога је важно да народне библиотеке рекламирају своје постојање и разне услуге које нуде. Рекламирање се

креће у распону од једноставних техника као што је постављање ознака на библиотечке зграде које објављују шта се налази у згради и брошура које оглашавају услуге и радно време са корисницима, до сложенијих метода као што су маркетиншки програми и коришћење Web презентација за промоцију услуга и активности библиотека.

Да би се народне библиотеке што пре оспособиле да одговоре захтевима корисника неопходно је и детаљно редефинисање њихове сложене улоге у квалитативно новом и захтевнијем окружењу, али и обезбеђивање релевантних буџетских средства за остваривање њихових законом прописаних функција.

Процес ширења спектра услуга и изналажење додатних извора сопствених прихода подстиче даљу трансформацију народних библиотека у библиотеке новог доба.

3.1.3. Стручни кадар

У библиотекарству, као професији која се услед сталног развоја информационих технологија и библиотечко-информационих услуга свакодневно мења, постоји стална потреба за систематским континуираним образовањем и усавршавањем запослених. Да бисмо дошли до континуираног и неформалног образовања, најпре морамо поменути како је било тешко успоставити и формално образовање библиотекара у нашој земљи али и у целој Европи.

Формално образовање библиотекара у европским земљама започело је тек у 20. веку. Ни Србија, упркос лошим економским и културним приликама које су владале, не одступа много од осталих европских земаља. Па тако, формално образовање библиотечког кадра у Србији започиње 1948. године оснивањем *Средње библиотекарске школе*, прве и једине школе ове врсте у земљи. Исте 1948. године покренут је и стручни

библиотекарски часопис „Библиотекар“ који је такође много доприносио образовању библиотечких радника. Средња библиотекарска школа престала је са радом 1979. године, а школовање књижничара настављено је у VI београдској гимназији у оквиру средњошколског програма *култура и јавно информисање* све до 1989. године када се потпуно угасило.⁵¹

Почетком 1963. године на Филолошком факултету Универзитета у Београду основана је *Катедра за библиотекарство*, а прве редовне четворогодишње студије овакве врсте у земљи почеле су школске 1963/64. године. Нажалост, *Катедра* је угашена 1965/66. године, а уписаним студентима је омогућено да заврше студије. Од укупно уписаних 70 студената за две године постојања катедре, дипломирало је само њих 19.

Школске 1980/81. године отворен је Смер за библиотекарство за студенте свих група Филолошког факултета, који је постојао 11 година.

Данашња Катедра за библиотекарство и информатику на Филолошком факултету Универзитета у Београду, прву генерацију студената уписала је школске 1991/92. године.

Формално образовање запослених у библиотечко-информационој делатности не завршава се редовним школовањем него стручним испитом. Стручни испити се полажу на основу *Правилника о програму стручног испита у библиотечко-информационој делатности*.⁵²

Полагање стручног испита је законска обавеза за запослене у библиотечко-информационој делатности. Стручни испит се полаже након годину дана стручног оспособљавања у библиотеци за запослене са високим и вишим образовањем, односно девет месеци за запослене са

⁵¹ Стање и перспективе развоја особља јавних библиотека у Србији / Бојана Вукотић // Библиотекар. - ISSN 0006-1816. - Год. 50, св. 1/2 (2008), стр. 71.

⁵² Службени гласник РС, бр. 123/2012 од 28.12.2012. године.

средњим образовањем. Запосленом који у року од три године рада у библиотеци не положи стручни испит престаје радни однос у библиотеци даном истека тог рока.

Програм стручних испита за запослене у библиотечно-информационој делатности прописан је овим *Правилником* за сваки степен стручне спреме посебно.

Програм стручних испита садржи градиво из следећих предмета:

1. Основи система државне управе и уставног уређења и прописи из библиотечно-информационе делатности;
2. Основе библиотекарства;
3. Каталогизација и предметна и стручна класификација;
4. Информатика у библиотекарству;
5. Библиографија;
6. Историја писма, књиге и библиотека;
7. Заштита библиотечке и архивске грађе (само за кандидате на пословима заштите библиотечке грађе).
8. Писмени стручни рад на одабрану тему из предмета по избору.

Кандидати који су стекли високо образовање на Катедри за библиотекарство и информатику полажу стручни испит који се састоји из следећег:

1. Основи система државне управе и уставног уређења и прописи из библиотечно-информационе делатности;
2. Писмена провера знања из предмета Каталогизација и предметна и стручна класификација;
3. Писмени стручни рад на одабрану тему из предмета по избору.

Доктори, магистри или мастери библиотекарства и информатике полажу стручни испит који се састоји из следећег:

1. Основи система државне управе и уставног уређења и прописи из библиотечко-информационе делатности;
2. Писмена провера знања из предмета Каталогизација и предметна и стручна класификација.

За успешно савладавање програма стручног испита Народна библиотека Србије и Библиотека Матице српске организују припрему кандидата у виду инструктивних и консултативних семинара у трајању од по пет дана. Комисију за полагање стручног испита именује Министарство културе Републике Србије.

Поред формалног школовања библиотечких кадрова, временом се као што сам већ рекла, услед брзог развоја информационих технологија и библиотечко-информационих услуга, јавља и потреба за систематским континуираним образовањем и усавршавањем запослених. Континуирано образовање библиотекара може да се реализује у више различитих облика, све у зависности од жеља, потреба али и техничких и технолошких могућности. У складу са променама у образовању и иновацијама у технолошком погледу, мењају се и облици и врсте континуираног образовања. Као облици континуираног образовања библиотечких радника јављају се:

- курсеви;
- семинари,
- радионице,
- трибине,
- стручна предавања,
- стручни скупови,
- научне конференције;
- менторски рад;
- учење на радном месту;

- предавања;
- презентације;
- објављивање.⁵³

Курсеви из библиотечко-информационе делатности, организују се са циљем усавршавања професионалних способности библиотекара. Курсеви не морају увек да буду стриктно везани за библиотекарство, али у сваком случају, они унапређују стручни рад запослених у библиотекарству (курсеви страних језика, информатике и др.). Овакве курсеве, углавном организују образовне установе у локалној зајеници и они се у библиотеци углавном одржавају у вечерњим сатима или нерадним данима.

Радионице и семинари су образовне активности које трају један до три дана. У њима се примењује преношење знања и искуства као и разни облици стручних расправа. Данас, развојем савремених технологија све више се примењује организовање семинара на даљину, при чему су инструктор и учесници раздвојени.

Конференције на којима се окупљају библиотекари, информатичари и други стручњаци су вид континуираног образовања које има посебну друштвену вредност. Стручњаци на конференцијама долазе у непосредни контакт и на тај начин размењују своја знања и искуства. Значајне су зато што се увек баве актуелним темама из области библиотекарства а учесници на њима имају могућност да бирају теме односно сесије којима ће присуствовати.

Рад је облик усавршавања „један на један“, где су нпр. инструктор или искусни библиотекар и библиотекар приправник у сталном

⁵³Континуирано образовање високошколских библиотекара / Гордана Вилотић и Славица Несторовић-Петровски // Инфотека. - Год.7, св.1/2 (2006). – Стр. 35-36.

међусобном контакту. Менторски рад као облик усавршавања, може да се одвија у класичном облику „лицем у лице“ или електронски.

Учење на радном месту је самостални рад библиотекара без ичије помоћи. У нашој земљи, овакав вид усавршавања је за многе библиотекарe и основни вид усавршавања.

Предавања, презентације, објављивање такође представљају вид континуираног образовања библиотекара. Библиотеке данас, подстичу своје запослене да што више објављују јер тако поред могућности личног напредовања они уједно презентују и рад библиотеке у којој су запослени.

Слични облици континуиране обуке библиотечког кадра били су организовани у годинама после Другог светског рата. Тако већ 1946. године почињу редовни, организовани курсеви за оспособљавање библиотечких радника. Од 1949. године, они се изводе према програмима Министарства просвете, уз стручну помоћ Народне библиотеке Србије и то у свим типовима библиотека.

Носилац континуираног образовања библиотечко-информационих радника у Србији, данас је *Образовни центар Народне библиотеке Србије* који обухвата COBISS едукацију, стручне испите и разне програме стручног усавршавања као што су акредитовани семинари за школске библиотекарe или извођење ECDL обуке за рад на рачунару. Рад Образовног центра највише је усмерен на континуирано образовање и стручно усавршавање библиотечко-информационих стручњака самостално или у сарадњи са другим организацијама.

Пројекат Виртуелна библиотека Србије (ВБС) и Узајамни електронски каталог библиотека у Србији, заснован на COBISS платформи, довео је до потребе за обучавањем библиотекара за рад у новом окружењу које захтева виши ниво познавања информационих технологија. Унапређивањем система COBISS, запосленима је морала бити

организована обука за рад у систему. Све то, довело је до оснивања посебног центра који би се бавио организацијом и спровођењем обуке за рад у систему. Због тога је 2002. године основан Образовни центар Виртуелне библиотеке Србије.

Поред Народне библиотеке Србије као водећег центра за континуирано образовање библиотекара, као организатори континуираног образовања појављују се и многе народне библиотеке које обављају матичне функције, затим Катедра за библиотекарство и информатику Филолошког факултета Универзитета у Београду, Библиотекарско друштво Србије и Библиотека плус.

Катедра за библиотекарство и информатику на Филолошком факултету Универзитета у Београду већ 12 година за редом организује међународне научне конференције из области библиотекарства са најразличитијим актуелним темама из ове области. Међународне научне конференције на Филолошком факултету пружају велике могућности запосленим библиотекаrimа да прошире своја знања и упознају се са достигнућима светских и европских стручњака из ове области. Филолошки факултет, као организатор ових конференција већ другу годину за редом пријављује овај вид стручног усавршавања Заводу за унапређење образовања и васпитања и уредно добија акредитацију за Облик стручног усавршавања: конгрес.

Поред организовања међународних научних конференција Катедра за библиотекарство и информатику од 2008. године организује семинаре за стално стручно усавршавање наставника, васпитача и стручних сарадника које акредитује *Завод за унапређење образовања и васпитања*. Од 2008. године до сада акредитовани су следећи семинари: *Савремена школска библиотека (2008), Школски библиотекар – сарадник у настави (2009), Школска библиотека и настава језика и књижевности (2010), Креативне радионице у школској библиотеци 1 (2011), Креативне радионице у школској библиотеци 2*

(2012), Сарадња школске библиотеке са другим установама културе и образовања(2013).

Семинари за стално стручно усавршавање наставника, васпитача и стручних сарадника а које акредитује Завод за унапређење образовања и васпитања, део су Обавезног стручног усавршавања наставника, васпитача и стручних сарадника, који је регулисан члановима од 25 – 28. *Правилника о сталном стручном усавршавању и стицању звања наставника, васпитача и стручних сарадника*⁵⁴, где је јасно је уређено питање његовог планирања, а стручно усавршавање је подигнуто на ниво права и обавезе.

Стандарди за јавне библиотеке, између осталог, регулишу питања библиотечких кадрова као и могућности њиховог континуираног образовања и усавршавања. Стручне послове могу обављати запослени са одговарајућом високом стручном спремом (послови библиотекара или еквивалентни послови библиографа, археографа, информатора, документалисте, конзерватора и информатичара), вишом стручном спремом (послови вишег књижничара) и средњом стручном спремом (послови књижничара и књиговесца).

Услови за стицање основних стручних звања – библиотекар, виши књижничар, књижничар дефинисани су *Правилником о полагању стручног испита у библиотечко-информационој делатности*.

После положеног стручног испита, даље напредовање у библиотечко-информационој делатности условљено је континуираним образовањем запослених, као и *Правилником о условима за стицање виших стручних звања у библиотечко-информационој делатности*, којим су дефинисани услови под којима стручњаци могу да добију виша стручна звања (виши библиотекар и еквивалентна звања, библиотекар саветник и

⁵⁴ Сл. гласник РС бр. 13/2012

еквивалентна звања, самостални виши књижничар и самостални књижничар).

Стандарди одређују и број библиотечко-информационих стручњака у народним библиотекама, који зависи од броја становника на подручју деловања библиотеке, од броја корисника уписаних у библиотеку, од броја издатих јединица, од броја сати рада библиотеке, од броја и развијености одељења, од специфичних потреба одређеног подручја на којем делује библиотека, од развијености библиотечке мреже и огранака у њој.

Према *Стандардима* минималан број потребних библиотечко-информационих стручњака у народној библиотеци је:

- 1 библиотекар и 1 виши књижничар/књижничар на 5.000 становника;
- 1 библиотекар и 1 виши књижничар/књижничар на 10.000 издатих јединица библиотечко-информационе грађе;
- 1 библиотекар и 1 виши књижничар/књижничар на сваких 6.000 јединица библиотечко-информационе грађе у фонду;
- 1 библиотекар и 1 виши књижничар/књижничар на најмање 300-500 уписаних корисника.

Стандарди за јавне библиотеке у Републици Србији прописују да матична народна библиотека као носилац библиотечко-информационог система у округу, поред праћења, координације и планирања развоја свих библиотека на територији своје матичности, има и обавезу да библиотекама пружи и одговарајућу стручну помоћ, врши надзор над њиховим радом, стара се о усавршавању библиотечко-информационих стручњака за обављање библиотечко-информационе делатности и о унапређењу целокупне библиотечке мреже у округу. То подразумева организовање стручног образовања и стручног усавршавања запослених путем семинара, курсева и других облика усавршавања, као и проучавање

домаће и светске библиотечко-информационе праксе преко признатих домаћих и страних стручних и научних часописа из ове области.

Матичне народне библиотеке, могу у складу са потребама запослених у своме округу организовати различите семинаре, курсеве или радионице. Оне могу бити *почетне* или *напредне*, опет све у зависности од потреба запосленог библиотечко-информационог кадра у заједници. Па тако семинари могу бити о Основима библиотечко-информационе делатности (прилагођене почетницима), које обухватају основне послове као што су набавка, физичка обрада, инвентарисање грађе. Напреднији облици семинара могу бити: Каталогизација монографских публикација, Каталогизација серијских публикација, Садржинска обрада, Претраживање електронских публикација преко интернета, Библиографско цитирање итд.

Да би успешно обављали послове прописане *Стандардима*, и запослени у матичним службама морају да се континуирано усавршавају, како би своје знање и искуство могли да пренесу својим колегама. Опис савременог библиотекара који је у својој књизи *Високошколске библиотеке* дала проф. др Александра Вранеш може да се примени у свим условима и на библиотекаре у свим типовима библиотека. Према њој, савремени библиотекари треба:

1. да одговоре потребама и библиотеке и њеног окружења;
2. да своје професионално опредељење осећају и као животну вокацију и као услужну делатност;
3. да поштују традицију и да промене прихватају такмичарски, а не под принудом;
4. да у своме раду примењују особине доброг компјутерског софтвера: процедуралност, интерактивност, кооперативност.⁵⁵

⁵⁵ Високошколске библиотеке / Александра Вранеш. - 2. изд. - Београд : Филолошки факултет, 2010. – Стр. 199.

Континуирано образовање библиотекара почиње након завршетка формалног школовања и траје током читавог живота кроз различите облике усавршавања: курсеве, семинаре, радионице, конференције који им омогућавају стално напредовања у раду.

Стално стручно усавршавање библиотекара, у циљу унапређења рада и развоја библиотечко-информационе делатности у Србији, први пут је регулисано *Законом о библиотечко-информационој делатности*⁵⁶, а његова примена одређена је према усвојеном *Правилнику о сталном стручном усавршавању у библиотечко-информационој делатности*⁵⁷.

Законски основ за вршење програма сталног стручног усавршавања у библиотечко-информационој делатности у Републици Србији утврђен је чланом 49. *Закона о библиотечко-информационој делатности* који гласи:

„Запослени у библиотечко-информационој делатности дужан је да се стално усавршава за обављање стручних послова.

Стално стручно усавршавање у библиотечко-информационој делатности врши се у складу са програмима чију акредитацију врши Народна библиотека Србије, као поверени посао.

Средства за стално стручно усавршавање обезбеђује оснивач библиотеке у којој запослени ради.

Начин акредитације програма стручног усавршавања као и начин организовања спровођења сталног стручног усавршавања у библиотечко-информационој делатности прописује министар надлежан за културу.“

На основу члана 49. став 4. *Закона о библиотечко-информационој делатности*, министар за културу и информисање донео је *Правилник о сталном стручном усавршавању у библиотечко-информационој делатности*, којим се утврђује начин акредитације програма сталног стручног

⁵⁶ Службени гласник РС“, број 52/11

⁵⁷ Службени гласник РС“ број 18/13

усавршавања, као и начин организовања и спровођења сталног стручног усавршавања у библиотечко-информационој делатности.

Према *Правилнику о сталном стручном усавршавању у библиотечко-информационој делатности* запослени у библиотечко-информационој делатности дужан је да се стално усавршава за обављање стручних послова и то према програму који је акредитован од стране Народне библиотеке Србије на начин уређен овим правилником. Најмањи обим сталног стручног усавршавања на годишњем нивоу износи шест радних сати. Програме, након спроведеног конкурса, разматра Комисија за акредитацију програма сталног стручног усавршавања коју образује управник Народне библиотеке Србије. Комисију чини по један члан из Народне библиотеке Србије, Библиотеке Матице српске, Универзитетске библиотеке "Светозар Марковић", Библиотекарског друштва Србије, Заједнице матичних библиотека Србије и Заједнице библиотека универзитета у Србији.

Народна библиотека Србије сваке године расписује конкурс за акредитацију програма а програми се акредитују на једну, две или три године.

Средства за стално стручно усавршавање, сагласно *Закону о библиотечко-информационој делатности*, обезбеђује оснивач библиотеке у којој запослени ради.

Програми сталног стручног усавршавања могу се реализовати путем семинара, курсева, радионица, предавања и слично, уживо или на даљину и могу трајати најмање два, а највише шест сати дневно, односно осам сати с паузама.

„Континуираним стручним усавршавањем треба да унапређујемо своје знање и информисаност, не само у циљу стицања одговарајућих лиценци, или стручних и научних звања, не толико ни због самопоштовања или друштвеног статуса, већ због наших корисника, који од нас очекују не само да им културу представимо, већ и да планирамо

културни развој, који истина значајно зависи од финансијског и политичког аспекта, али није и једини који га условљава“.⁵⁸

3.1.4. Услуге

„Услуге јавне библиотеке почивају на начелу равноправности приступа за све, без обзира на старосно доба, расу, пол, веру, националност, језик или друштвени положај“.⁵⁹

Корисници народне библиотеке могу бити људи у свим периодима живота (деца, млади, одрасли), припадници различитих култура и етничких група, особе са инвалидитетом или различите образовне и културне институције у заједници.

Народне библиотеке развијају посебне услуге у зависности од структуре својих корисника. Па тако имамо специјализоване услуге за децу, услуге за младе и услуге за одрасле кориснике.

Као образовне и културне установе локалне заједнице, нарочита одговорност народних библиотека огледа се у популарисању књиге и читања деци. Важно је да библиотека подстиче децу да користе њене услуге од најмлађег узраста, јер ће тако вероватно остати њени корисници током целог живота.

Двадесет први век је време када савремене технологије у континуитету пласирају нове производе нарочито интересантне тинејџерима, па је велики успех вратити ову групу корисника у библиотеку. Да би то учинили, библиотекари, имајући у виду

⁵⁸ Школска и јавна библиотека као носиоци образовне и културне делатности / Александра Вранеш // Облици сарадње школске библиотеке са другим установама културе и образовања / [уредници Александра Вранеш, Љиљана Марковић]. - Београд : Филолошки факултет Универзитета, 2013. - ISBN 978-86-6153-129-3. - Стр. 11.

⁵⁹ IFLA/UNESCO Манифест за јавне библиотеке, 1994.

<http://www.ifla.org/publications/iflaunesco-public-library-manifesto-1994> (17.5.2013.)

специфичности ове групе корисника који нису ни одрасли нити деца, морају да буду иновативни, креативни, да константо смишљају и организују нове догађаје који би заинтересовали тинејџере да дођу у библиотеку. Они морају да избаце слику библиотеке као једноличног места из главе тинејџера и да је афирмишу као позитивну установу. Организују се курсеви креативног писања, радионице стрипа, такмичења, програми културе, а употребљавају се и нове форме и средства, аудио-визуелна издања, софтвери, интернет и умрежавања. Библиотеке своје програме рекламирају на друштвеним мрежама и веб страницама, а библиотекари гостују у телевизијским и радио емисијама. Како је крајњи циљ не само вратити тинејџере у библиотеку, већ их ту и задржати као задатак библиотекама се намеће не само да имају што разноврснију понуду, нове наслове и садржај већ и да задовоље интелектуалне и социјалне потребе адолесцената. Да би то учиниле, библиотеке морају да формирају сопствене кутке за тинејџере, издвојена одељења за ову специфичну групу корисника које ће бити интерактивне као и време у којем они одрастају и у којима ће ови млади људи моћи да уче, читају, користе интернет, друже се, опуштају, слушају музику, забављају, проводе слободно време и које ће бити алтернатива све већим комерцијалним тржним центрима и радњама, а млади ће у њима постепено враћати читалачке навике и постајати добри људи.

Услуге народне библиотеке за одрасле чланове заједнице могу бити веома комплексне и обухватају подршку следећим активностима:

- учењу током читавог живота;
- интересовањима у слободном времену;
- информационим потребама;
- активностима у заједници;
- културним активностима;

- читању из уживања и разоноде.⁶⁰

Народне библиотеке пружају велику подршку својим корисницима у целоживотном учењу, било формалне или неформалне природе. Почевши од сарадње са школама и наставницима у локалној заједници, обезбеђивањем грађе о најразличитијим темама која ће омогућити задовољавање најразличитијих интересовања корисника, преко подстицања писмености и стицања основних животних вештина, до омогућавања учења на даљину.

Оне прате културне, економске и друштвене промене у својој заједници и услуге прилагођавају новонасталим променама. Организовањем различитих активности, народна библиотека подстиче уметнички и културни развитак људи свих старосних доба.

Пружање информационих услуга, основни је задатак једне народне библиотеке. Услед развоја информационе технологије, омогућен је олакшан приступ огромним количинама информација па се улога народне библиотеке огледа у:

- пружању приступа информацијама на свим нивоима;
- прикупљању информација о локалној заједници и омогућавању да оне буду доступне у сваком тренутку;
- обучавању људи свих старосних доба за коришћење информација и потребне технологије;
- упућивању корисника на одговарајуће изворе информација;
- пружању могућности особама са инвалидитетом да самостално приступају информацијама;

⁶⁰ IFLA/UNESCO смернице за развој јавних библиотека. – Београд : Народна библиотека Србије : Библиотека града Београда, 2005. – Стр. 27.

- омогућавању приступа свима без разлике, чиме се премошћује јаз између „информационо богатих“ и „информационо сиромашних“.⁶¹

Промене које су са собом донели модернизацијски процеси 21. века значајно мењају и положај народних библиотека. „Да би користили потенцијале јавних библиотека на прави начин, морамо пре свега разумети чињеницу да знање постаје примарни ресурс века у коме живимо, а библиотеке, као ризнице људског знања, најважнији центри културе, доживотног образовања, информисања и социјалне интеграције. Може се слободно рећи да ће економски развој сваке земље у све већој мери зависити од улагања у доступност информација, у јавни информатички сервис јавних библиотека“.⁶²

Уз традиционалну, савремену и универзалну улогу народне библиотеке која подразумева прикупљање, обраду, чување и давање на коришћење публикација свим корисницима једне заједнице, интензивира се и низ нових задатака који прате друштвене, техничке и технолошке промене.

Мењање медија комуникација, убрзани развој информационих технологија, нужно је морао променити структуру народне библиотеке. Пре свега, измениле су се врсте библиотечке грађе, која данас подразумева много више од уопштене поделе на књижну и некњижну грађу, а уз то, јавили су се новији, бржи, савременији, ажурнији начини приступа грађи и њеном коришћењу. Савремена технологија и нови информациони инструменти који су знатно повећали квалитет и количину услуга које библиотека нуди својим корисницима. Дигиталне on-line услуге, због свог

⁶¹ IFLA/UNESCO смернице за развој јавних библиотека. – Београд : Народна библиотека Србије : Библиотека града Београда, 2005. – Стр. 28.

⁶² Библиотеке XXI века / Јасмина Нинков. - Београд : Чигоја штампа, 2010 (Београд : Чигоја штампа). – Стр. 7.

неограниченог и глобалног приступа и ажурности, омогућавају да информације буду доступне двадесет четири сата дневно; а дигитализација делова библиотечког материјала пружа могућност учења на даљину. Нови концепт коришћења библиотеке је библиотека на даљину, што заправо значи да корисници не морају бити физички присутни у библиотеци, већ да жељену услугу могу да добију и споља, од куће, са универзитета, са посла. Коришћење електронских извора у било које време, са било ког места, библиотеци даје водећу улогу у дисеминацији информација. Јер знање није било која информација већ само она права коју управо у експлозији свеопштих информација треба пронаћи.

Огромне количине информација доступних на интернету, различитог су квалитета и тачности, зато се главна улога библиотекара огледа у упућивању корисника на праве и тачне изворе информација. Библиотекари морају помоћи својим корисницима да квалитетно користе библиотечке изворе и услуге. Они помажу корисницима свих генерација да користе савремену информациону и комуникациону технологију.

Народне библиотеке и библиотекарски, труде се да изађу у сусрет свим својим корисницима најпре кроз своје фондове, књиге, часописе, новине, али уз штампане текстове ту су и аудио-визуелни материјали. Текстови се данас могу читати и у електронском облику, у виду електронске књиге, звучне књиге, књиге на мрежи, књиге у облику компакт диска и сл. које постају све актуелније нарочито када је у питању референсна збирка, енциклопедије, речници, библиографије.

Евалуирање библиотечке збирке, од класичне збирке са књижном грађом до збирке са новим медијима, иде у правцу развијања нових одељења у оквиру библиотеке као што су *Библиотеке за младе* и *Интернет читаонице*.

Ипак, и поред свих промена, не смемо заборавити ни *Завичајно одељење* које у себи сажима локални и глобални приступ, чинећи посебни

део фонда народне библиотеке који чува локалну традицију, културу и податке о одређеном подручју општинске народне библиотеке. „Завичајни фонд чини систематски прикупљена, сређена и обрађена библиотечка грађа која се својим садржајем односи на завичај, на одређену географску, историјску, политичку, културну и економску средину, која је створена или штампана на територији завичаја и чији су аутори рођењем или стваралаштвом и животом везани за завичај.“⁶³

Завичајни фонд у општинској народној библиотеци представља основ за развој информационе делатности општине. Постојање добро сређеног и обрађеног завичајног фонда може бити велика помоћ при изучавању и истраживању свих видова живота, развоја и стваралаштва одређене средине. Због аутентичног материјала који се у њему налази, он чини саставни део општинског система информисања и служи свим истраживачима који се баве истраживањем локалитета на који се фонд односи. Може да послужи код:

- упознавања прошлости;
- праћења савремених остварења;
- дугорочног планирања и прогнозирања развоја завичаја у свим областима привредног и друштвеног развоја;
- демографским истраживањима;
- променама природних и климатских услова;
- истраживању живота и обичаја у локалној заједници;
- организовања изложби, јубилеја и других пригодних манифестација;
- сарадње са школама и другим културно-просветним организацијама и друштвима;
- израде монографских и других публикација о завичају;

⁶³ Методско упутство за формирање и вођење завичајних фондова у општинским народним библиотекама / Десанка Стаматовић // Глас библиотеке. - ISSN 0353-7595. - Бр. 11 (2004), стр. 18.

- израде завичајне библиографије;
- развијања родољубља, чувања и заштите завичајне средине и популарисања завичаја.⁶⁴

Завичајни фондови су место и прилика да се сазна све о некој територијалној јединици, свим битним догађајима и знаменитим личностима. Уз каталоге, картотеке, регистре, ту су као информациони апарат незаобилазне и библиографије, базе података о локалној заједници. На овај начин, уз све понуђене садржаје, савремена народна библиотека постаје место непосредне међуљудске комуникације, простор за интеракцију, дискусију, координацију унутар једне заједнице. Уз савремену технологију и интернет, обухватајући сва подручја стваралаштва и све сегменте друштвеног, привредног, политичког и јавног живота – завичајни фондови треба да послуже као база за социјални и културни развој једне средине.

Делатност народних библиотека, као културно-образовних институција намењених свим слојевима становништва, усмерена је на развој културе, потпору образовања, пропагирање свих облика научне, просветне, културне, уметничке делатности, као и стварање информационе основе за научно-истраживачки рад. Сходно томе, задаци народних библиотека огледају се у следећем:

- попуњавање фондова најразноврснијом грађом за све профиле корисника у складу са њиховим потребама, што подразумева како научну и стручну литературу, тако и белетристику, научно-популарну литературу, књиге за децу и др.;
- обезбеђивање дневне, недељне штампе, научних и стручних часописа;

⁶⁴ Методско упутство за формирање и вођење завичајних фондова у општинским народним библиотекама / Десанка Стаматовић // Глас библиотеке. - ISSN 0353-7595. - Бр. 11 (2004), стр. 19.

- информисање о актуелним збивањима и питањима у развоју друштва, економије, науке, технике, културе;
- формирање и трајно одржавање завичајне збирке коју чине публикације и документи о историјском, културном и образовном развоју подручја на коме народна библиотека делује;
- рад са најмлађим корисницима, формирање дечијих одељења, библиотечко-педагошки рад са децом у циљу развијања њихових читалачких навика и едуковање за коришћење литературе;
- органинизовање културних манифестација;

Према IFLA/UNESCO смерницама за развој јавних библиотека услуге народне библиотеке треба да чине следећи најважнији задаци који се односе на информације, описмењавање, образовање и културу:

- стварање и неговање читалачких навика код деце од раног узраста;
- подршка индивидуалном образовању и самообразовању, као и формалном образовању на свим нивоима;
- пружање могућности за лични креативни развој;
- подстицање маште и креативности код деце и младих;
- повећање свести о културном наслеђу, разумевања уметности, научних достигнућа и открића;
- омогућавање приступа културном изражавању које се остварује кроз све сценске уметности;
- унапређивање дијалога међу културама и неговање културне разноликости;
- подршка усменој традицији;
- обезбеђивње приступа информацијама о друштвеној заједници за све грађане;
- пружање одговарајућих информационих услуга локалним предузећима, удружењима и групама људи сличних интересовања;

- допринос унапређењу вештина информатичке и компјутерске писмености;
- подршка и учествовање у књижевним активностима и програмима намењеним свим старосним групама, и покретање таквих активности, ако је неопходно.⁶⁵

Као један од основних видова подршке образовања одраслих у целоживотном учењу, народне библиотеке раде на промоцији читања и писмености. Оне пружају подршку акцијама обуке становништва за коришћење модерних технологија. Такође, помажу и другим институцијама у борби против информационе и медијске неписмености и то: промоцијом читања и сарадњом са другим организацијама у заједници које се боре против неписмености, организовањем догађаја чији је циљ повећање занимања за читање, књижевност и медијску културу, промовисањем компјутерске технологије и организовањем обука за њено коришћење.

Рад са читаоцима у народној библиотеци обухвата библиотечко-педагошки рад, информациони рад и подстицање, неговање читања и анимирање корисника. За подстицање и неговање читања као један од основних задатака народне библиотеке неопходно је упознавање са потребама читалаца, праћење њихових читалачких навика, проучавање њихових интересовања. Истраживање јавног мњења, разне врсте анкета, активно, ангажовано и системско проучавање потреба читалаца, могу бити значајан оријентир у планској и набавној политици библиотека, али и врло користан компас у самом раду са корисницима на подстицању читања. Упознавање профила активног читаоца, подразумева надградњу у фази неговања читања. Подстицање читања носи са собом анализу интересовања ужих старосних и образовних група, њихове

⁶⁵ IFLA/UNESCO смернице за развој јавних библиотека. – Београд : Народна библиотека Србије : Библиотека града Београда, 2005. – Стр. 67.

квалификационе структуре, културних навика, начина коришћења слободног времена. То практично значи утврђивање о ком типу читања се ради – да ли је то обавезно читање (читање карактеристично за школски узраст и обавезну школску лектуру) или тзв. површно читање, као рекреативно и читање из забаве или пак читање из радозналости које се односи на научно-истраживачки или аналитички приступ књижевно-уметничком или публицистичком делу.

Народне библиотеке, посебну одговорност имају према деци у смислу помоћи око савладавања вештине читања и развијања читалачких интересовања од њиховог раног узраста. Народне библиотеке то могу да постигну организовањем разних дешавања намењених деци у смислу промовисања књига и других медијума њима намењених. Ако децу подстакнемо да користе библиотеку у најранијем узрасту, онда ће то вероватно остати њихова навика у току целог живота. Поред подстицања читања, један од главних задатака народне библиотеке је свакако подршка свим видовима образовања и на свим нивоима. Сарађујући са школама и другим образовним институцијама, народне библиотеке потпомажу и формално и неформално образовање током читавог живота.

Ако пажљиво анализира потребе и интересовања својих корисника, народна библиотека ће за њих обезбедити фонд који може да задовољи њихове потребе у процесима целоживотног учења. Обезбеђујући грађу за учење, требале би да обезбеде и адекватан простор за учење, као и адекватну опрему што подразумева рачунаре и приступ интернету за оне кориснике којима лоша финансијска ситуација и тешки услови живота то не дозвољавају.

Уз помен интернета, чије коришћење представља императив у 21. веку, не можемо а да не поменемо електронско учење које је захватило све поре образовања, како формалног, тако и неформалног и наравно утиче и на народне библиотеке. Приступ интернету, могућности учења на

даљину, квалитетни фондови, све су ово услови за побољшање услуга и све значајнију улогу народних библиотека у савременом друштву.

3.2. Информациона и медијска писменост у народним библиотекама

Према Чарлсу Дарвину „...не преживљава врста која је најјача, нити она која је најинтелигентнија, већ она која се најлакше прилагођава променама...”
Отуда и потреба да човек буде „информационо писмен”

Библиотеке су одувек пратиле промене у друштву, а преносећи знање и информације и утицале на те промене и биле њихов носилац. У данашњој електронској ери оне, прилагођавањем и реорганизацијом, постају информациони центри, па поред васпитно-образовне улоге добијају и нови концепт. Оне сада морају одиграти кључну улогу у информационом описмењавању и прихватању нових технологија задржавајући притом своје раније образовне вредности.

Данашње време, време „експлозије” информација, које почиње у другој половини 20. века, је врло специфично. Појава интернета и нових технологија имала је утицај на библиотеке попут утицаја који је извршила појава штампе у 15. веку. Библиотекарство се, као и много пута раније, нашло пред великим испитом. Постојало је много теорија како ће будућност библиотека изгледати од којих је најпесимистичнија свакако она да „револуција коју је донео интернет, уз могућност неограниченог приступа до информација, учиниће непотребним даље постојање јавних народних библиотека.”⁶⁶ Ипак, ако имамо у виду да је, као што тврди

⁶⁶ Јавне библиотеке и јавно знање / Жељко Вучковић. - Нови Сад : Библиотека Матице српске: Футура публикације, 2003. – Стр. 7.

Мајкл Горман, председник Америчког библиотечког удружења, „вештина читања и писања исто тако битна за успешно коришћење рачунара колико је битна и за све друге облике комуникације“⁶⁷ најреалнија је теорија „активног преображаја традиционалних служби и услуга јавних библиотека и њихов развој као културних и информационих центара локалне заједнице.“⁶⁸

Као одговор на „експлозију“ информација настао је концепт информационе писмености. „Информациона писменост је способност да се лоцира, евалуира и ефектно користи тражена информација.“⁶⁹

„У објашњењу термина информационе писмености могу нам помоћи два модела: модел *Седам стубова информационе писмености* (The Seven Pillars of Information Literacy) који је дефинисала радна група за информациону писменост британског библиотечког удружења SCONUL (Society of College National and University Libraries) 1999. године и модел Америчког друштва библиотекара“⁷⁰ (ALA, American library association).

Ако пратимо упутства британског библиотечког удружења SCONUL видећемо да је та организација, првобитно 1999. године изbacила правилник о седам стубова информационе писмености, односно седам

⁶⁷ Youth Services and Public Libraries / Susan E. Higgins. - Oxford : Chandos Publishing, 2007. - XIII, 153 str. : ilustr. ; 23 cm. - (Chandos Information Professional Series). - Str. 22.

⁶⁸ Јавне библиотеке и јавно знање / Жељко Вучковић. - Нови Сад : Библиотека Матице српске: Футура публикације, 2003. - Стр. 7

⁶⁹ Улога библиотека у стварању информационо писменог појединца / Милица Матијевић // Библиотеке и тинејдери: зборник радова / ур.Елизабета Георгиев и Надица Костић. - Пирот : Народна библиотека Пирот ; Димитровград : Народна библиотека „Детко Петров“, 2012. - Стр. 154.

⁷⁰ Улога библиотека у стварању информационо писменог појединца / Милица Матијевић // Библиотеке и тинејдери: зборник радова / ур.Елизабета Георгиев и Надица Костић. - Пирот : Народна библиотека Пирот ; Димитровград : Народна библиотека „Детко Петров“, 2012. - Стр. 154.

вештина које информационо писмени људи морају да поседују. Тај списак је изворно гласио овако: ⁷¹

1. способност препознавања потребе за информације;
2. разликовање начина за превазилажење информационог јаза;
3. прављење стратегија за проналажење информација;
4. проналажење и приступ информацијама;
5. поређење и вредновање информација;
6. организовање, коришћење и саопштавање информација;
7. способност прављења синтезе и надограђивања постојећих информација, доприносећи стварању новог знања.

У међувремену, ово друштво је решило да допуни дефиницију информационе писмености, а то је још један од показатеља мењајућег доба и обавезе сталне едукације. Данас, дефиниција SCONUL -а гласи:

„Информационо писмени људи, показују свесност у начину на који прикупљају, користе, обрађују, синтетичу и стварају информације и податке на етичан начин и поседују информационе вештине да то ефикасно ураде.“⁷²

Модел Америчког друштва библиотекара сматра да информациона писменост означава способности:

- да се препозна и артикулише потреба за информацијом;
- да се разради стратегија претраживања;
- да се уоче и користе погодни извори информација;
- да се они вреднују и;
- на такав начин даље обраде;

⁷¹ Исто, стр. 154-155

⁷² SCONUL, http://www.sconul.ac.uk/sites/default/files/documents/17_2.pdf (11.08.2012.)

- да се делотворно и ефикасно реши првобитно питање.⁷³

Информациона писменост је као термин теоријски устаљена у библиотекарству, информационим наукама и образовању. IFLA му почетком 21. века поклања нарочиту пажњу, па 2002. године покреће и *Секцију за информациону писменост*.

Развој информационе писмености на међународном нивоу није уједначен што показује UNESCO-ов и IFLA-ин *Међународни извештај о стању информационе писмености*.

Информационо описмењавање становништва се углавном изводи у земљама које су развијене у технолошком, економском и друштвеном погледу и углавном се везује за образовање и библиотекарство, а обухвата целоживотно учење, право на приступ информацијама, друштво знања, економију утемељену на знању итд.

Образовање и библиотекарство су испреплетани и условљавају једни друге. Што се библиотекарства тиче, углавном су традиција и традиционалне услуге разлози што се информациона писменост споро развија и усваја, као и чињеница да се библиотекарима у народним библиотекама не дозвољава да учествују у наставним поступцима иако већина њих углавном поседује дидактичко-методичке компетенције. У земљама у којима је информациона писменост најразвијенија (САД и Аустралија) библиотекарима су признате наставничке компетенције и дозвољено им је да обављају наставу у библиотекама.

Доживотно учење као универзална вредност свуда у свету, представља уједно и мисију сваке народне библиотеке. Информационо доба у коме данас живимо, тежи да искористи све предности информационих наука и технологија и да створи информационо друштво у коме ће све бити доступно путем интернета и у коме ће и становништво

⁷³ALA American library association,
<http://www.ala.org/acrl/publications/whitepapers/presidential> (11.11.2012.)

бити информационо писмено. Зато је приоритет већине влада у свету, укључивање становништва у информатичко доба и ширење информационе писмености.

Преко неколико међународних декларација и препорука можемо видети како је текао развој усвајања и дефинисања појма „информациона писменост“ везана за библиотекарство и информационе науке. То су:

- 2003. године Прашка декларација „Према друштву информационо писмених“ (Prague Declaration „Towards an Information Literate Society”)⁷⁴
- 2005. године Александријска декларација „Светионици информационог друштва“ (Alexandria Declaration „Beacons of the Information Society”)⁷⁵
- 2006. године Смернице за информациону писменост у целоживотном учењу
- 2011. године Фешка декларација о медијској и информационој писмености (Fez Declaration on Media & Information Literacy)⁷⁶
- 2011. године Хаг, Холандија, IFLA препоруке ⁷⁷
- 2012. године Московска декларација о медијској и информационој писмености (Moscow Declaration on Media and Information Literacy)⁷⁸

⁷⁴<http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/PragueDeclaration.pdf> (23.07.2013.)

⁷⁵<http://www.ifla.org/publications/beacons-of-the-information-society-the-alexandria-proclamation-on-information-literacy> (23.07.2013.)

⁷⁶<http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/news/Fez%20Declaration.pdf> (25.07.2013.)

⁷⁷<http://www.ifla.org/publications/ifla-media-and-information-literacy-recommendations> (25.07.2013.)

⁷⁸<http://www.ifla.org/publications/moscow-declaration-on-media-and-information-literacy> (26.07.2013.)

Експерати за информациону писменост Америчке националне комисије за библиотеке и информационе науке и Националног форума информационе писмености донели су на састанку у Прагу (20-23. септембра 2003. године) Прашку декларацију „Према друштву информационо писмених“ (Prague Declaration „Towards an Information Literate Society“) и закључили да је формирање информационог друштва кључно за социјални, културни и економски развој нација и заједница, институција и појединаца у 21. веку и надаље. Информациона писменост је предуслов за учествовање у информационом друштву, и део је основних људских права на доживотно учење. Она има водећу улогу у смањењу неједнакости и промовише толеранцију и међусобно разумевање кроз коришћење информација у мултикултуралним и вишејезичким срединама. За развијање информационе писмености је најважније да владе у свим државама развију јаке интердисциплинарне програме за њено унапређење и увођење у образовне програме на свим нивоима.

Изјава о информационој писмености и доживотном учењу (The Alexandria Proclamation on Information Literacy and Lifelong Learning), донета је 2005. године на међународној конференцији која је одржана у библиотеци Александрина у Египту, управо на месту на коме је почетком трећег века пре нове ере основана тадашња највећа библиотека на свету.

У овој *Изјави* каже се да су „информациона писменост и доживотно учење светионици информационог друштва који осветљавају путеве развоја, напретка и слободе.“⁷⁹ Такође, овом *Изјавом* се позивају владе свих светских држава и међународне организације да промовишу информациону писменост и учење за цео живот.

⁷⁹ Beacons of the Information Society: The Alexandria Proclamation on Information Literacy and Lifelong Learning.

<http://www.ifla.org/publications/beacons-of-the-information-society-the-alexandria-proclamation-on-information-literacy> (23.07.2013.)

Александријски манифест о библиотекама и информационом друштву на делу (Alexandria Manifesto on Libraries, the Information Society in Action⁸⁰), је документ донет истог дана, на истом месту као и *Изјава о информационој писмености и доживотном учењу*, а тиче се искључиво библиотека и њихове улоге у промоцији информационе писмености. Овим *Манифестом* се позивају „националне, регионалне и локалне владе, као и међународне организације да улажу у библиотеке и информационе сервисе као виталне елементе у стратегији, политици и буџету информационог друштва; да унапређују библиотечке мреже; да препознају значај информационе писмености...”⁸¹

У *Смерницама за информациону писменост у целоживотном учењу* које је IFLA донела 2006. године није посвећена довољна пажња народним библиотекама. Библиотекари у народним библиотекама, из ових *Смерница* могу само да се упознају са могућностима информационог описмењавања корисника које су тесно повезане са концептом целоживотног учења и информационе писмености. Они могу да стекну увид у теоријске основе информационе писмености и целоживотног учења и разлоге за њихово увођење али не и упутства и препоруке за увођење истих у њихове библиотеке. Такође, у *Смерницама* нема упутстава о томе које би установе могле да пружају помоћ народним библиотекама у информационом описмењавању локалног становништва односно њихових корисника.

IFLA је *Смернице за информациону писменост у целоживотном учењу* донела са циљем да се помогне свим заинтересованима у покретању сличних програма. Оне су замишљене као препорука или као подстицај

⁸⁰ Alexandria Manifesto on Libraries, the Information Society in Action <http://www.ifla.org/publications/alexandria-manifesto-on-libraries-the-information-society-in-action> (23.07.2013.)

⁸¹ Svetlost aleksandrijskih svetionika : informaciona pismenost, doživotno učenje i biblioteke / Vesna Crnogorac // Kultura. - ISSN 0023-5164. - Br. 129 (2010), str. 268.

библиотекарима за предузимање првих корака у информационом описмењавању.

У *Смерницама* се кроз десет поглавља описује организација рада на програмима информационог описмењавања, дефинишу појмови и предлажу начини укључивања у ове процесе.

Како би појединац, установа, организација успели у информационом друштву важно је да остваре везу између информационе писмености и целоживотног учења. Информациона писменост као скуп вештина које могу да се науче, а целоживотно учење као навика која се стиче у току живота. Зато су жеља за променом, знатижеља и жеља за знањем јако важни предуслови за целоживотно учење.

Према *Смерницама*, свака народна библиотека може одиграти важну улогу у информационом описмењавању будући да она представља прави репозиторијум знања, складиште са информацијама различитих формата, пријатан простор за учење, место за социјализацију знања, место у којем је омогућен приступ рачунарима и информацијама на интернету.

Први форум на тему информационе и медијске писмености, на којем је учествовало преко 200 учесника из 40 земаља са пет континената одржан је у Фесу 2011. године. Академици, истраживачи и стручњаци широког спектра дисциплина донели су тада декларацију под именом *Фешка декларација о медијској и информационој писмености* (Fez Declaration on Media & Information Literacy), у којој су потврдили да је медијска и информациона писменост (MIL Media and Information Literacy) основно људско право у доба експлозије информација и комуникационих технологија. Она унапређује квалитет људског живота и одрживог развоја грађана и значајна је за њихов социјални, економски и културни развој.

Један од главних закључака овог форума је одлука да се Медијска и информациона писменост интегришу у образовне програме, формалног и

неформалног образовања, како би се обезбедило право сваког грађанина за овај вид образовања.

Према препорукама које је донела IFLA на састанку одржаном у Хагу, Холандија, 7. децембра 2011 године медијска и информациона писменост обухвата „знање, ставове и скуп вештина које су потребне како би се знало када и које информације су потребне; где и како те информације прибавити; како их критички проценити и организовати једном када се нађу; и како их користити етички. Овај концепт превазилази комуникационе и информационе технологије и обухвата учење, критичко размишљање и интерпретативне способности у оквиру и изван стручних и образовних граница. Медијска и информациона писменост обухвата све врсте информационих ресурса: усмене, штампане и дигиталне.”⁸²

Она је основно људско право у данашњем дигиталном свету, а уско је повезана и са доживотним учењем које свима пружа боље могућности за остваривање животних циљева зато што им помаже у сталном унапређивању знања и лакшим суочавањем са новим технолошким, економским и друштвеним изазовима.

У овим препорукама IFLA између осталог саветује државе и њихове владе да поред истраживања медијске и информационе писмености, уведу и образовање о медијској и информационој писмености у све наставне планове и програме доживотног учења као и у континуирано образовање стручних кадрова у свим секторима.

На Међународној конференцији „Медијска и информациона писменост друштва знања“ која је одржана у Москви од 24-28. јуна 2012.

⁸²IFLA препоруке о медијској и информационој писмености
<http://www.ifla.org/publications/ifla-media-and-information-literacy-recommendations>
(25.07.2013.)

године поред осталих стручњака присуствовали су и представници библиотекарства. На конференцији су присуствовали стручњаци из 40 земаља међу којима је била и наша земља.

Закључци са ове конференције изнети су у Московској декларацији о медијској и информационој писмености (Moscow Declaration on Media and Information Literacy), где се каже да су „медијска и информациона писменост предуслови за развој отвореног, бројног и укључивог друштва знања, институција, заједница и појединаца који чине ова друштва.“⁸³ Медијска и информациона писменост се односи на све врсте медија (усмене, штампане, аналогне и дигиталне) и на све облике формата и извора, а дефинише се као комбинација знања, ставова, вештина и праксе неопходних за приступ, анализу, вредновање, коришћење, производњу и размену информација и знања на креативан, законски и етички начин поштујући људска права.

Зато је од великог значаја да се медијска и информациона писменост integriшу у све образовне, културне, информационе, медијске и друге политике, као и да се подстицањем образовних система покрену реформе за унапређење медијске и информационе писмености и њено интегрисање у наставне планове и програме на свим нивоима образовања као и у доживотно учење.

У IFLA-ним препорукама о медијској и информационој писмености из 2011. године истиче се да су медијска и информациона писменост уско повезани са доживотним учењем, а обухватају знање и вештине које нам помажу да одредимо када и које су нам информације потребне, где и како да их нађемо и како да их вреднујемо.

⁸³Московска декларација о медијској и информационој писмености
<http://www.ifla.org/publications/moscow-declaration-on-media-and-information-literacy>
(26.07.2013.)

IFLA препоручује и увођење образовања о медијској и информационој писмености у све наставне планове и програме доживотног учења.

У *Стратегији развоја система јавног информисања у Републици Србији до 2016. године*⁸⁴ констатује се низак ниво медијске писмености и истиче потреба да се „подигне ниво медијске писмености грађана Србије, као и свих учесника у сектору медија ради стварања друштва у које су укључени сви његови чланови и јачања права на информисање, слободе изражавања и слободе протока информација“.

*Стратегија развоја информационог друштва до 2020. године*⁸⁵, коју је Влада Србије усвојила 8. јула 2010. године, као приоритет утврђује потребу да информационо комуникациона технологија (ИКТ) чини део образовних програма да би се развили људски ресурси у тој области. Информационо друштво, према тој *Стратегији*, почива на улози ИКТ у стварању и дисеминацији информација и знања. У оквиру Европске уније ИКТ су препознате као главни фактор утицаја на економски раст и иновативности, а међу седам водећих иницијатива економске стратегије Европа 2020. налази се „Дигитална агенда за Европу“. Развој информационог друштва треба усмерити ка искоришћавању потенцијала ИКТ за повећање ефикасности рада, економски раст, већу запосленост и подизање квалитета живота свих грађана Републике Србије. Развој информационог друштва треба да буде праћен: развојем знања и вештина повезаних са ИКТ и јачањем улоге ИКТ у систему образовања, координацијом и сарадњом између јавног, приватног и цивилног сектора. Неопходно је интегрисање ИКТ у све аспекте образовног процеса, са циљем ефективнијег и ефикаснијег образовања. Развојем примене ИКТ у образовању потребно је постићи:

⁸⁴Службени гласник РС, бр. 75/2011

⁸⁵ Службени гласник РС, бр 51/2010

- успостављање модерног образовног система који је прилагођен потребама информационог друштва;
- развој дигиталних образовних садржаја;
- обученост наставника за коришћење ИКТ;
- подизање нивоа знања и вештина за коришћење ИКТ код најшире популације;
- оспособљеност за примену ИКТ на радном месту на начин којим се подиже степен ефикасности, побољшава квалитет рада и обезбеђују бољи послови;
- увођење савременог концепта е-учења и отвореног учења на даљину;
- да ИКТ буде интегрални део образовних програма, образовни програми и наставни процеси прилагођени потребама информационог друштва, а наставни кадрови оспособљени за модерне облике наставе;
- развој концепта образовања и учења током читавог живота;
- укључивање друштвених група са посебним образовним потребама, што обухвата стицање знања и вештина из области ИКТ одраслих, који нису имали могућности да их добију.

У Медијској стратегији Владе Републике Србије (*Стратегија развоја Система јавног информисања у Републици Србији до 2016. године*⁸⁶), усвојеној 28. септембра 2011. године, заснованој на Уставу Републике Србије, на стандардима, искуству и регулаторном оквиру демократског света и најважнијим опредељењима Уједињених нација, Савета Европе и Европске уније, „медијска писменост је од основног значаја за све чланове друштва, без обзира на животно доба у коме су, и веома је важан фактор за активан грађански живот у информационом друштву”. „Република Србија ће

⁸⁶ Службени гласник РС, бр. 75/2011

подстицати развој медијске писмености развијањем индивидуалних способности грађана да користе, разумеју и критички вреднују различите аспекте јавних гласила и медијских садржаја, као и јачањем позитивног утицаја на факторе окружења (подстицање на медијско образовање, доступност разноврсних медија и медијских садржаја и др.”, наводи се у том документу.

Међународна федерација библиотечких асоцијација и институција, IFLA (International federation of library associations and institutions) 2011. године усвојила је посебне препоруке европским владама и организацијама да уведу образовање о медијској и информационој писмености у све наставне планове и програме доживотног учења.

У данашње време када нас од огромне количине информација дели само један клик мишем, информациона писменост обухвата и могућност да се у том мору информација пронађе она права. Проналажење и приступ информацијама мањи је проблем од вредновања и одабира истих.

Информациона писменост је услов за целоживотно учење које је уграђено у стратегије и реформе образовања. Целоживотно учење није могуће без информационе писмености, а информациона писменост је опет неопходна свима за успешно целоживотно учење, проналажење посла и свакодневну комуникацију. Информационе способности су важне за целоживотно учење и потребне су целог живота. Библиотекари би требали да одиграју важну улогу у информационом описмењавању, осмишљавањем разних програма за унапређење информационе писмености локалног становништва и развијања вештина и знања потребних за целоживотно учење.

Јавне библиотеке као организације које се финансирају из јавних средстава, дакле средствима грађана, морају да буду, осим што су носиоци знања и образовања, и центри у којима се остварује информациона

писменост, али и да омогућавају младима приступ интернет блоговима, друштвеним мрежама и друге врсте социјализације јер су оне „део друштвеног миљеа.“⁸⁷ У раду на информационом описмењавању младих треба обратити посебну пажњу.

Вука Јеремић сматра да су „елементарни услови за проналажење кредибилних извора информација на мрежи критичка евалуација и селекција, а да су ту у предности генерације са традиционалним образовањем које могу бити објективније у односу на „Гугл генерације“. Она каже да су брижљив селективни приступ приликом грађења и развоја дигиталних колекција уз развијање корисничких навика које подразумевају информациону писменост, али и етичан и колегијалан приступ новим информационим изворима прави одговор на питање како искористити предности нових технологија.⁸⁸ Слично мишљење има и Сузан Хигинс, америчка библиотекарка, која каже да се улога библиотекара у јавним библиотекама „све више посматра као улога посредника између деце, њихове браће и сестара, родитеља или старатеља и библиотечких извора - то је традиционална улога у модерном добу.“⁸⁹

У Европи се од почетка 21. века интензивно ради на електронском образовању заједница и ова тема се сматра изузетно важном јер од ње зависи много пројеката, као и стварање радних места и пораст запослености. „Европске јавне библиотеке треба да одиграју битну улогу у примени одговарајућих политичких смерница и иницијатива које

⁸⁷ Youth Services and Public Libraries / Susan E. Higgins. - Oxford : Chandos Publishing, 2007. - XIII, 153 str. : ilustr. ; 23 cm. - (Chandos Information Professional Series). - Str. 23.

⁸⁸ Селекцијом до квалитета, а етиком до културе коришћења електронских извора информација у академским библиотекама / Вука Јеремић, // *Култура* бр.1 (2010): - Стр. 216.

⁸⁹ Youth Services and Public Libraries / Susan E. Higgins. - Oxford : Chandos Publishing, 2007. - XIII, 153 str. : ilustr. ; 23 cm. - (Chandos Information Professional Series). - Str. 27.

заузимају централно место у изградњи будуће електронске Европе.“⁹⁰ У складу са тим 2001. године је покренут пројекат PULMAN који предвиђа изградњу посебне мреже европских библиотека. „PULMAN ће пажњу усредсредити на нове иновирани улоге јавних библиотека, и то најпре тако што ће прикупити, превести и дистрибуирати нова знања, искуства и примере добре практичне примене у облику дигиталних водича са упутствима.“⁹¹ Овај пројекат има два водича: друштвени и технички, тако да су кључне теме друштвеног водича: дигитална писменост, укључивање целокупног друштва у информатичко доба, доживотно учење, док су у техничком водичу, између осталог обухваћени опис, проналажење и преузимање информација, дигитализација, примена нових технологија. Посебна пажња је усредсређена на приступ и пружање услуга за људе са физичким недостацима и оштећеним видом.

Са наглим променама у друштву, и знања брзо застаревају тако да и „професионалац мора без престанка да учи.“⁹² Библиотекари данас морају да се континуирано образују због личног усавршавања и да би могли „да обезбеде добру и брзу услугу“⁹³ каква се данас и захтева. Континуирано образовање може бити лично и професионално. Прво са циљем да се унапреде лична интересовања, а друго са циљем усавршавања методе и технике рада не би ли се постигли бољи резултати. Образовна активност почиње проценом потреба полазника, затим се израђују план, програм и стратегија учења, а по завршетку учења следи евалуација која је последњи део тог процеса и први део следећег процеса образовања јер се подаци

⁹⁰ Јавне библиотеке, јавне информације: дигитално описмењавање и грађанин / Роб Дејвис и Јоанис Трохопулос ; превела са енглеског Биљана Ракочевић. // Гласник народне библиотеке Србије. - ISSN 1450-8915. - Год. 4, бр. 1 (2002), стр. 213.
http://www.nb.rs/view_file.php?file_id=611

⁹¹ Исто, стр. 214.

⁹² Континуирано образовање високошколских библиотекара / Гордана Вилотић и Славица Несторовић-Петровски // Инфотека. - Год.7, св.1/2 (2006). - Стр. 34

⁹³ Исто.

користе за процену потреба наредног процеса. То чини евалуацију основом на којој почива квалитет образовног процеса.

Можемо закључити да је рад на информационом описмењавању круцијалан у 21. веку у којем је образовање перманентан процес. Посебно је важно посветити пажњу у раду са младима који буквално одрастају на новим технологијама. Такав начин одрастања их доводи у ситуацију да стичу лажну претпоставку да једноставним отварањем прве странице коју избаци Гугл претраживач долазе до адекватних података. У океану информација свакодневно до нас стиже много оних које су нефилтриране. Информационо писмена особа мора да има систематичност у претраживању, да уме да развије план претраживања који ће у току самог претраживања смислено прилагођавати. Потребно је знати користити референсну литературу, обратити се библиотекару за помоћ, правилно цитирати, издвојити одговарајуће цитате, користити чланке у часопису, on-line каталоге и друге базе података, знати да се правилно претраживање Гугла разликује од проналажења информација у књизи, али и од претраживања електронског каталога... Дакле, потребно је поседовати много вештина и константно учити нове. Такође, важно је да и библиотекари схвате да овакав концепт целоживотног учења утиче и на њих, па и они сами добијају нове улоге. Они су такође принуђени да посећују семинаре, стручна предавања и уче до краја живота јер да би помогли некоме у стицању знања, морају и сами да поседују одређено знање. Нове технике претраживања се стално појављују, а интернет стално трпи промене, па је важно бити у току. Циљ оваквог начина лоцирања, евалуирања и коришћења информација јесте особа која ће на основу обрађених података и њихове анализе синтезом формирати сопствено мишљење и на тај начин стварати нова знања. Врло је јасно како библиотеке, посебно народне, и библиотекари који раде у њима могу и морају одиграти кључну улогу у информационом описмењавању друштва. Такође, важно је напоменути да електронска форма никада не

може истиснути штампану, посебно је то у случају са младима, јер се не може променити начин на који неко интелектуално доживљава књигу нити начин на који књига утиче на нечији интелектуални развој. На крају свега, неко једноставно више преферира штампани облик и осећај који му пружа читање књиге у таквој форми, па је омогућавање слободног избора обавезно.

3.3. Учење на даљину и народне библиотеке

Народне библиотеке се данас налазе на раскрсници која нуди различите могућности за њихов даљи развој. Убрзани развој информационих технологија, принудио је и народне библиотеке да се мењају страховитом брзином како би ишле у корак са временом. Оне су данас рапете између очувања традиционалне, просветитељске улоге и потреба и захтева новог информатичког доба. „Ми морамо пратити друштвене промене, али то не значи да смо срушити вредне и корисне институције какве су народне библиотеке. Не смо се повијати пред сваки талас промена. Само снажне структуре могу се одупрети хладним ветровима. Нећемо се, без добрих разлога, одрећи начела и вредности на којима су створене народне библиотеке. То су заједничке вредности нашег друштва и библиотекарске професије, које ће обликовати и наш будући свет, више него све технологије, економске теорије и помодне идеологије. Одлука је на библиотекарима и ми можемо начинити прави избор“⁹⁴.

Видно је приметно да се традиционалне услуге, као што је позајмица књига драстично смањују, и због те чињенице народне

⁹⁴ The public library as public knowledge / Bob Usherwood. – London : Library Association, 1989. – Str. 2

библиотеке се морају мењати још брже и прилагођавати новонасталој ситуацији. Народне библиотеке би требале да искористе нове медије, информационе и комуникационе технологије како би квалитетније, успешније и брже обављале своје традиционалне, образовне, културне, информационе и рекреационе функције.

Ипак, народне библиотеке морају задржати своју главну улогу у осигуравању писменог информационог друштва. Оне, на јефтин начин осигуравају приступ штампаним текстовима, али у исто време омогућавају својим корисницима и јефтин приступ интернету и on-line садржајима.

Многа деца данас у Свету одрастају уз компјутер и услуге интернета, али и даље је велики број деце а нарочито одраслих који немају приступ интернету и не поседују вештине помоћу којих би ове услуге користили. Управо ту је и шанса за народне библиотеке, које би требале да се усмере на потребе ових група људи.

Као један од облика модернизације и побољшања квалитета услуга које нуде народне библиотеке, свакако је и повезивање са осталим локалним културним институцијама као што су музеји и архиви. Нудећи дигиталне садржаје који се чувају у локалним архивима и музејима, народне библиотеке као центри за учење локалне заједнице би уз постојеће садржаје имале могућност да истакну осећај за локално у данашњем глобализованом свету.⁹⁵

PULMAN смернице с краја 20 века, предлажу преусмеравање народних библиотека и њихових локалних културних партнерских установа (музеја, архива) у ново доба. Ове смернице су и биле намењене као помоћ народним библиотекама у смишљању нових стратегија за пружање неких нових и модернијих услуга. Оне такође предвиђају и предлажу промене народних библиотека како би се што боље припремиле

⁹⁵ PULMAN XT projekat u Srbiji / Jasmina Ninkov // Glasnik Narodne biblioteke Srbije. - ISSN 1450-8915. - God. 4, br. 1 (2002), str. 332.

Dostupno i na: http://www.nb.rs/view_file.php?file_id=621.

и омогућиле корисницима пружање модерних, дигиталних услуга у свету који се убрзано мења.

Народне библиотеке, као установе које су намењене свима и које омогућавају једнаки приступ информацијама за све грађане без икаквих разлика, потпомажу и формално и неформално образовање. Учење је активност која се одвија током целог живота, а народне библиотеке и постоје да би људима што више помогле и олакшале овај целоживотни процес.

Према IFLA/UNESCO Манифесту за јавне библиотеке из 1994. године, народна библиотека треба да буде „подршка индивидуалном образовању и самообразовању, као и формалном образовању на свим нивоима“. Као локални центар информација, она свим корисницима локалне заједнице омогућава приступ свим информацијама а нарочито оним локалног карактера зато што је она својом завичајном функцијом и „чувар прошлости“ јер чува грађу која се односи на историјат те заједнице и људи у њој.

Такође, народна библиотека задовољава потребе целокупног становништва у локалној заједници, без обзира на пол, старосно доба, физичку, економски или друштвену ситуацију. Али ипак је најзаслужнија за децу и младе, јер улога народне библиотеке је да приволи децу и младе да читају и користе услуге библиотеке. Ако од малена заволе библиотеку, долазиће целог живота а уједно ће утицати позитивно и на своје вршњаке као и на своје родитеље.

Добра народна библиотека треба да буде културни центар једне заједнице и да у сарадњи са другим локалним и регионалним културним установама организује бројне културне програме и активности и да тако буде главни „покретач позитивних промена у заједници“⁹⁶.

⁹⁶ IFLA/UNESCO смернице за развој јавних библиотека. – Београд : Народна библиотека Србије : Библиотека града Београда, 2005. – Стр. 12

Министри и високи политичари из 36 европских земаља су на политичкој конференцији PULMAN⁹⁷ пројекта која је одржана 13-14. марта 2003. године у Оеирасу, Португал, већ препознали вредности, снагу и моћ коју може имати једна народна библиотека као културни центар локалне заједнице и сагласили се за финансирање и подршку истих.

На овој конференцији предложено је следеће:⁹⁸

- Да се оснажи улога народних библиотека као виталних установа које испуњавају захтеве акционог плана Е-Европе, тако што ће се убрзати њихов развој као приступних центара дигиталним изворима;
- Да се задовоље жеље свих грађана информационог друштва путем модернизованих услуга народних библиотека, тако што би се стимулисало преузимање политике и праксе промовисаних од стране PULMAN пројекта;

Народне библиотеке ове циљеве могу да остваре само ако увођењем дигиталних технологија понуде нове услуге и сервисе како би својим корисницима омогућили да задовоље своје потребе за информацијама а самим тим ће допринети развоју европске економије базиране на знању. Такође, народне библиотеке би требале да побољшају приступ грађана у коришћењу услуга које нуде, и то нарочито оним грађанима који нису у најбољој финансијској ситуацији па су им народне библиотеке једино решење да се усаврше или дођу до информација.

⁹⁷ PULMAN Public Libraries Mobilising Advanced Network

⁹⁸ Према Manifestu iz Oeirasa Pulmanov dnevni red za e-Evropu

PULMAN пројекат је највећу подршку пружао развијању сервиса народних библиотека у областима : цивилно друштво, перманентно усавршавање, економски и друштвени развој и културна разноликост.

Пројекат подстиче народне библиотеке да гаје демократско друштво, да корисницима нуди пријатан простор и посебну пажњу посвећује потребама посебних група људи као што су инвалиди, омладина, стари, незапослени и њиховој обуци за коришћење електронских извора. Такође, подстиче народне библиотеке да се баве услугама електронског пословања као што је е-управљање, е-здравствених услуга, е-трговина итд.

Народне библиотеке би требале да нуде перманентно усавршавање за све своје кориснике, нудећи пријатно и стимулативно окружење за децу и њихове школске активности али и разоноду. Народне библиотеке би требале да преузму улогу центра за деинституционализовано и неформално образовање и да у својим просторијама нуде обуку и подршку грађанима у свим етапама живота, коришћењем нових технологија и могућности електронског учења.

Оне помажу и у побољшању дигиталне писмености и спречавају неуједначеност у коришћењу дигиталних технологија. У данашњем глобализованом свету, народне библиотеке нарочито помажу да се код људи задржи осећај припадности локалном окружењу и породици. Подржавају етничке, културне, језичке и верске различитости, културни идентитет и друштвену интеграцију.

Почетак 20. века обележио је процват информационих и комуникационих технологија и стварање „информационог друштва“ чији се свакодневни живот ослања на модерну технологију и електронске изворе информација. Будући да је стање у европским земљама било прилично неуједначено, јер док се у неким најразвијенијим европским земљама бележи продор интернета и модерних технологија у све сфере

живота, у неким мање развијеним то није случај. Зато су европски државници на Саветовању у Лисабону 2000. године одредили као циљ стварање „најпродорнијег и најдинамичнијег друштва у свету, темељеног на знању“.⁹⁹ Ради што бржег продора интернета и повећања његовог коришћења започета је изградња електронске Европе (е-Европе), акционог плана у коме ће народне библиотеке, као политички неутралне и подједнако доступне за све грађане, добити јако важну улогу.

У многим високо развијеним европским земљама, народне библиотеке су већ коришћењем савремених технологија и интернета знатно унапредиле своје услуге али још увек је постојао велики број народних библиотека које су својим корисницима нудиле искључиво класичне услуге.

Због превазилажења ових разлика између европских народних библиотека, фебруара 2001. године је започет рад на пројекту PULMAN, „како би се изградила посебна европска мрежа народних библиотека која би допринела бржем унапређењу дистрибуције знања, дигиталном описмењавању и укључивању целог друштва у информатичко доба“.¹⁰⁰

Пројекат PULMAN (Europe's network of excellence for public libraries, museums and archives) је финансирала Европска комисија а обухватао је укупно 26 земаља Европске уније а као главни циљ је имао превазилажење јаза који је постојао у приступу интернету – између мушкараца и жена, запослених и незапослених, високообразованих и ниже образованих, старих и младих и помогло да свима њима коришћење интернета олакша свакодневне активности.

Јуна 2002. године и остале европске земље су се укључиле у овај сада проширени пројекат са новим називом PULMAN XT.

⁹⁹ <http://www.bibliotekavrsac.org.yu/projekti/pulman/pulman.html#Svrha> (17.7.2013.)

¹⁰⁰ Javne biblioteke, javne informacije, digitalno opismenjavanje i građanin / Rob Devis, JoaniTrohopulos // Glasnik NBS. – Beograd, 1(2002). – str. 213-218.

Показало се да су народне библиотеке као културне институције јако значајне за развој е-Европе, како за дигитализацију културне баштине која се у њима чува, тако и за образовање грађана за коришћење савремених компјутерских технологија. Оне су јако важне као посредници у ширењу информација и знања (*Learning through libraries*) будући да оне окупљају најшире слојеве становништва без обзира на наслеђе, уверења, расу, веру, пол, сексуалну оријентацију, физичке или менталне способности или имовинско стање особе.

Слични пројекти у области рада народних библиотека су се и пре овог спроводили у европским земљама и све води ка стварању таквог система народних библиотека који ће послужити као основа за стварање будућег *Друштва знања* коме Европа тежи.

Све ово ће свакако помоћи да се народне библиотеке модернизују и за друге облике услуга осим за издавање књига и да ишчезне представа коју многи стварају у својим главама када се помене реч библиотека или библиотекар. Многи одмах замисле један магацин препун прашњавих књига и библиотекара који те књиге издаје. Библиотекарство је много више од тога. Такође, помоћи ће да се кроз континуирано образовање библиотекара промени и та традиционална представа о особама које овај посао обављају и да се произведу стручњаци који ће моћи да дају одговоре на све захтеве њихових корисника.

Савремене технологије промениле су многе аспекте нашег живота, методе учења, видове комуникације, начине рада али и наше слободно време. Услед драматичних технолошких промена, дошло је до бројних иновација и на плану концепта учења и образовања у току читавог живота. Употреба интернета и електронског учења у веку у коме живимо представља императив у свим областима друштва, она данас захвата и све поре образовања, како неформалне, тако и формалне природе. Као и електронско учење и учење на даљину углавном везујемо за коришћење

интернета, често ова два појма поистовећујемо, иако нису синоними - учење на даљину је много старије од електронског учења.

Америчка асоцијација за учење на даљину (The United States Distance Learning Association), учење на даљину дефинише као:

„Достизање знања и вештина кроз достављене информације и упутства, применом различитих технологија и осталих форми учења на даљину“.

Учење на даљину (Distance learning system – DLS) представља извођење наставе, учења или едукативног програма електронским путем, најчешће путем интернета. Заснива се на коришћењу савремене рачунарске и комуникационе технологије која је заслужна што овај вид учења данас има бројне предности као што су:

- доживотно учење;
- континуирано професионално усавршавање;
- учење властитим темпом, на месту и у времену по избору;
- велики избор градива које нуде бројне образовне институције.

Почеци учења на даљину датирају из прве половине 19. века, што значи да се примењивало и пре него што се развила савремена информациона технологија. Пример за то су бројне дописне школе и курсеви које су користили ученици који нису могли да похађају наставу, а испите су такође полагали дописним путем. Наравно да је електронско учење тада било у домену научне фантастике. Револуционарне промене у учењу на даљину десиле су се изумом рачунара и интернета и наравно са њиховим применама у процесима образовања када учење на даљину добија на интерактивности управо захваљујући употреби интернета.

Увођење учења на даљину можемо сагледати и као концепт који ће освежити традиционалне облике образовања. Учење на даљину односно "distance learning" уједно је изазов и оруђе за побољшање и унапређење образовних процеса и један је од темеља за нове и боље начине управљања знањем.

У савременим светским земљама, концепт учења на даљину веома је популаран и добро прихваћен управо због чињенице што овакав вид образовања може да се спроводи током целог живота. Велики број конвенција, иницијатива и стратегија изведених или промовисаних унутар Европске Уније говори о томе да су највећа очекивања од образовања управо у домену потребе непрекидног учења током живота. Значајна је и чињеница што овакав вид образовања задовољава велику популацију становништва и пружа им могућности целоживотног учења. Ту спадају:

- незапослени одрасли људи (стицање стучних знања за потребе тржишта рада);
- запослени људи са средњом стручном спремом (са потребом наставка образовања);
- запослени са високом стручном спремом (са потребом иновирања и надоградње постојећих знања).

Неминовно је да ће целоживотно учење постати водеће начело целокупне организације образовања и стицања знања и главни начин за развој грађанства, друштвене повезаности и запошљавања. Једна од карактеристика савременог информационог друштва је да након редовног образовања (основна школа, средња школа, факултет итд) грађанин има потребу да настави са образовањем и то у времену и на начин који не ремети његове дневне обавезе. Сама по себи се намеће потреба да се образовне активности спровode независно од локације и времена.

Неки од видова учења на даљину

- Учење путем интернета је облик едукације у којем се наставни садржаји полазницима презентују путем интернета.
- Обука заснована на Webu (WBT-WEB BASED TRAINING) се врши објављивањем садржаја за учење на WEB сајту (интернет презентацији)

образовне установе. Предности оваквог метода дистрибуције материјала за учење су: брза дистрибуција, сервис могу користити појединци или групе истовремено, могућност повезивања „линковања“, мултимедијалност садржаја, једноставност обнављања и публикације садржаја, могућност администрирања приступа, интерактивност садржаја итд.

- E-mail је најједноставнији облик асинхроне интеракције и најчешће се користи само као додатак уз друге облике комуникације. Предности коришћења e-maila су: једноставност при коришћењу, приватна комуникација, довољно времена за размишљање и одговор;
- Мејлинг листе су сервис са сличним обликом интеракције и сличним предностима и недостацима као e-mail. Једноставне су за коришћење и прилагодљиве су за рад са групом;
- On-line форуми као и листе омогућавају јавне расправе, шаљу се питања, одговори, размењују мишљења, могуће је отворити властиту дискусијску групу на одређену тему.

Народне библиотеке, као најприступачније културне установе у локалној заједници, могу много допринети и олакшати процесе учења на даљину. Оне својим фондовима могу да олакшају учесницима да савладају задато градиво, а својом техничком опремљеношћу, оне могу да пруже могућност свима који желе да уче на даљину, да то и остваре.

Бројни су примери обука за учење на даљину у народним библиотекама. Библиотекари се труде да обуче што већи број корисника, нарочито оних старијих од 60 година да користе предности које им пружају савремене технологије у подручју образовања и доживотног учења. Улога народних библиотека у процесима учења на даљину може бити и веома активна. Многе народне библиотеке су дигитализацијом својих фондова омогућили отворен приступ благу које се у њима чува и на тај начин поставили своју библиотеку у функцију учења на даљину.

4. ПРОГРАМИ И УДРУЖИВАЊА НАРОДНИХ БИБЛИОТЕКА КАО ПОДСТИЦАЈ ЦЕЛОЖИВОТНОМ УЧЕЊУ

Најпопуларнија и најуспешнија светска организација која подстиче целоживотно учење у народним библиотекама је EIFL¹⁰¹ (Electronic Information for Libraries). EIFL познатији као Еифл.нет је међународна непрофитна организација са седиштем у Европи и са глобалном мрежом партнера. Ова организација сарађује са библиотекама широм света како би омогућила приступ дигиталним информацијама у земљама у транзицији.

Од оснивања, 1999. године EIFL се залаже за омогућавање приступа комерцијалним е-часописима за академске и истраживачке библиотеке у Централној и Источној Европи. Рад организације је, такође, проширен и на низ програма и иницијатива да се повећа приступ знању. Приступ знању је од суштинског значаја за образовање и науку, побољшање живота и стварање људског капитала од кога зависи и развој друштва. Зато библиотеке имају кључну улогу у повећању приступа знању кроз пружање квалитетних ресурса информација и услуга. Данас, ЕИФЛ.нет је партнер са библиотекама и конзорцијумима у више од 45 земаља у развоју у транзицији у Африци, Азији и Европи. Јединствени приступ који примењује EIFL је успостављање партнерстава са библиотекама организованим кроз конзорцијуме националних библиотека (групе библиотека које деле заједничке циљеве) и тиме ефикасно обухватају милионе људи.

EIFL се преко организовања обука и пружањем ажурних информација о питањима која утичу на приступ знању залаже за приступ знању на националном и међународном нивоу. На тај начин подстиче размену знања и сарадњу између конзорцијума. Такође, ова организација

¹⁰¹ <http://www.eifl.net/> (10.6.2013.)

је јако успешна у организовању иновативних пројеката за пружање нових библиотечких услуга.

Најзначајнији пројекат EIFL-а односи се управо на народне библиотеке и целоживотно учење а покренут је 2010. године под називом Public Library Inovation Programm – PLIP (Иновативни програм за народне библиотеке).

Програм за иновацију народних библиотека (PLIP) има за циљ да подстакне иновативне услуге библиотека које ће побољшати животе људи кроз употребу технологије. Овај трогодишњи програм замишљен је да помогне народним библиотекама у земљама у развоју како би постали културни и образовни центри у локалној заједници. Такође, циљ му је да охрабри библиотеке да се приближе својим заједницама, да сарађују са локалним властима, пословним и другим организацијама како би процениле локалне потребе и развиле нове сервисе. У току периода од 12 месеци, колико програм траје, народне библиотеке треба да унапређивањем својих сервиса унапреде и живот у локалној заједници. Све се наравно одвија уз подршку и стручну помоћ EIFL-PLIP –а.

Програм се састоји из три фазе. У првом кругу је награђено дванаест програма, док су у другом кругу најуспешнији пројекти из првог круга поновљени у другим земљама. У трећем кругу петнаест иновативних програма награђено је са по 1000 долара и омогућено је њихово представљање у најзначајнијим светским публикацијама.

Од 2010. године до данас EIFL-PLIP је наградио 39 народних библиотека у 23 земље у Африци, Европи и Латинској Америци омогућавајући библиотекама да користе информационе технологије у циљу побољшања сервиса усмерених на потребе локалне заједнице.

Сваке године, почевши од 2010. ови пројекти се изводе у следећим категоријама:

- пољопривреда;

- здравство;
- развој младих;
- живот и запошљавање;
- култура и образовање.

Наша земља и пројекат АгроЛиБ Ја који је извела Народна библиотека „Радислав Никчевић“ из Јагодине, награђена је у оквиру категорије *пољопривреда* за период 2010-2011.

Из поменутих категорија у оквиру којих се изводе пројекти, можемо видети у које све сфере живота локалне заједнице може да се укључи народна библиотека и како њена улога може бити значајна у процесима целоживотног учења локалног становништва у раније поменутих областима.

Као примере из праксе укратко ћу објаснити сваки од реализованих пројеката у свим категоријама.

У категорији *Пољопривреда* до сада је реализовано 13 пројеката међу којима је један реализован и у Србији.

– У народној библиотеци у Берду у Јерменији пројекат *Библиотечки сервис повећава интересовање за органску пољопривреду* (Library service increases interest in organic farming).

Коришћењем информационо-комуникационе технологије повећано је интересовање фармера за органску пољопривредну производњу што је створило нове могућности за продају органских производа преко интернета.

Око 40% становништва које живи у региону Берд бави се пољопривредом. Приступ савременим технологијама је ограничен, а пољопривредници не могу да приуште информационо-комуникациону технологију или знања потребна за разумевање и коришћење исте.

Зато се дошло до решења које је и остварено овим пројектом а то је да народна библиотека у Берду опреми компјутерску лабораторију у библиотеци која би служила за обуку пољопривредника и омогућило им слободан приступ информацијама коришћењем интернета. Библиотекари су били задужени за обуку локалног становништва за коришћење информационо-комуникационих технологија. Обезбеђена је и најновија стручна литература а покренут је и сајт где пољопривредници проналазе информације, размењују искуства и продају своје производе.

– Пангуипули народна библиотека бр. 296 у Чилеу спровела је пројекат *Коришћење технологије за превазилажење физичких баријера за обезбеђење ажурних информација пољопривредницима* (Library links farmers to valued support and services).

Пангуипули Народна библиотека има потешкоћа са ширењем својих информационих услуга пољопривредницима у околним, руралним подручјима, због оштре климе и захтевног-тешког терена. Овај пројекат ће истражити употребу разних технолошких решења за решавање овог питања, укључујући и руралну Мобилну лабораторију и библиотеку, интернет, радио емисије, мобилне телефоне ...

– Народна библиотека Лабораторио дел Есприту у Колумбији (Public Library Laboratorio del Espiritu, Colombia) и пројекат *Библиотечки сервиси показују вредност информационо комуникационих технологија за рурални развој* (Library service shows the value of ICT to rural development).

Истраживање које је спровела Народна библиотека Лабораторио дел Есприту показало је да су пољопривредницима потребне информације о савременим агротехничким мерама које се тичу заштите животне средине, пољопривредних закона, тржишних могућности и цена, програмима подршке владе итд. Пошто нису користили интернет, пољопривредници су ове податке и информације добијали искључиво

преко локалних телевизијских и радио станица. Из тог разлога дошло се до идеје да се повећа приступ савременим информационо-комуникационим технологијама и да се у библиотеци формира модеран рачунарски центар у оквиру кога ће пољопривредници добити потребне информације као и обуку за коришћење модерних технологија и интернета.

– Народна библиотека Пасвалис Мариус Катилискис у Литванији (Pasvalys Marius Katiliskis Public Library, Lithuania) и пројекат *Библиотечки информационо-комуникациони сервиси за пољопривреднике привлаче нова средства* (Library's ICT service for farmers attracts new funding).

Истраживање руралних библиотекара и пољопривредних удружења утврдило је да фармери све више користе информационо-комуникационе технологије, укључујући смарт телефоне. Такође су закључили да се информације до којих они долазе на тај начин неадекватно и несистематски користе и да им треба доста времена да пронађу адекватну информацију. Циљ овог пројекта је да Народна библиотека Пасвалис Мариус Катилискис обучи пољопривреднике како да пронађу адекватну информацију и да направи један сајт преко којег пољопривредници могу да лоцирају и деле пољопривредне информације и вести. Библиотека ће на тржиште пласирати нови сервис преко мреже од 32 сеоске библиотеке, које такође обучавају пољопривреднике за коришћење нових услуга.

– Јавна библиотека Клинтен у Летонији (Klaintaine Public Library, Latvia) и пројекат *Библиотечки сервиси инспиришу друге агенције да користе вебинаре* (Library service inspires other agencies to use webinars).

Народна библиотека Клинтен у Летонији постигла је резултат да више од 1800 пољопривредника добија најзначајније информације преко вебинара, што показује да су Вебинари ефикасан и економичан начин за

ширење информација у руралним подручјима. Ова народна библиотека је зато у оквиру овог пројекта обезбедила серију од осам Вебинара о агротехничким мерама владе и подршке и услуга за пољопривреднике. Вебинаре су организовали специјалисти из одређених области а сада се сви налазе доступни на интернету.

– Народна библиотека „Радислав Никчевић“ Јагодина и пројекат *АгроЛиб Ја Сеоске библиотеке доносе технологију својим заједницама.*

Околна сеоска насеља су у потрази за новим моделима за модернизацију пољопривредне производње и побољшањем свог социјално-економски статуса. Сеоске библиотеке могу да подрже своје заједнице увођењем нових услуга помоћу којих ће пољопривредници бити информисани о владиним субвенцијама и кредитима за подстицање агробизниса и самозапошљавања. На „АгроЛиб“ веб порталу окупљени су пољопривредни произвођачи, удружења и научне организације што им омогућава размену знања.

– Народна библиотека Бусиа у Кенији (Busia Community Library, Kenya) и пројекат *Центар агробизниса у локалној библиотеци* (“One-stop-shop” for agribusiness in the local library) у оквиру којег је библиотека створила посебан простор за пољопривреднике и младе људе уопште one-stop-shop за информације, где они могу да истражују интернет, читају е-књиге и е-часописе о пољопривреди и добију разне битне информације.

– Јавна библиотека у Танзанији (Tanzania Library Services Board, Tanzania) и пројекат *Библиотечка обука за 50 узгајивача живине* (Fifty poultry farmers sign up for library’s training)

Циљ пројекта је да побољша услове живота пољопривредника помоћу информационо-комуникационе технологије и помогне пољопривредницима да се такмиче у динамичном свету пољопривреде.

Библиотека је обезбедила бесплатан приступ интернету за све пољопривреднике који се баве истраживањем о очувању живине.

– Јавна и универзитетска библиотека „Гоце Делчев“ у Штипу у Македонији (Regional public and university library Goce Delcev-Stip, Macedonia) и пројекат *Библиотечки огранци помажу пољопривредницима у добијању субвенција* (Library's mobile ICT skills training helps farmers apply for grants).

Јавна и универзитетска библиотека Гоце Делчев Штип са својом покретном библиотеком за пољопривреднике допринела је повећању од 20% броја пољопривредника који конкуришу за субвенције пољопривредне производње а повећано је и интересовање пољопривредника за органску пољопривреду.

– Народна библиотека Уганде (National Library of Uganda) и пројекат *Библиотечка информатичка обука и СМС упозорења за жене пољопривреднике* (Library computer training and SMS alerts for women farmers). У Уганди су поред овог реализована још три пројекта везана за пољопривреду али је једино овај реализовала библиотека.

Народна библиотека Уганде ради са женама које се баве пољопривредом у Киангато селу у централној Уганди, обучава их све о информационим технологијама и вештинама информационе писмености. Жене које се баве пољопривредом се охрабрују да користе социјалне алатке и умрежавање као што је Facebook, да деле информације, и да користе е-маил и на тај начин се повезују са осталим пољопривредницима и агенцијама. Библиотека је увела и сервис који омогућава да коришћењем мобилних телефона и текстуалних порука (СМС) упозорава пољопривреднице на најновије вести о времену и ценама на тржишту.

У категорији *Здравство* реализовано је укупно 8 пројеката:

- Регионална библиотека Лори у Јерменији (Lori Regional Library, Armenia) и пројекат *Електронски сервис народне библиотеке помаже да се побољша здравље у заједници* (Public library e-health service helps improve community health).

Регионална библиотека Лори као добро позната и поверљива институција била је идеалан простор који је могао да пружи подршку здравственим потребама становника ове локалне заједнице. У просторијама библиотеке створен је прави здравствени центар који уз приступ интернету и бројној литератури из здравственог образовања омогућава корисницима да се здравствено образују. Поред овога, библиотека је отворила и сајт на коме сви чланови ове локалне заједнице који су забринуте за своје здравље могу да добију информације или да директно поставе питања лекаrima и специјалистима.

- Народна библиотека Местиа у Грузији (Mestia Public Library, Georgia) и пројекат *Библиотека користи ИКТ за интеракцију са заједницом о здрављу* (Library uses ICT to interact with community about health).

Заједнице које живе на удаљеном и тешком терену на Кавказу, у северозападној Грузији отежано долазе до здравствених услуга. Становници не поседују рачунаре али ни вештине информационо-комуникационе технологије. Зато је народна библиотека Местиа осмислила пројекат у оквиру кога су срећени простори у народној библиотеци у Местијску и у још три планинска села где су становници могли да дођу до здравственог образовања путем интернета или да поставе питање лекару или специјалисти преко електронске поште или СМС-а.

– Северна регионална библиотека у Гани (Ghana Library Authority - Northern Regional Library) и пројекат *Библиотечки СМС сервис доприноси здрављу мајки* (Library SMS service contributes to maternal health).

Смртност мајки због компликација у трудноћи у Гани је јако висока. Зато је отворен нови технолошки сервис за здравље мајки са циљем да се смањи смртност мајки и новорођенчади пружањем информација и савета. Северна регионална библиотека у Гани отворила је е-здравствени кутак, опремљен са пет компјутера и омогућила приступ интернету. У просторијама библиотеке организована су разна предавања и састанци трудница. Такође, трудницама је омогућено да у току целе трудноће добијају корисне информације путем СМС-а.

– Народна библиотека у Кенији (Kenya National Library Service, Kenya) и пројекат *Кутак Е-здравља доприноси здрављу у заједници* (E-health corners contribute to community health).

Е-здравље је услуга који има велики потенцијал за побољшање здравствене заштите у сеоским и удаљеним заједницама и за промовисање образовања и истраживања здравља. Због великих трошкова здравствене заштите и сиромаштва у земљама Африке, многи људи су потражили информације од библиотека. Зато је Народна библиотека у Кенији одлучила да у својим просторијама омогући е-здравствену услугу тако што је својим корисницима омогућила да дођу до информација и да се здравствено образују путем стручне литературе, стручних предавања и интернета.

Два е-здравствена и информациона центра налазе се у два библиотечка огранака у заједницама које имају више здравствених изазова. Библиотека у Кисуму пружа информације лошој урбаној популацији од 535.571, у округу са највећим бројем ХИВ/АИДС оболелих. У Елдорету, услуге библиотеке користи 682.342 људи у густом пољопривредном подручју са многим тропским болестима. Округ има

само две болнице и однос лекара и пацијента износи један према десет хиљада.

– Библиотечки конзорцијум Киргинстан (Kyrgyz Libraries Information Consortium, Kyrgyzstan) и пројекат *Народне библиотеке мобилишу заједницу у борби против туберкулозе* (Public libraries mobilize communities to fight TB).

Киргинстан има висок ниво оболелих од туберкулозе. Ширење ове болести погоршава се све већом заступљеношћу ХИВ/АИДС-а, сиромаштвом и мигранцијама. Библиотечки конзорцијум Киргинстан овај пројекат спроводи у три библиотеке у којима је омогућен слободан приступ електронским изворима преко интернета, корисницима је омогућено да постављају питања о овој опакој болести путем електронске поште, омогућен им је приступ литератури, видео снимцима и презентацијама у којима су објашњени симптоми болести, нега и спречавање болести.

– Народна библиотека Коунас у Литванији (Kaunas County Public Library, Lithuania) и пројекат *Јавна библиотека промовише сервис о здравим стиловима живота за особе старије од 60 година* (Public library service promotes healthy lifestyles for the over-60s).

У Литванији је последњих година, због исељавања младих који траже посао у земљама Европске уније, дошло до убрзаног старења становништва. Због лоше финансијске ситуације, стари људи немају адекватну здравствену заштиту а ни могућност да се преко електронских извора здравствено образују. Због тога је у народној библиотеци Коунас инсталирано пет рачунара само за потребе старијих грађана и обезбеђена им је обука за коришћење и претраживање интернета. Старији корисници су разним предавањима и обукама охрабрени да користе интернет и да на тај начин дођу до информација о здрављу које их интересују. Такође, омогућено им је и да путем е-поште постављају питања лекарима и

специјалистима. У библиотеци су за старије грађане организована и предавања о предностима здраве исхране и физичких вежби попут јоге и шетњи. Путем смс порука библиотекари су обавештавали своје старије суграђане о дешавањима у библиотеци, предавањима о здрављу, о новим књигама, часописима итд.

– Библиотечки одбор у Танзанији (Tanzania Library Services Board, Tanzania) и пројекат *Библиотеке и осетљива питања сексуалног здравља тинејџера* (Library tackles sensitive issue of teenagers' sexual health).

Пројекат има за циљ да прекине тишину око сексуалног и репродуктивног здравља адолесцената, као и да преко савремених технологија и спровођења обука за њено коришћење информисе тинејџере. Тинејџерима је обезбеђено осам рачунара као и обука за њихово коришћење и претраживање интернета. У просторијама библиотеке, организована су и предавања лекара и здравствених стручњака у вези са репродуктивним здрављем.

– Народна библиотека Бусолве у Уганди (Busolwe Public Library, Uganda) и пројекат Библиотека уводи локални језик у здравствени сервис (Library introduces local language health service).

Јавна библиотека Бусолве у Буталеја округу у источној Уганди организује редовне часове описмењавања за жене. Библиотека је обезбедила да жене добијају здравствене информације на локалном језику, Луниоле. У оквиру овог пројекта народна библиотека Бусолве је инсталирала пет нових рачунара у библиотеци и ради са локалним пружаоцима здравствених услуга и стручњацима за формирање базе података здравствених ресурса фокусираних на здравственим проблемима који су уобичајени у Буталеја округу. Библиотекари превode важне информације у Луниоле, а служба пружа информације и на енглеском и Луниоле језику. Поред тога, библиотека организује

предавања и догађаје и промовише дискусију о здравственим питањима у заједници.

У категорији *Развој младих* реализовано је укупно 11 пројеката:

- Јавна библиотека Завидовићи у Босни и Херцеговини и пројекат *Подришка библиотечком кутку за младе* (Library's Youth Corner wins support)

Овај пројекат је обезбедио иновативни начин решавања проблема који имају школска деца из руралних подручја, која проводе доста времена у чекању школског аутобуса. Физичка близина библиотеке аутобуској станици била је погодна да се у њеним просторијама преуреди место у којем ће ови ученици бити добродошли. Отворен је Мултимедијални центар у којем се ученицима припремају разни креативни програми пре и после школе, а такође им је омогућен и приступ компјутерима и интернету као и одређена обука за њихово коришћење.

- Библиотечки одбор у Гани (Ghana Library Board, Ghana) и пројекат *Јавна библиотека као домаћин предавања о ИКТ која стимулишу локални развој* (Public library hosts ICT lectures to stimulate local development).

Последњег четвртка у месецу, Северна Регионална библиотека у Тамали, Гана, домаћин је предавања о информационо-комуникационим технологијама. Као резултат тога, јавна библиотека је постала позната као центар за подстицање локалног развоја. Предавања имају за циљ да продубе разумевање вредности и потенцијала ИКТ и охрабре људе да користе ИКТ. Предавања окупљају људе из различитих сектора - здравство, образовање, комуникације, развој, пољопривреда, итд.. После сваког предавања следи енергична дискусија и дебата.

- Окружна библиотека Твифу Прасо у Гани (Twifu Praso District Library, Ghana) и пројекат *Библиотека отвара мултимедијални простор за*

студенте који уче нове вештине (Library creates Multimedia ICT Room for students to learn new skills).

Округ у коме се налази Окружна библиотека Твифу Прасо је лош и у њему нема места где студенти могу да проведу квалитетно време после школе. Да се не би окупљали на улицама и пали под лош утицај околине Окружна библиотека Твифу Прасо је преузела потребне кораке за решавање ових проблема. У својим просторијама, опремили су мултимедијални кутак са бесплатним приступом компјутерима и интернету. Библиотека је трансформисала читаоницу у атрактиван простор за младе који је опремљен са 10 компјутера, слушалицама, ДВД плејерима, веб камерама и дигиталним фотоапаратима. Поред опреме обезбеђена је и обука за коришћење и претраживање интернета.

– Библиотечки одбор у Гани (Ghana Library Board, Ghana) и пројекат *Мобилна служба библиотеке помаже деци да положи испите (Mobile library lessons to help children pass exams).*

Регионална библиотека Волта има мобилну библиотечку службу опремљену компјутерима за пет школа у неразвијеним деловима Хо Волта општине и на тај начин деца добијају потребне информације о ИКТ, стичу и искуство и могу да положи испит у школи.

Истраживање које су спровели библиотекари из Библиотечког одбора у Гани показало је да у том региону нема довољно школских библиотека као ни места у којима је деци омогућен приступ интернету. Информационе и комуникационе технологије (ИКТ) су обавезан школски предмет, али школска деца уче овај предмет апстрактно, јер школе немају компјутере. Због великог сиромаштва родитељи не могу да приуште деци компјутере Регионална библиотека Волта је да би решила овај проблем опремила једну покретну библиотеку са десктоп и лаптоп рачунарима преко којих је омогућен и приступ интернету а обезбеђени су и соларни панели за напајање рачунара.

– Народна библиотека Пушкин у Источном Казакстану (East Kazakhstan Oblast Pushkin Library, Kazakhstan) и пројекат *Библиотека помаже младима да пронађу посао* (Library helps young job-seekers find work).

Библиотека је оформила простор у коме млади људи могу да уче о информационо комуникационим технологијама, интернету и могућностима његовог коришћења. Ова обука изводи се у Јурту, традиционалном округлом шатору који користе казакстански номади. Предност Јурта је што је мобилан и што се брзо може демонтирати а затим монтирати на неко друго место. Обухвата обуку о историји, разумевању казахстанске традиције, културе и језика, рачунара и интернета, медија и вештина тражења посла.

– Народна библиотека Бусија у Кенији (Busia Community Library, Kenya) и пројекат *Библиотечки пројекат побољшава школске оцене и социјалне вештине* (Library project improves children's school marks and social skills).

Због лоше пролазности приликом уписа у средње школе, Народна библиотека Бусија је одлучила да уради нешто и помогне деци да побољшају свој успех и лакше упишу средњу школу. У својим просторијама отворила је посебан кутак за децу који је опремљен рачунарима и бежичним интернетом тако да деца сада после наставе журе у библиотеку. У пројекат су укључени и стручњаци који раде са децом и помажу им у савладавању школских програма. Деца су у библиотеци охрабрена да уче, играју се и претражују интернет. Ова нова услуга помогла је много деци да поправе оцене и да лакше прођу квалификационе испите.

– Национални библиотечки сервис Кеније (Kenya National Library Service) и пројекат *Таблет рачунари помажу сиромашној школској деци* (Library tablet computers help slum school children).

Национална библиотека Кеније кроз овај пројекат, новом услугом покушава да привуче младе из сиротињских квартова да користећи услуге библиотеке побољшају своје оцене. Омогућен је слободан приступ интернету и десет таблет рачунара на којима је инсталиран едукативан садржај који је повезан са школским програмом.

– Народна библиотека Утена А. и М. Мискиниаи у Литванији (Utena A. and M. Miskiniai Public Library, Lithuania) и пројекат *Компјутерска игра охрабрује децу да се врате у школу* (Computer game encourages children to go back to school).

Овај пројекат је осмишљен тако да одговори на све већи проблем ученика који не похађају школу. Многи ученици иду у библиотеку, уместо у школу. Кроз нова партнерства међу библиотекама, образовним и правосудним институцијама, Народна библиотека Утена развија образовни алат заснован на технологији игре. Овај алат ће бити усклађен са наставном планом и програмом и помоћи ће ученицима да стекну знања и вештине у вези са њиховим школским програмом.

– Народна библиотека Масипхумелеле, Јужна Африка (Masiphumelele Public Library, South Africa) и пројекат *Библиотека побољшава шансе за запослење младих* (Library improves young people's job prospects).

Масипхумелеле је осиромашена заједница, у којој многи људи живе у тешким условима. Незапосленост је висока, а и могућности су мале. Компјутерска писменост је на ниском нивоу а рачунари и интернет су доступни само у локалној библиотеци. Млади незапослени људи не могу да приуште обуку и немају приступ информацијама о радним местима и могућностима за образовање и обуку. У простојијама народне библиотеке опремљен је интернет центар у коме се млади људи обучавају за

приступање информацијама. Библиотекари такође раде са полазницима и подржавају их у тражењу посла и других могућности.

– Национална библиотека Уганде са народним библиотекама Лира и Мисинди (National Library of Uganda, with Lira and Masindi public libraries) и пројекат *Пионирски библиотечки СМС сервис обавештава о могућностима за запослење* (Pioneering library SMS service alerts job-seekers to opportunities).

Пројекат обухвата компјутерску обуку у народним библиотекама Лира и Мисинди за 300 људи који ће касније обучити своје вршњаке. У библиотеци је формирана база података младих људи који су прошли обуку, тако да они редовно примају обавештења о новим могућностима, новим курсевима или конкурсима за посао.

– Народна библиотека Лубуто у Замбији (Public Library Lubuto, Zambia) и пројекат *Библиотечки програм учи децу да читају на локалним језицима* (Library programme teaches vulnerable children to read in local languages).

Постоје потешкоће у подучавању замбијске деце да читају на свом матерњем језику, што званични образовни систем не може да омогући. Пројекат Народна библиотека Лубуто организује програме учења замбијског језика и тако помаже незбринутој деци која нису у могућности да похађају школу.

У категорији *Живот и запошљавање* реализовано је укупно 5 пројеката:

– Регионална библиотека Љубен Каравелов у Бугарској (Lyuben Karavelov Regional Library, Bulgaria) и пројекат *Библиотека мотивише незапослене да траже посао* (Library helps motivates long-term unemployed to seek jobs).

Због велике стопе незапослености Регионална библиотека Љубен Каравелов је одлучила да помогне својим корисницима, додатно их образује и мотивише да пронађу посао. У оквиру овог пројекта они помажу корисницима да изграде самопоуздање пружајући им обуку у области коришћења рачунара и интернета а уједно их и мотивише да траже посао.

– Библиотеке града Загреба у Хрватској (Zagreb City Libraries, Croatia) и пројекат *Библиотека помаже бескућницима да пронађу посао* (Library service helps 22 homeless people find work).

Библиотеке града Загреба покушавају да повећају мотивацију и запошљавање бескућника обезбеђивањем обуке за коришћење компјутера и интернета и пружањем психосоцијалне подршке за тражење посла. Инсталирано је четири рачунара и обезбеђени су предавачи за бескућнике. Бескућници су уз нова знања која стекну охрабрени да траже посао на тржишту рада. Ова услуга, поред њене основне сврхе има за циљ и да промени перцепцију народних библиотека као места за књиге и читање, тако да их људи виде као динамична и позитивна места која могу да служе посебне потребе заједнице и тако разбију предрасуде.

– Народна библиотека „Брака Миладиновци“ Радовиш у Македонији (Public Library "Braka Miladinovci" Radoviš, Macedonia) и пројекат *Библиотека помаже запошљавање 39 особа* (Library's employment service helps 39 jobseekers find jobs).

Народна библиотека „Брака Миладиновци“ организује обуку из основних компјутерских вештина за све људе без посла.

– Народна градска библиотека Уланбатар у Монголији (Ulaanbaatar City Public Library, Mongolia) и пројекат *Прва пољопривредна библиотечка служба за слепе* (First rural library service for the blind)

Обезбеђивање образовних ресурса за слепе је још теже у земљи као што је Монголија, са врло удаљеним сеоским заједницама. Оваква врста услуга расположива је једино у престоници Монголије. Да би решила овај проблем, Народна градска библиотека Уланбатар почела је са издавањем звучних књига које истовремено поставља на свој сајт и на тај начин омогућава приступ овим публикацијама подједнако свима.

– Народна библиотека Саула у Непалу (Saula Public Library, Nepal) и пројекат *Нове дигиталне вештине убрзавају традиционални дизајн* (New digital skills speed up traditional design).

Бунгамати заједница је чувена по традиционалној уметности и занатству. Програм Народне библиотеке Саула омогућава људима који се баве уметничким радовима и рукотворинама да побољшају своје вештине и производњу и на тај начин дођу до нових тржишта. Њима су омогућени курсеви графичког дизајна и наравно рачунари са приступом интернету.

У категорији *Култура и образовање* реализовано је укупно 2 пројекта:

– Пројекат за организовање допунске наставе у Камбоџи (Supplementary Teaching Education Project (STEP), Cambodia) *Библиотека оживљава Камбоџанску скривену историју* (Library brings Cambodia's hidden history to life).

У Камбоџи, је ера Црвених Кмера и даље тема о којој се не расправља пуно и не учи у школи и врло мало текстова је написано о овом временском периоду. Овај пројекат има за циљ да образује студенте о историји Црвених Кмера тако што ће ангажовати студенте за обављање и вођење усмених историјских интервјуа са одраслима у њиховом региону.

Поред тога, пројекат ће створити дигиталну архиву која ће бити интегрисана у школски наставни план и програм.

– Управа јавних библиотека државе Јукатан у Мексику (Public Libraries Coordination, State of Yucatan, Mexico) и пројекат *Кућа знања оживљава културу Маја* (House of Knowledge brings Mayan culture to life)

Културе и језик Маја су у опасности од изумирања. Више од 40% становништва у држави Јукатан чине Маје, који се суочавају са значајним препрекама у приступу образовању, информацијама и комуникацијама на свом језику. Агенција за координацију свих 160 јавних библиотека у држави Јукатан направила је дигиталну библиотеку „Кућа Знања“ у оквиру које се налазе аудио, видео и визуелне компоненте како би се осигурало очување културе и језика становништва Маја.

Пројекат AgroLib Ја

Као матична библиотека, у складу са својом законском обавезом да константно организује едукацију и стручно усавршавање као и методолошка истраживања у циљу унапређења библиотечно-информационе делатности у свом округу, Народна библиотека у Јагодини је 2009. године спровела истраживање на узорку од 100 испитаника сеоске популације у жељи да испитају потребе пољопривредних произвођача за информацијама. Сви испитаници су били из општине Јагодина, старости између 30 и 50 година. Постављена питања су се односила на начине информисања сеоског становништва као и на методе и технике које они користе да би унапредили пољопривредну производњу. Понуђени одговори односили су се на стручну литературу из пољопривреде, употребу савремених или традиционалних метода и техника преношења знања и искуства са генерације на генерацију. Неки од одговора су:

82% испитаника нема компјутер и не поседује знања из те области

90% нема интернет код куће

72% користи традиционалне методе преношења знања

100% је одговорило да би желело да у библиотекама може да пронађе стручну литературу из пољопривреде, итд.

Сеоско становништво у Србији се бави углавном пољопривредном производњом која је данас толико заостала да ју је неопходно под хитно модернизовати и унапредити у циљу побољшања економског статуса становништва на селу које живи од пољопривреде. Дошло се до закључка да је један од главних разлога лоше ситуације недостатак размене искустава о успешним праксама између пољопривредника. Увођење нових технологија, компјутера и интернета у све сфере живота отежала је начин информисања сеоског становништва које чини највећи део у укупној популацији наше земље. Држава није направила план едукације сеоског становништва за коришћење информационих технологија у циљу унапређења своје делатности.

Народне библиотеке су главни посредници између информација и њихових крајњих корисника, оне су установе које свој фонд и своје услуге прилагођавају потребама локалног становништва. Па тако у овом случају, Народна библиотека „Радислав Никчевић“ у Јагодини прилагодила је своје услуге потребама локалног сеоског становништва и понудила им један вид целоживотног учења у области која њих интересује.

На основу стања у сеоским библиотекама у општини Јагодина, и на основу резултата истраживања о потребама пољопривредних произвођача покренут је пројекат АгроЛиb Ја (Agriculturel Library Jagodina).

У оквиру овог пројекта најпре је извршена ревитализација пет сеоских библиотека у општини Јагодина, у селима Главинци, Глоговац, Багрдан, Деоница и Бунар, која је обухватила:

- Комплетну адаптацију и реновирање сеоских библиотека;
- Обнову постојећег књижног фонда и куповину серијских и монографских публикација из области пољопривреде;

- Опремање сеоских библиотека компјутерима;
- Увођење интернета и бесплатно коришћење за све;
- Бесплатна школа компјутера за пољопривредне произвођаче и за сеоске библиотекаре;
- Едукација пољопривредника у сарадњи са Мрежом за подршку руралном развоју.

Израда интернет сајта www.agrolib.rs који ће окупљати пољопривредне произвођаче из целе Србије, пољопривредне асоцијације, научне институције из домена пољопривреде. План је био да се на сајту www.agrolib.rs објављују:

- стручни чланци из области пољопривреде;
- искуства пољопривредника;
- понуде пољопривредних производа (интернет пијаца);
- информације Министарства пољопривреде;
- понуде добављача пољопривредне опреме;
- понуде финансијских институција или информације о субвенцијама, регресима и бесповратним кредитима;
- актуелни конкурси за пољопривреднике од стране невладиних организација;
- информације из добре праксе развоја сеоског туризма.

Главни корисници пројекта су пољопривредници из 52 села која се налазе у саставу града Јагодине. Услуге су пољопривредницима доступне кроз мрежу сеоских библиотека у селима Деоници, Бунару, Глоговцу, Главинцима и Багрдану чиме је остварена равномерна покривеност комплетне територије. За сеоске библиотеке, набављена је најновија стручна литература из области пољопривреде (серијске и монографске публикације), тако да су сеоске библиотеке забележиле и први пораст броја уписаних корисника. Овај пораст корисника још је већи од када су

почела да се одржавају и стручна предавања из пољопривреде а нарочито и због увођења интернета и могућности његовог бесплатног коришћења. Такође је, за информатички неписмено сеоско становништво организована рачунарска обука.

Сеоско становништво у околини Јагодине је у почетку показивало отпор према информационом описмењавању. Због стаха пољопривредника од непознатог, организатори пројекта организовали су чешће обуке из коришћења информационо комуникационих технологија. Када су стекли поверење, пољопривредници су почели да се удружују, да користе друштвене мреже и форуме, да купују и продају преко интернета. Самим тим порастао је и број корисника библиотеке који користе интернет.

Због велике заинтересованости локалног становништва, не само у селима јагодинске општине него и у самом граду Народна библиотека „Радислав Никчевић“ је у марту 2012. године почела да организује бесплатну обуку за рад на рачунару. Обука је подразумевала учење основних вештина за рад на рачунару (претраживање сајтова, слање електронске поште, коришћење скајпа и друштвених мрежа). Ова обука је организована за групе од по 6 полазника и није била намењена само пољопривредницима већ и лицима старијим од 60 година.

Поред информационог описмењавања грађана, пројекат је заслужан и за обогаћивање фондова сеоских библиотека актуелним монографским и серијским публикацијама као и вредним енциклопедијама и приручницима из области пољопривреде. На овај начин бележи се и пораст посета корисника који користе стручну литературу која је показало се, многим пољопривредницима помогла да унапреде и осавремене пољопривредну производњу.

Покретањем сајта www.agrolib.rs, пољопривредницима се пружила и могућност е-бизниса јер им је на тај начин олакшана комуникација и размена искустава као и лакша продаја њихових производа.

За успех овог пројекта требало је много рада и труда запослених у народној библиотеци „Радислав Никчевић“. Наилазили су на бројне препреке, почевши од првобитног отпора локалног становништва према стицању нових знања и вештина до техничких проблема везаних за увођење брзог интернета у зграду библиотеке. У току рада водили су рачуна о многим детаљима, о одабиру праве особе за посао библиотекара у коју ће пољопривредници имати поверење, о прилагођавању радног времена потребама које одговарају пољопривредницима, о верским празницима.

Стручна предавања из различитих области пољопривредне производње су замишљена у облику радионица на којима заинтересовани постављају питања и размењују искуства са стручњацима који воде радионицу. Води се рачуна о квалитету предавача чија су предавања поткрепљена примерима из савремене пољопривредне праксе.

Поред набавке стручне литературе, организовања стручних предавања из пољопривреде (сточарства, воћарства, повртарства) и увођења интернета, сеоске библиотеке у општини Јагодина понудиле су још многе активности у циљу што боље едукације становништва. Па тако организују и бројне посете културним и туристичким манифестацијама у нашој земљи као што су *Сабор трубача* у Гучи, *Берба грожђа* у Жупи, *Завршна манифестација народног стваралаштва* у Тополи, *Вино фест* у Београду.

Поред корисника из околине Јагодине услуге Интернет сервиса "АгроЛиБ" доступне су пољопривредницима из целе Србије.

Пројекат АгроЛиБ Ја показује да и сеоске библиотеке могу да одиграју значајну улогу у модернизацији библиотечког пословања и да постану едукативни, информациони, комуникациони и културни центри своје локалне заједнице. Оне могу да постану важна места у којима се пољопривредници континуирано едукују. Овај пример најбоље илуструје улогу народних библиотека у процесима информационог описмењавања

и целоживотног учења у нашој земљи. Следећи пример библиотеке у Јагодини и многе друге народне библиотеке у Србији почели су да изводе исте и сличне програме целоживотног учења грађана.

Овај пројекат био је и инспирација библиотекама из других држава. Па тако имамо сличне примере у Летонији, Литванији и Македонији.

Пројекат Библиотеке града Београда добитник је престижне награде у области библиотекарства EIFL-PLIP Innovation Award.

Библиотека је награду добила за креирање и развој веб сајта Новчићи (www.novcici.rs) намењеног оснаживању финансијске писмености грађана Србије. Сајт је креиран 2010. године у сарадњи са USAID-овим пројектом подршке економском развоју Србије. Идеја сајта је да на једноставан начин изложи основне принципе управљања личним, односно, породичним финансијама и пружи основне информације о томе како одређени финансијски производи функционишу и како да их ефикасно користимо.

Према спроведеним истраживањима, показало се да је финансијска писменост једва и постојала у Србији, иако је у осталим земљама Европске уније и у Америци било уобичајено да обуку финансијске писмености пружају управо народне библиотеке. Тако су библиотекари Библиотеке града Београда одлучили да предузму нешто. Најпре су проучили различите радионице финансијске писмености које се изводе у библиотекама и онда имплементирали све у свој модел.

Сервис који су они смислили састојао се из два дела – Новчићи (сајт) и програм обуке за младе. Сајт пружа вештине и знања људима како да управљају својим новцем, а online калкулатори помажу људима да остваре кратке и дугорочне циљеве штедње.

Библиотекари су користили сајт као неку врсту обуке из финансијске писмености за младе људе који тек треба, у не тако далекој будућности, да се суоче са реалношћу финансијске независности

Током 2011. године сајт је посетило 34.000 корисника а прегледано је преко 200.000 страна. Сајту је приступало највише посетилаца из Србије али и из још 30 других земаља.

Породица Новичићи води посетиоца сајта кроз свет финансијских услуга и производа. Основна структура сајта организована је према старосној доби – тако да постоји посебан одсек за тинејџере, студенте, младе запослене, породицу и пензионере. Унутар сваког од тих одсека налазе се различити менији који се односе баш на ту старосну групу.

Посебно су корисне различите врсте калкулатора – калкулатор орочене штедње, калкулатор редовне штедње, калкулатор рате кредита, калкулатор за кредитне картице...Такође, посетилац може да се региструје и добије додатне онлајн алате за креирање и руковођење сопственим кућним буџетом.

Поред сајта, посебно обучених петнаест библиотекара из 13 београдских општинских библиотека, одржали су бројне радионице из основа финансијске писмености. Радионице су углавном биле намењене средњошколцима, али и другим заинтересованим грађанима.

Финансијска едукација грађана посредством јавних библиотека уобичајена је пракса у Америци и најразвијенијим европским земљама. Активирањем на овом пољу, Библиотека града Београда постала је прва библиотека у земљи и окружењу која, пратећи савремене библиотечке трендове, подиже образовни ниво своје локалне заједнице.

Најновији пројекат, за подстицање целоживотног учења у народним библиотекама, у који је од новембра 2012. године укључена Библиотека града Београда, је пројекат Di-XL. Основна сврха Di-XL-a је развијање ефикасног и одрживог модела за дисеминацију резултата целоживотног учења (*LLP Lifelong Learning Programme*) путем библиотека, тестирање

модела и описивање резултата.¹⁰² Поред Библиотеке града Београда, у пројекту учествује још шест институција: једна из Грчке (ActionSynergy), једна из Литваније (Social Innovation Fund), две из Летоније (Baltic Bright, Национална библиотека Летоније као координатор и носилац пројекта), две из Чешке (National Technical Library и компанија Sedukon).

Целоживотно учење и библиотеке у земљама Европске Уније

Повећање интереса за доживотно учење у Европи јавило се 1996 године. Ову годину је Европска унија прогласила Европском годином доживотног учења. Европска унија је Меморандумом о доживотном учењу из 2000. године прописала вредности доживотног учења који се односе на промовисање запошљавања, развој компетенција, и спречавање социјалне искључености.

Европска комисија сматра да је основни циљ програма целоживотног учења допринос развоју заједнице, као напредног друштва знања са одрживим економским развојем, са све више добрих радних места и већом социјалном кохезијом. Има за циљ да подстакне интеракцију, сарадњу и мобилност између образовања и обуке у оквиру заједнице, тако да они постану референца светског квалитета.

Велика Британија

За развој образовања одраслих у британским народним библиотекама најзаслужнији је пројекат Британске владе и њеног Министарства културе, медија и спорта из 2003. године под називом Framework for the Future. То је десетогодишњи план који укључује кључне области за развој народних библиотека у подржавању целоживотног учења и користи које народне библиотеке добијају ако сарађују са другим организацијама. Он описује улогу народних библиотека у омогућавању

¹⁰² <http://dixl.eu/sr> (1.9.2013.)

повољног окружења за образовање одраслих и омогућавању корисницима да уче у сопственом ритму без потребе да студирају да би добили одређене квалификације. Овим пројектом су народним библиотекама у Великој Британији омогућени добри односи и уговори са бројним партнерима који пружају услуге образовања одраслих и обезбеђен је широк спектар курсева и услуга. Неки од тих курсева привлаче нове ученике, а неки само окупљају старе који настављају свој процес учења и усавршавања. Све функционише са циљем премошћивања дигиталног јаза и социјалног укључивања.

Овај пројекат предлаже визију за народне библиотеке, где оне подржавају људе у свим фазама њиховог живота, у читању, учењу, проналажењу информација итд., и указују на главну улогу народних библиотека које функционишу као центри формалног и неформалног образовања локалне заједнице. Значајна је улога народне библиотеке у свим облицима учења, а нарочито у образовању одраслих. Библиотеке су одувек сматране за места у којима се учи, а као образовни центри локалне заједнице увек су коришћене за учење, било у сврху неког важног научног истраживања, било због личних интересовања.

Британске народне библиотеке су у току трајања овог пројекта изводиле бројне успешне програме целоживотног учења а неки од најуспешнијих и најкориснијих су:

- Обука за коришћење интернета и електронске поште;
- Курсеви ИТ за старије од 50 година у сарадњи са Bromley College-ом;
- Отварање компјутерских клубова;
- Породично компјутерско образовање.

Библиотеке, као пријатна места за учење, веома стимулативно делују на своје кориснике па је процес образовања одраслих знатно пријатнији у просторијама библиотеке. До овог закључка дошли су и

британски стручњаци па су коришћењем различитих метода промовисали образовање одраслих управо у просторијама народних библиотека.

Италија

Док је у Великој Британији доживотно учење вероватно најважнији принцип Владе, у Италији је недовољно докумената о доживотном учењу и у вези са библиотекарством али и у вези са образовањем и запошљавањем. Од 1997. године почели су са радом *територијални центри за перманентно образовање* СТР (Permanent Territorial Centres). Идеју је дало Министарство просвете за формално образовање одраслих и данас у Италији постоји 546 оваквих центара.

Од 2003. године на снази је закон Emilia Romagna о једнаком приступу знању и доживотном образовање које интегрише школе, стручно оспособљавање, образовање одраслих, учење на даљину и нове технологије, где је доживотно учење дефинисано као средство да се подстакне наставак знања, специфичне компетенције на послу и у друштвеном животу. Програми образовања одраслих могу да се остварују у различитим институцијама, посебно у партнерствима (школе, универзитети, агенције за стручно усавршавање, удружења, Универзитети за треће доба, центри за неформално образовање, народне библиотеке).

Италијанске народне библиотеке су веома активне у области неформалног образовања. Поред тога што у Италији оне првенствено представљају места за дружење, оне ипак имају значајног удела и у промовисању информационе писмености. Библиотеке, у сарадњи са културним удружењима и локалним општинама, често управљају пројектима образовања за одрасле, курсевима страних језика, радионицама, конференцијама...

Иако народне библиотеке у Италији нису специјализоване за пружање формалног образовања, оне често развијају стратегије читања

и врше промоцију националног културног наслеђа. Програми целоживотног учења које нуде народне библиотеке у Италији чине 50 процената свих програма целоживотног учења у Италији. Дакле, њихова улога у овим процесима заиста није занемарљива.

И поред огромног труда, библиотеке и библиотекари у Италији немају довољну подршку своје владе у процесима доживотног учења које спроводе у својим установама. Финансијска помоћ је веома мала, а без савремене опреме модернизација процеса учења и доживотног образовања није могућа.

Данска

Скандинавске земље Данска, Шведска, Финска и Норвешка највише су постигле на пољу доживотног образовања одраслих. Иако прве почетке организованог образовања одраслих налазимо у Великој Британији, ипак се прва установа за образовање одраслих отвара у Данској. Данска има дугу традицију доживотног учења која потиче још из 19. века када је дански свештеник и филозоф Н.Ф.С. Грундтвиг тврдио да је предуслов за активно учешће у демократском друштву управо едукација свих грађана на доживотној основи. У развијању своје стратегије о доживотном учењу Европска унија је ревитализовала данску традицију и један свој програм доживотног учења назвала управо према Грундтвигу. Дакле, традиција организованог образовања одраслих у Данској датира још из 1842. године када је отворена прва школа за одрасле, а тече успешно све до данас када у Данској постоји добро развијен и чврст систем за образовање одраслих на коме се великим делом заснива и економски напредак и културни просперитет ове земље.

У структури данског целоживотног образовног система, поред народних и вечерњих школа, налазе се и народне библиотеке. Народне библиотеке у Данској су веома бројне и изузетно развијене образовне установе. Оне својим богатим фондовима, савременим услугама на пољу

информационог и медијског описмењавања грађана учествују у процесима целоживотног учења. У својим просторима организују курсеове информационе писмености, школе језика за досељенике, финансијско описмењавање грађана.

Сједињене Америчке Државе

У Сједињеним Америчким Државама народне библиотеке представљају центре за образовање одраслих. Услед повећане потражње за целоживотним образовањем али и лоше финансијске ситуације грађана, народне библиотеке су најприступачнија места за образовање јер омогућавају приступ свима без икаквих ограничења.

Почеци образовања одраслих у Сједињеним Америчким Државама датирају још из колонијалног доба. За зачетника образовања одраслих у САД се сматра Бенџамин Френклин (Benjamin Franklin), између осталог заслужан и за оснивање Удружења библиотекара у Филаделфији 1727 године, које је било добровољно удружење појединаца који су давали свој допринос куповини књига. Почетком 19. века долази до експанзије писања и читања и стварања покрета за развој писмености. То је време када се у Сједињеним Америчким Државама оснивају приватне и претплатне библиотеке, али прва народна библиотека основана је 1833. године у Новом Хемширу (New Hampshire). Касније су основане Бостонска јавна библиотека (Boston Public Library) 1852. године, Њујоршка јавна библиотека (New York Public Library) и остале.

Образовање одраслих је тада било основна функција народних библиотека у САД. Оне су биле посебно организоване тако да су појединци у зрелим годинама могли у њима да наставе са учењем.

Улога народних библиотека у САД знатно се променила оснивањем Америчког друштва библиотекара (American Library Association ALA) 1876. године и увођењем нових правила у библиотеке које се првенствено односе на образовну одговорност библиотека, усмеравање набавке на

популарна издања и ефикасност у унутрашњој организацији посла. Посебно се дефинише да је основни циљ народне библиотеке образовање одраслих, поготово оних који су били принуђени да напусте школу да би зарађивали за живот. Народне библиотеке су биле задужене за њихово даље образовање.

Највеће заслуге за развој народних библиотека у САД припадају Ендру Карнегију (Andrew Carnegie) који је уложио новац у њихов развој.

Почетак 20. века обележио је институционализовање образовања одраслих као професионално признатог концепта у Сједињеним Америчким Државама. Године 1924. Формирана је Америчка асоцијација за образовање одраслих (American Association of Adult Education - АААЕ). Нарочити допринос за образовање одраслих у америчким народним библиотекама дао је William Learned у књизи *The American Public Library and the Diffusion of Knowledge*. Он је закључио да је посао библиотекара много више од издавања књига и пружања референсних услуга. Његова визија библиотеке представља библиотека као интелектуални ресурсни центар за образовање одраслих.

Из тога су 1926. године произашле три главне препоруке Америчког удружења библиотекара:

- Библиотека су установе за образовање опремљене књигама. У њима специјално обучени кадрови пружају помоћ у образовању;
- Библиотеке достављају информације о локалним установама за образовање одраслих;
- Основна делатност библиотека огледа се у обезбеђивању књига и другог библиотечког материјала за обављање образовања одраслих које може да се обавља у различитим институцијама.

Многе активности образовања одраслих 20-тих и 30-тих година 20. века одвијале су се управо у народним библиотекама. То су најчешће били програми описмењавања досељеника или дискусије на актуелне теме.

Након затишја током Другог светског рата, уследиле су бурне активности на пољу образовања одраслих у народним библиотекама. Као демократске установе, библиотеке су организовале разне програме за подстицање читања, затим програме грађанског васпитања и демократског образовања као и управљама финансијама у финансијски тешким временима.

Данас и поред отежане финансијске ситуације у којој се налазе, народне библиотеке у САД предњаче у образовању одраслих у светским оквирима. Оне утичу на образовање од најранијих узраста, пружају информационо и медијско описмењавање својим корисницима, могућности учења преко лета и још многобројне могућности целоживотног учења.

Јапан

Термин *доживотно учење* (*shōgai gakushū*) се у Јапану користи тек од средине 1980-их и односи се на активности образовања одраслих. Различите врсте неформалног образовања (образовање одраслих, образовање ван школе и разне активности у заједници) се у јапанском образовном систему сврставају у „друштвено образовање“ (social education). Основни закон о образовању дефинише „друштвено образовање“ као образовање које се спроводи у друштву ради задовољавања образовних потреба појединаца и друштва.

Јапанско Министарство просвете, културе, спорта, науке и технологије сматра да доживотно учење не обухвата само учење у образовним институцијама него и друштвено образовање (social education) које се одвија кроз различите врсте активности (спорт, култура, рекреација). Министарство просвете, културе, спорта, науке и технологије у Јапану сматра да „у циљу стварања богатијег и динамичнијег друштва у 21. веку, од виталног значаја је да се формира друштво доживотног учења у којем људи могу слободно да бирају могућности за учење у било ком

периоду свога живота и да за то добију признање у складу са својим постигнућима“¹⁰³

Први Закон о образовању одраслих у Јапану донет је 1949. године. Њиме се дефинише улога националних и општинских органа за образовање и подстиче оснивање центара за образовање одраслих (*kouminkan*) у заједницама широм Јапана.

Иако је први Закон о образовању одраслих донет још 1949. године, концепт целоживотног учења у Јапану није заживео до 90-тих година 20. века када је донет и закон који се односи на развој система за имплементацију и друге мере за промовисање целоживотног учења. Закон о образовању који истиче и улогу доживотног учења донет је 2006. године. Према овом закону основни принципи доживотног учења су стварање друштва у коме грађани као појединци могу да уче било када и било где током њиховог целог живота и искористе своја достигнућа исправно да би могли да побољшају своје личности и да уживају у богатству живота. Зато је јако важна сарадња између образовних установа и премошћавање јаза између формалног школског система и друштвеног образовања. Данас је концепт целоживотног учења добро прихваћен у Јапану, ужива подршку локалних и националних влада и лако је доступан свима. Основни циљеви целоживотног образовања у Јапану су:

- креирање друштва које учи;
- промоција друштвеног образовања и подршка породичног образовања;
- унапређење средине и могућности за учење.

Може се закључити да је концепт целоживотног учења јако популаран међу становницима Јапана и да су најпопуларније активности

¹⁰³ Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology (MEXT). (2009). *National Policies Concerning Lifelong Learning*. <http://www.mext.go.jp/english/> (7.9.2013.)

везане за хобије и интересовања у музици, уметности, аранжирању цвећа, плесу, калиграфији. Најпопуларнија места на којима се настава изводи су: коминкани, културни центри, библиотеке, музеји, центри за образовање младих, центри за образовање жена.

Коминкан је једна врста друштвене образовне установе чији се назив може буквално превести као „грађанска хала“. Настали 1946. године и служили су као подршка за учење локалног становништва након Другог светског рата. Били су распрострањени дуж Јапана и представљају неку врсту претече институција неформалног учења. Они и данас, поред библиотека, музеја и културних центара, заузимају значајно место у процесима целоживотног учења и образовања одраслих у Јапану. Коминкан је образовни центар који оснива општина. Они поред простора за наставу обезбеђују и кутке за читање, импровизоване кухиње, јапанске стилске собе са татами струњачама или собе за церемонију чаја, могу бити и здравствене установе, чак и спортски објекти. Коминкан преко организовања најразличитијих активности задовољава културне, образовне, информационе потребе локалног становништва.

Локалне власти у Јапану задужене су за оснивање и управљање народним библиотекама. Библиотеке не само да прикупљају документацију и информације него представљају и најприступачније социјалне установе у којима сви људи могу задовољити своје потребе за информацијама и образовањем. Ипак, број народних библиотека у Јапану се сваке године све више смањује.

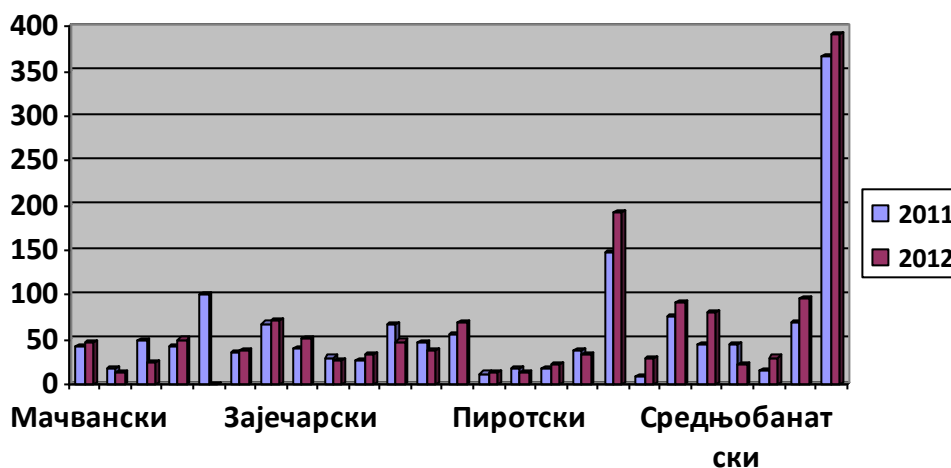
Србија

Анализа улоге народних библиотека у Србији, у процесима целоживотног учења, урађена је на основу релевантних података доступних кроз базу *Мрежа библиотека Србије*, и на основу *Годишњих извештаја народних библиотека* достављених Матичном одељењу Народне библиотеке Србије и обухвата 2011. и 2012. годину. У време израђивања

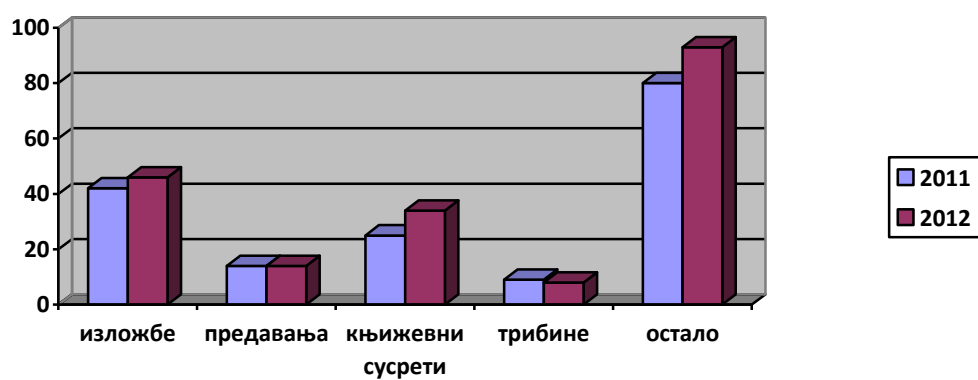
анализе још увек нису били доступни подаци за текућу 2013. годину. Анализирани су програми који су изведени у укупно 160 народних библиотека у 24 округа у Централној Србији и Војводини као и програми библиотека у Београду.

Статистичком обрадом добијених података добијамо графиконе у којима је на први поглед уочљиво да су „традиционални“ облици културно-образовних програма (изложбе, предавања, књижевни сусрети и трибине) заступљени у мањој мери од „осталих“ програма који се изводе у народним библиотекама широм Србије. У многим *Извештајима о раду* нисам успела да пронађем детаљне информације о програмима, него само бројчано стање тако да су подаци који се налазе у графиконима релативни али ипак омогућавају увид у активности народних библиотека у Србији за 2011. и 2012. годину. Графиконима су представљени подаци за сваки округ појединачно и сваки облик активности паралелно за 2011. и 2012. годину.

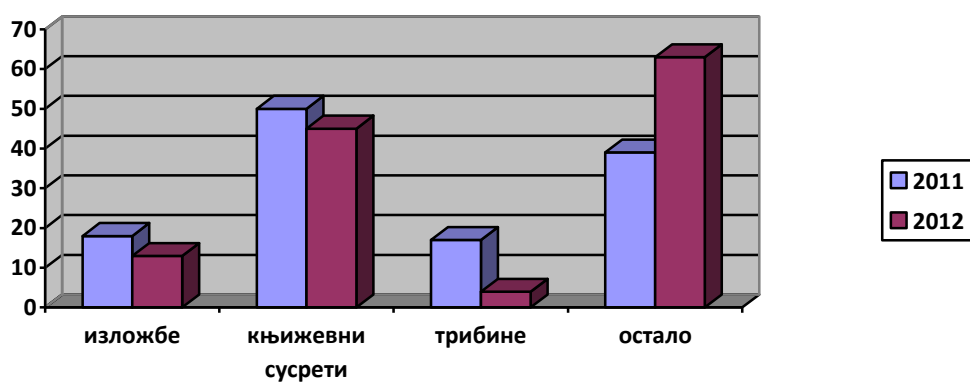
Статистичка анализа свих програма и активности у народним библиотекама Србије по окрузима – 2011-2012.

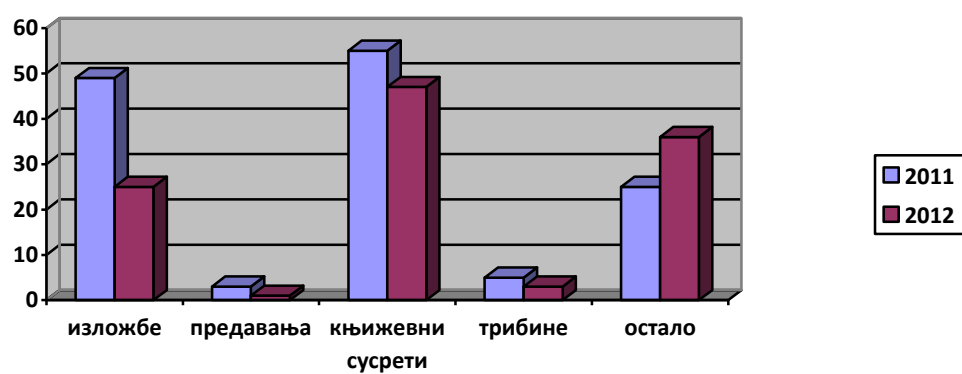
Мачвански округ

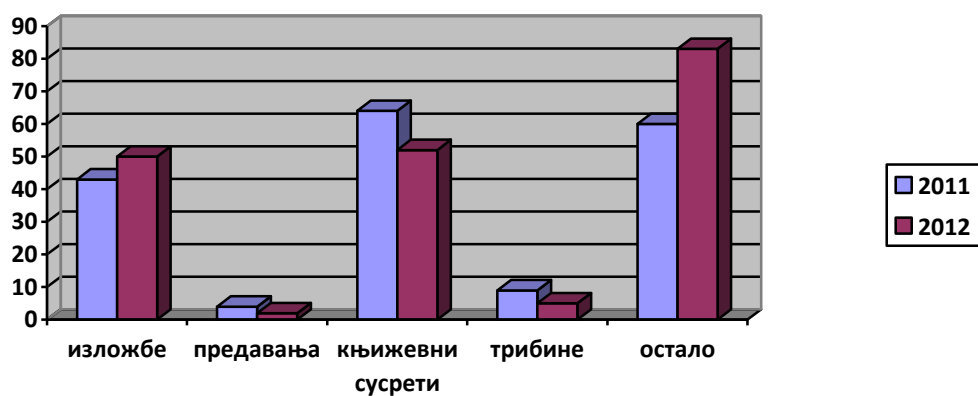
Колубарски округ

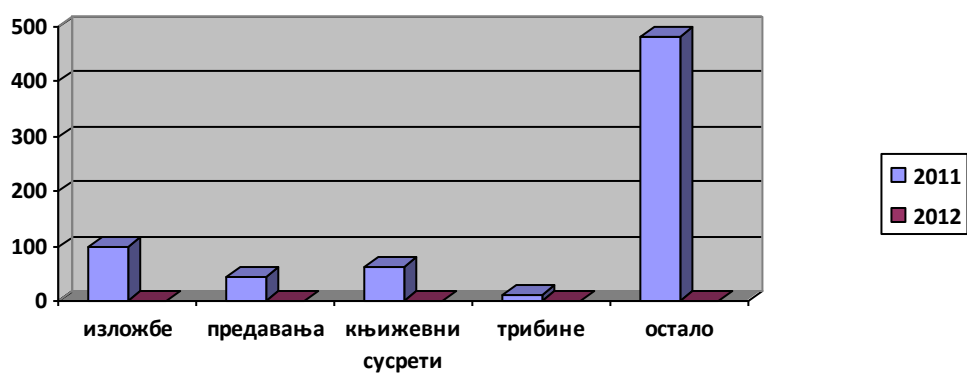
Подунавски округ

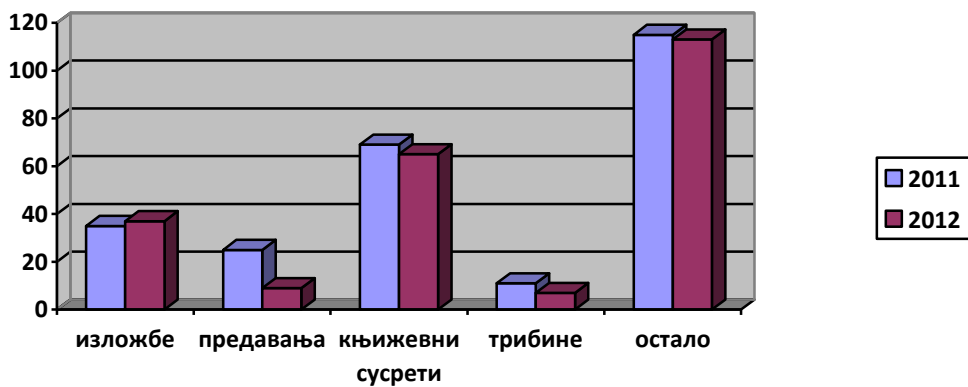
Браничевски округ

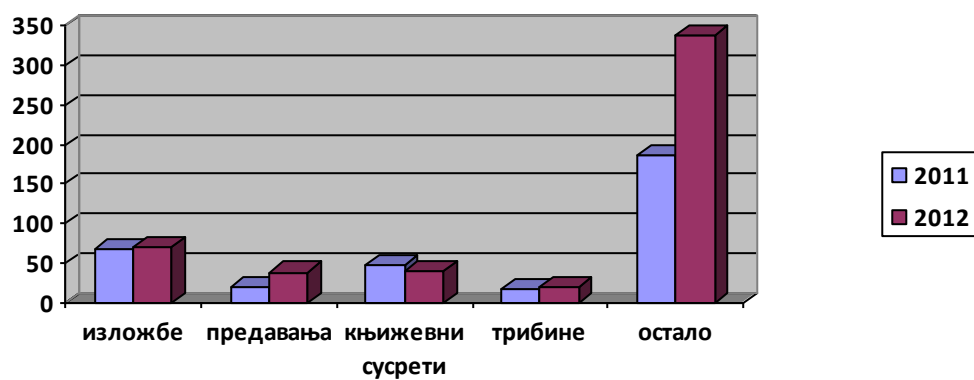
Шумадијски округ

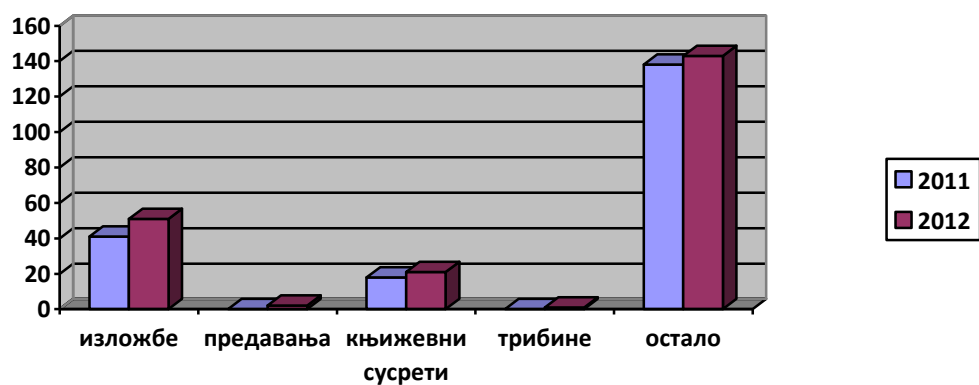
Поморавски округ

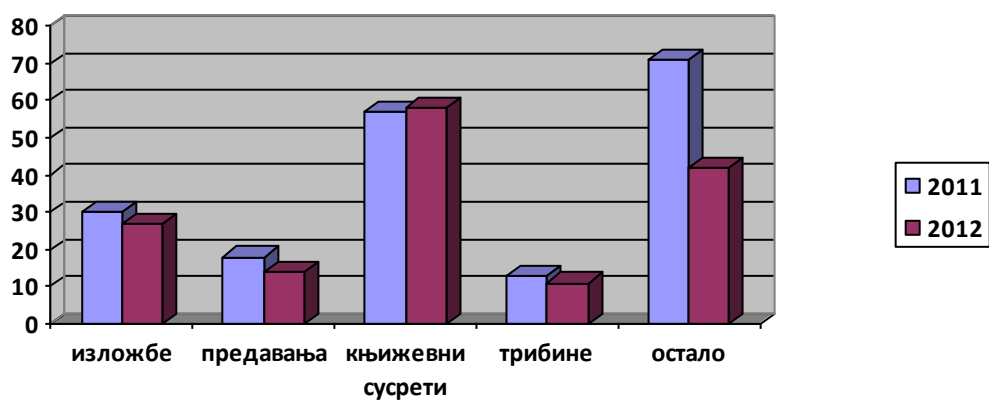
Борски округ

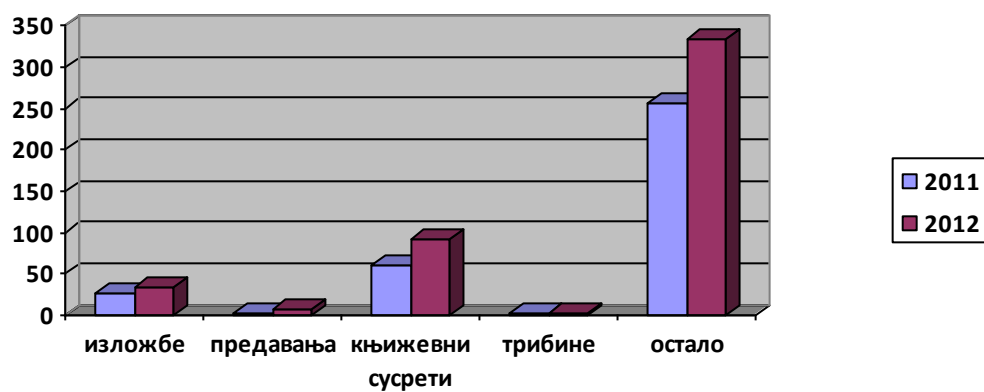
Зајечарски округ

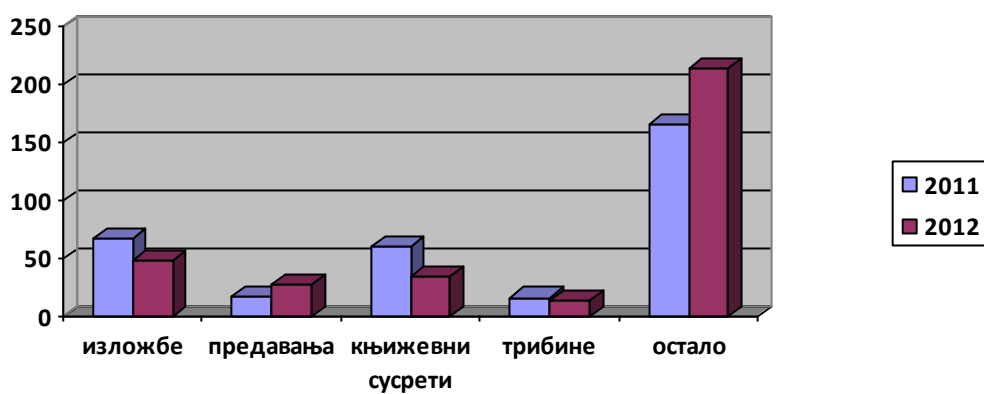
Златиборски

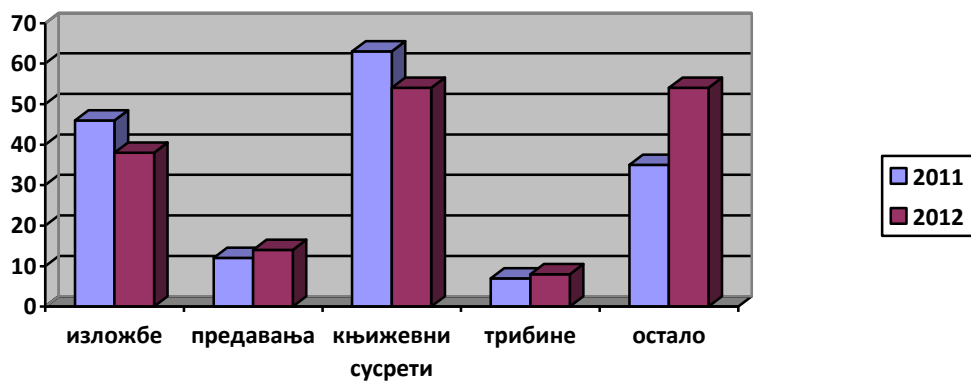
Моравички округ

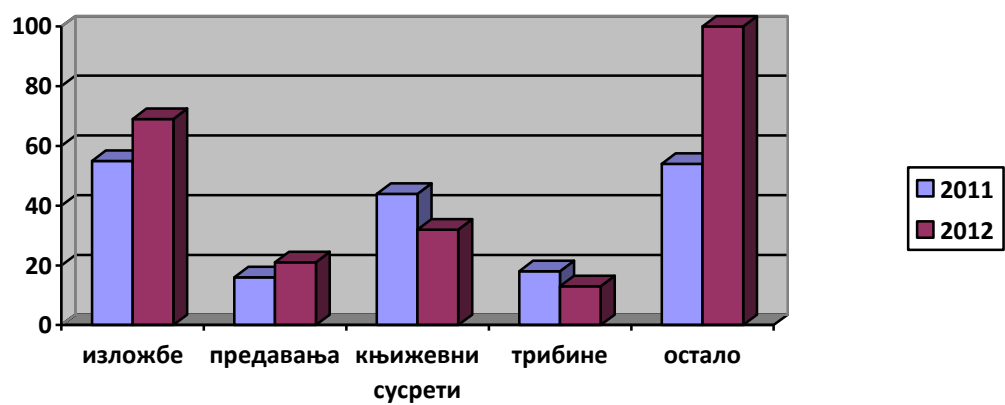
Рашки округ

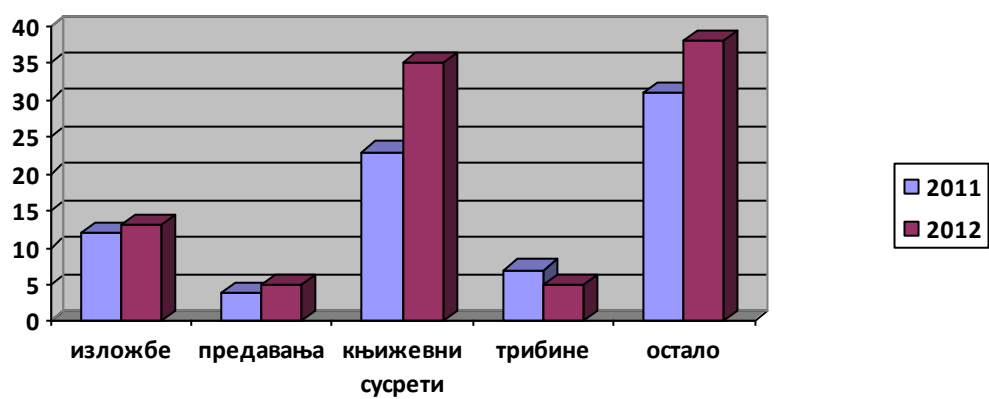
Расински округ

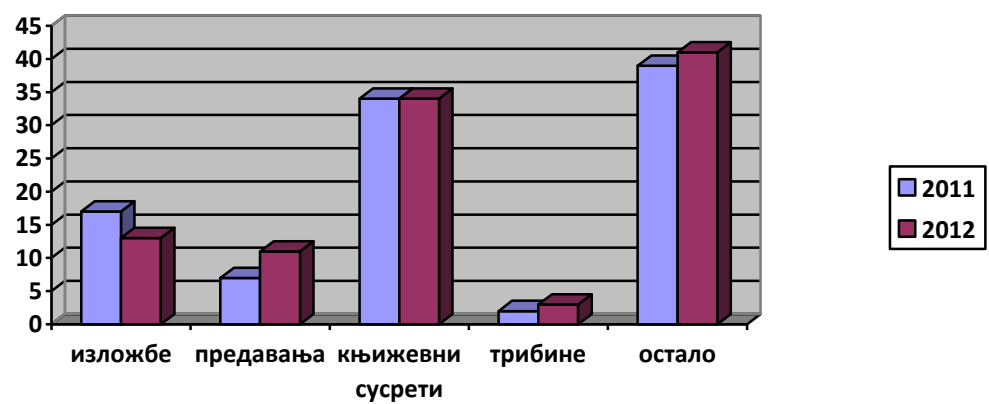
Нишавски округ

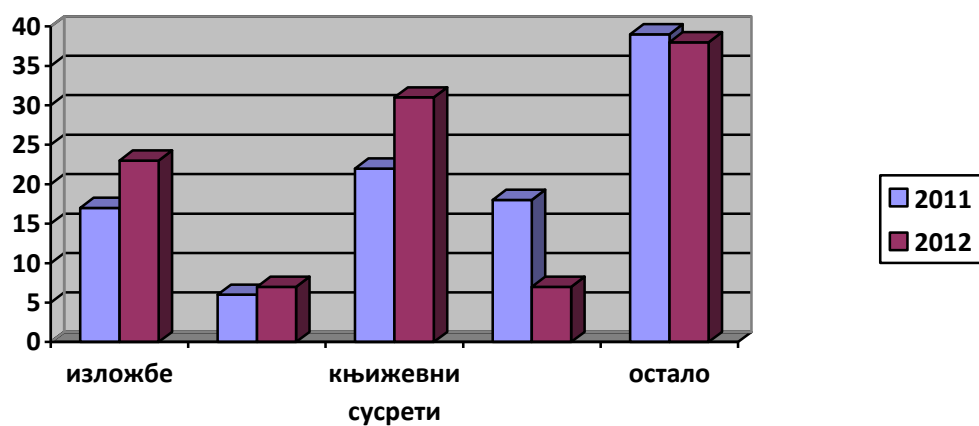
Топлички округ

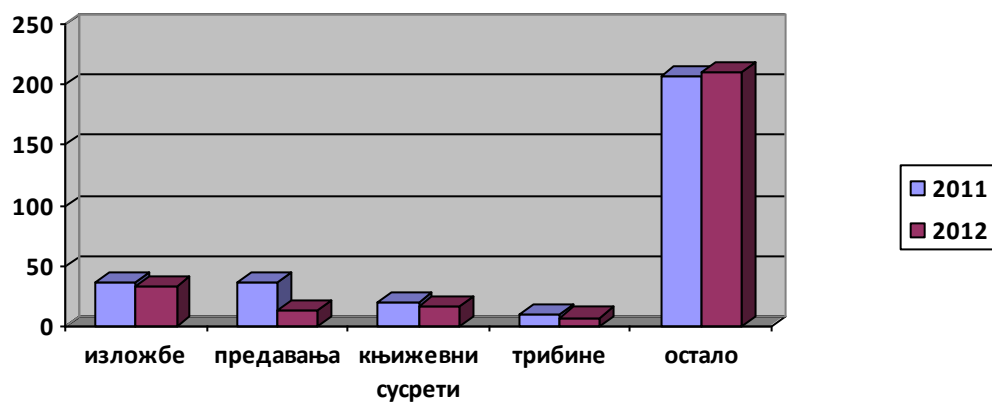
Пиротски округ

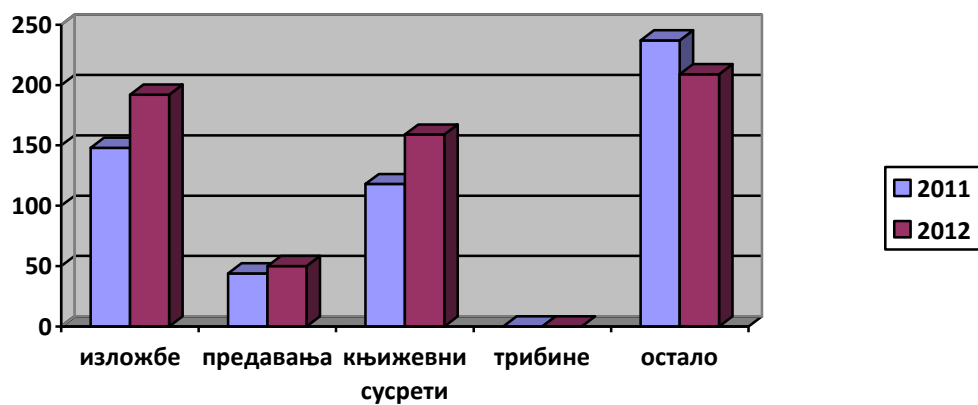
Јабланички округ

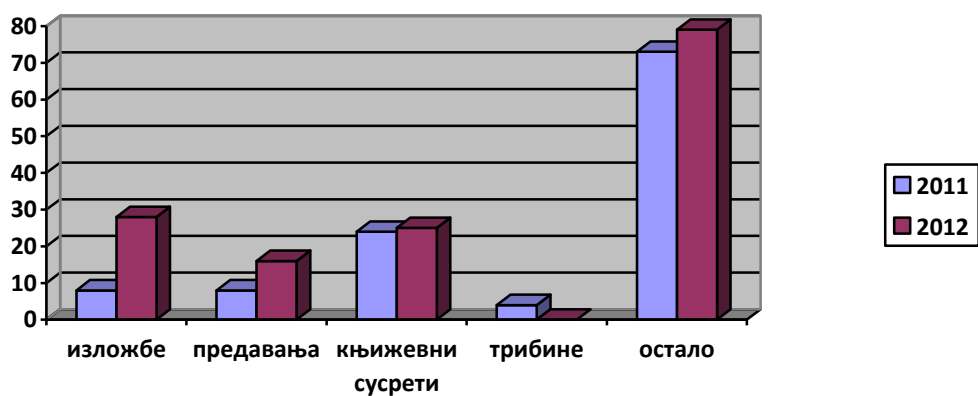
Пчињски округ

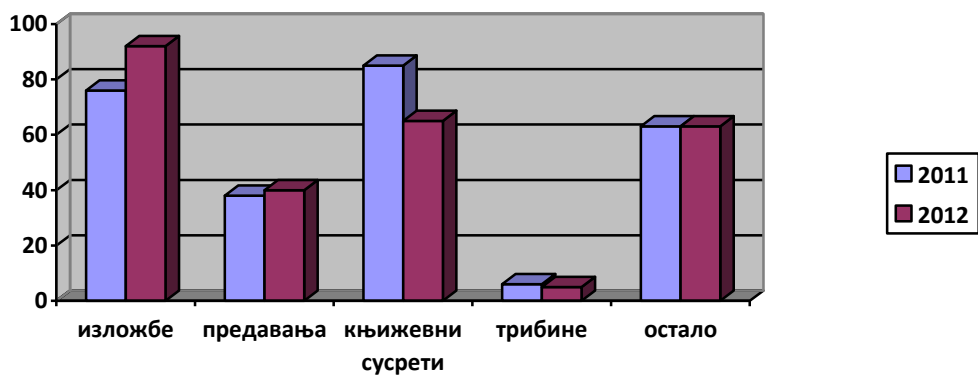
Јужнобанатски округ

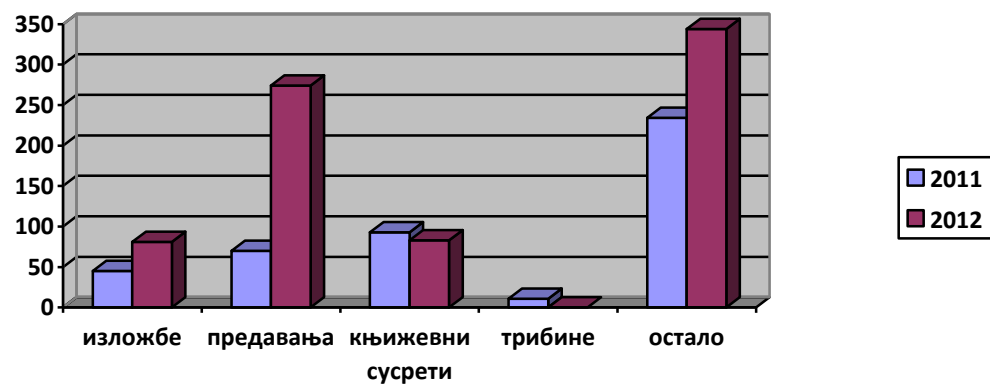
Западнобачки округ

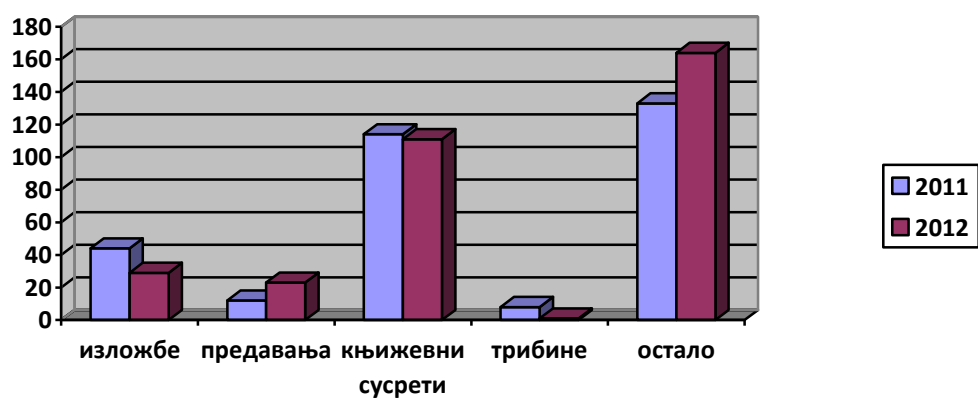
Јужнобачки округ

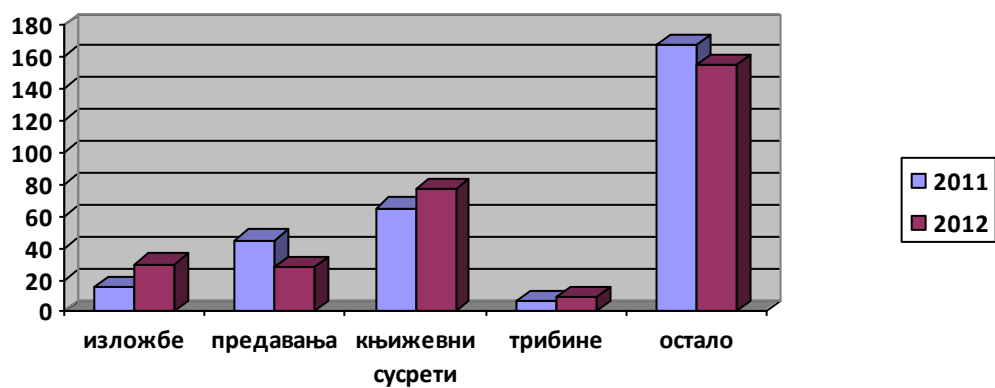
Севернобанатски округ

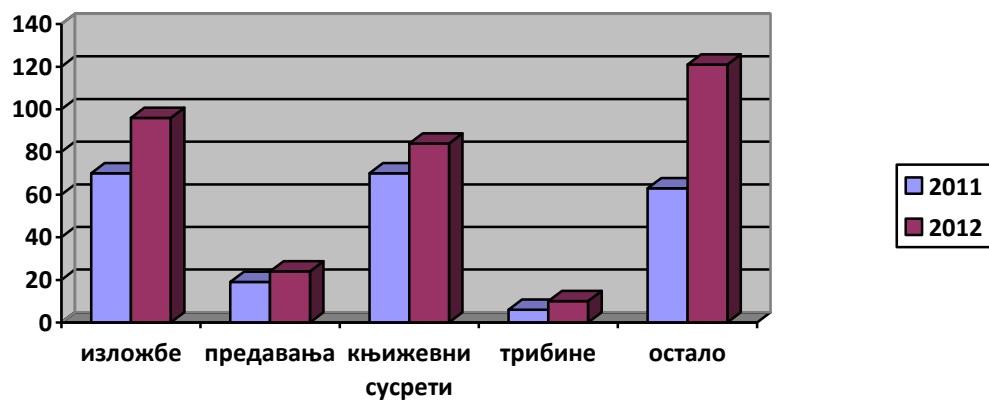
Средњобанатски округ

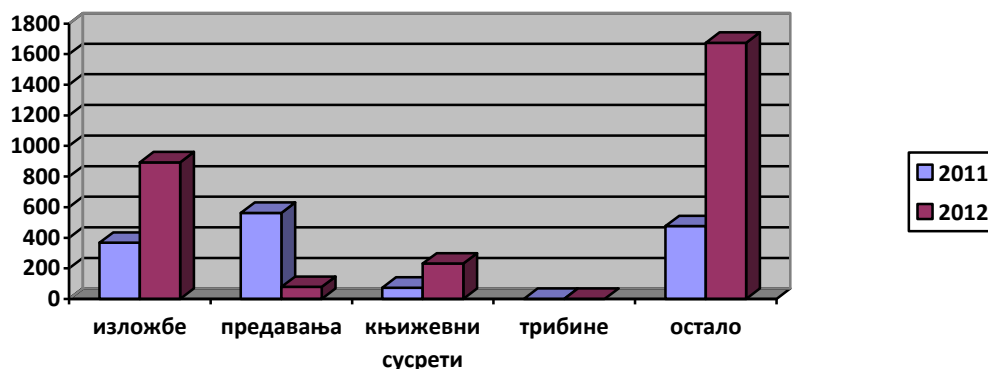
Севернобачки округ

Сремски округ

Град Београд

Увидом у „остале“ програме народних библиотека, можемо закључити да су библиотеке најактивније у организовању програма стручног усавршавања запослених у библиотечко-информационој делатности. Следе програми информационог и медијског описмењавања грађана, курсеви страних језика за све старосне групе, музичке радионице, програми за подстицање читања, програми за промоцију мултикултуралности а међу њима најпопуларнији програми обуке библиотекара за електронски приступ Заштитнику грађана који су извођени у оквиру пројекта *Промоција људских и мањинских права кроз интезивнији контакт Омбудсмана са грађанима*.

Неки од најбољих програма организованих у овом периоду у народним библиотекама су:

- Радионица „Информациона и медијска писменост“ одржана у Новом Саду у огранку *Аница-Савић Ребац*. Радионица је била намењена библиотекарицама из школских и народних библиотека из Јужнобачког округа. Учесници су активно учествовали у разним темама попут начина коришћења друштвених мрежа, визије и мисије установе у којима раде, до SWOT анализе и стекли корисна знања из ових области.

- „Летња школа гитаре у библиотеци“ организована је у окранку *Петефи Шандор* у Новом Саду у оквиру Локалног акционог плана за младе Новог Сада.
- Програми *Електронски приступ заштитнику грађана* извођени су у сарадњи са Библиотекарским друштвом Србије у неколико народних библиотека у Србије (Сомбор, Вршац, Пожаревац, Јагодина, Чачак, Ужице, Ваљево, Бор, Зајечар, Крушевац, Лесковац, Пријеполје, Нови Пазар, Прокупље и Димитровград) у оквиру пројекта институције *Заштитника грађана* уз помоћ *Владе Краљевине Норвешке*. Основни циљ овог пројекта је да се олакша подношење притужби и заштита права грађана. Путем линка и уз помоћ обучених библиотекара, грађани ће бити у могућности да контактирају запослене у Стручној служби Заштитника грађана, изнесу своје проблеме и информишу се о начину остваривања својих права. Грађанима из петнаест општина и градова омогућено је да путем видео везе, два пута недељно по два сата, лакше остваре контакт са Заштитником грађана, добију помоћ при састављању притужби и информишу се о раду и надлежностима ове институције.
- Семинари за континуирано образовање библиотечно-информационих стручњака у организацији Народне библиотеке Србије (Библиотечке услуге за особе са инвалидитетом, Обрада периодике у јавним библиотекама, Збирка старе и ретке књиге) и Катедре за библиотекарство и информатику Филолошког факултета у Београду (Креативне радионице у школској библиотеци – Бор 2012.)

5. УЛОГА НАРОДНИХ БИБЛИОТЕКА У ДЕМОКРАТИЗАЦИЈИ УЧЕЊА

Доживотно учење и демократија се често данас помињу у свакодневном друштвеном, политичком и културном животу. Ако демократију дефинишемо као власт већине која доноси одлуке онда ће и квалитет тих одлука зависити од компетенција оних који одлучују, а њихове компетенције од нивоа њиховог образовања. Образовање и целоживотно учење најважнији су услови за стварање демократског друштва. Право демократско друштво свима пружа могућност и прилику да се доживотно образују и прошире своја знања у складу са демократским принципима и процедурама у за то предвиђеним формалним или неформалним установама учења.

Данашње народне библиотеке су образовне, културне и информационе установе које доприносе учењу, знању, информисаности и демократији. Најважнији задатак им је да омогуће корисницима слободан приступ информационим изворима који су им потребни за учење, рад, информисаност или разоноду. Право појединца на слободан приступ информацијама произилази из људског права на слободу изражавања. Библиотеке помажу појединцима у стварању и обликовању мишљења о многим темама као и укључивању већег броја грађана у друштвени живот и тако посредно доприносе развоју демократије.

Настале као резултат развоја грађанског друштва, данас народне библиотеке промовишу вредности савременог друштва попут демократије, равноправности, транспарентности и толеранције.

Народне библиотеке, као установе доступне свим грађанима имају значајну улогу у остваривању демократских идеала друштва. Оне су извори за проналажење независних мишљења, критичког односа и релевантних информација. „На тај начин оне нас штите од незнања,

Ахилове пете сваке демократије.”¹⁰⁴Ако се зна да основу сваког демокртског друштва чини знање, онда је жеља за стицањем знања и целоживотним учењем темељ сваке демократије. Опет, народне библиотеке као носиоци огромне количине знања и информација представљају „камен темељац“ демократије. Оне помажу људима да пронађу различите изворе информација, добију додатно образовање, стекну нове способности, развију вештине информационе писмености и тако постану спремни да пруже допринос развоју демократског друштва.

Библиотеке, као демократске институције, представљају изворе информација за све људе без икакве искључености, оне обезбеђују слободу говора, слободу учења, слободу мишљења и изражавања. Оне пружајући приступ свим облицима знања и интелектуалних активности, представљају подршку за учење током читавог живота, подједнако за све.

Као установе које пружају подршку учењу током целог живота, народне библиотеке такође подстичу и развој грађанског друштва. Обезбеђивањем релевантних информација, оне пружају свим људима могућност да уче и тако научени лакше изнесу своје ставове и идеје. Такође, представљају и места где људи могу слободно да говоре, размењују своје мисли и боре се за своје интересе.

Народне библиотеке, као демократске установе представљају оазе слободе мисли и изражавања, нарочито у недемократским, затвореним државама. Зато и не чуди што се на удару цензуре, увек прво налази писана реч и слободан приступ идејама и знању. „Све вредности и идеје које владају библиотечким дискурсом и праксом су демократске вредности и идеје – интелектуална слобода, опште добро, служба за све, пренос људских записа будућим генерацијама, слободан приступ знању и информацијама, недискриминација итд. Библиотекар који није поборник

¹⁰⁴ Biblioteke, Internet i demokratija / Nensi S. Kranič ; sa engleskog prevela Biljana Rakočević // Гласник Народне библиотеке Србије. - ISSN 1450-8915. - Год. 4, бр. 1 (2002), стр. 221.

демократије готово је незамислив. Библиотеке су нарасле и процветале на тлу демократије, а наша судбина је нераскидиво везана за судбину демократије.“¹⁰⁵

Мало је познато да су управо народне библиотеке важан чинилац у борби за принципе толеранције, равноправности и доступности фондова и услуга за све, без обзира на расу, националност, старосно доба, пол, веру или језик. Такође, и интелектуална слобода јако је важна за развој демократског друштва.

„Библиотеке су активни чиниоци свих друштвених промена и процеси транзиције и демократизације друштва не одвијају се мимо њих. Напротив, оне не само да у њима учествују, да их усмеравају, већ их потом и чувају као колективно памћење.“¹⁰⁶

Најважнији ресурс народних библиотека у подршци демократизације свакако су њени запослени. „Библиотекари су увек, свесно или на други начин, били демократе у души. Идеја демократије толико је испреплетана са свим нашим веровањима да многи од нас једва да и мисле о њој и последицама демократске идеје. Било како било, наше библиотеке су бастиони демократије у друштву, а демократија је важна вредност унутар наших библиотека. Демократији требају обавештени грађани, а библиотеке су први покретачи пружања знања и информација грађанству.“¹⁰⁷

Демократизација друштва у Србији прилично дуго траје јер је наслеђе ранијег недемократског друштва оставило велике последице. Важну улогу у подизању грађанске свести и едукацији грађана о

¹⁰⁵ Naše neprolazne vrednosti : bibliotekarstvo u XXI veku / Majkl Gorman ; preveo Sergej Macura. - Beograd : Filološki fakultet Univerziteta, 2007 (Beograd : Belpak). – Стр. 187.

¹⁰⁶ Цензура и библиотеке / Александра Вранеш, Љиљана Марковић // Гласник Народне библиотеке Србије. – ISSN 1450-8915. – Год. 10, бр. 1 (2008 шт. 2009.), стр. 20.

¹⁰⁷ Naše neprolazne vrednosti : bibliotekarstvo u XXI veku / Majkl Gorman ; preveo Sergej Macura. - Beograd : Filološki fakultet Univerziteta, 2007 (Beograd : Belpak). – Стр. 198.

вредностима савремене демократије имају управо народне библиотеке. Оне помажу у развијању свести о важностима права на слободан приступ информацијама, слободе мишљења и изражавања.

Библиотекарство као научна дисциплина може лако утицати на стварање идеје демократизације друштва, али је такође може и нарушити. Оно својим деловањем утиче на стварање слободе и демократије, али их у исто време разним ограничењима, стандардизацијама, законским формулацијама, може и укинути. Као један од видова ограничавања слободе у библиотекарству јавља се цензура.

Реч цензура води порекло од латинског појма *senseo*, *sensere* што садржи значење процене, закључивања и изражавања мишљења, систематска контрола садржаја и његово усаглашавање са актуелним друштвеним ставом у циљу спречавања објављивања неког дела или промовисања сопствених издања. Различити облици цензуре могу да се примене и на основне делатности самих народних библиотека као што су набавка или смештај публикација. Набавка може бити руковођена од стране неке организације која има неку корист од тога а приликом смештаја могуће је неку публикацију једноставно сакрити од корисника на тај начин што подаци о њој неће бити у основном информационом инструменту библиотеке – каталогу. Да би се библиотеке сачувале од цензуре јако је важно да њихов рад буде јасно дефинисан регуларним *Правилником о раду* и транспарентан за заједницу.

Као опис једне модерне народне библиотеке, демократске институције у којој омогућено целоживотно учење, информације за све грађане без икакве искључености, право на слободу говора, учења, мишљења и изражавања, могао би да послужи следећи цитат „Зграда јавне библиотеке у 21. веку преузима улогу најзначајнијег културног и информационог јавног средишта своје заједнице, отворена је за свакога, бесплатна, доступна, социјална, интегративна, у контрасту са комерцијалним центрима. Модерне библиотеке, са својим многобројним

садржајима и сервисима, постају једина савремена некомерцијална јавна места окупљања за све узрасте и све групе. Оне могу постати, актуелна, демократска верзија агоре и форума из прошлости, ново средство јачања интеграције унутар заједница и оквир за дискусију и организацију, темељ културе и слободног развоја просвећених грађана“¹⁰⁸

5.1. Интелектуалне слободе у народној библиотеци

„Свако има право на слободу мишљења и изражавања, што обухвата и право да не буде узнемираван због свог мишљења, као и право да тражи, прима и шири обавештења и идеје било којим средствима и без обзира на границе“

Општа декларација УН о правима човека. Члан 19

Право на интелектуалну слободу је есенцијално за стварање и развој демократског друштва, а библиотеке доприносе развоју и неговању интелектуалних слобода. Под интелектуалном слободом подразумевају се: слобода и људска права, слобода мишљења и слобода изражавања, слобода информација, слобода говора, академска слобода, заштита интелектуалних права итд. Интелектуалне слободе су универзално људско право које поред слободе мишљења и изражавања симболизују основна људска права. Основу сваког правог демократског друштва чини информација, тако да библиотеке које поред тога што представљају места за задовољавање културних потреба и за позајмицу књига, представљају и

¹⁰⁸ Библиотеке XXI века / Јасмина Нинков. - Београд : Чигоја штампа, 2010 (Београд : Чигоја штампа). - Стр. 6-7.

места за добијање правих, вредних информација као и за социјалну интеграцију и образовање.

Слобода приступу информацијама, путем народних библиотека, гарантује корисницима потпуну слободу изражавања и неограничен приступ информацијама. Будући да библиотеке пружају приступ информацијама, оне и усмеравају своје кориснике ка знању, мишљењу и култури. Библиотеке пружају подршку за учење током читавог живота, доприносе развоју и неговању интелектуалне слободе и стварању демократског друштва знања.

Проблематиком интелектуалних слобода бави се IFLA-ина секција FAIFE – *Free Accesses to Information and Freedom of Expression* (Слободан приступ информацијама и слобода изражавања). IFLA подржава, брани и промовише интелектуалну слободу у складу с *Општом декларацијом Уједињених нација о људским правима*, према којој „Свако има право на слободу мишљења и изражавања, што обухвата и право да не буде узнемираван због свог мишљења, као и право да тражи, прима и шири обавештења и идеје било којим средствима и без обзира на границе.“¹⁰⁹ Преко IFLA/ FAIFE секције IFLA промовише интелектуалну слободу у свим аспектима у вези са библиотекарством, надгледа стање интелектуалне слободе у библиотекама широм света, сарађује са међународним организацијама које се баве људским правима и интервенише у случају да примети неке неправилности.

Према IFLA-и: сви људи имају темељно право приступа свим облицима знања, стваралачког мишљења и интелектуалне активности, право на знање и слободу јавног изражавања својих мишљења. Може се рећи да је заузимање за интелектуалну слободу основна одговорност библиотечко-информационих стручњака.

¹⁰⁹ Члан 19. Опште декларације Уједињених нација о правима човека

На IFLA-ној Конференцији одржаној у Глазгову 2002. године донета је Декларација о библиотекама, информационим сервисима и и интелектуалној слободи¹¹⁰, према којој IFLA проглашава да је основно право сваког човека слободан приступ информацијама и слобода изражавања без икаквих ограничења. IFLA такође, промовише интелектуалну слободу у складу са Универзалном декларацијом Уједињених нација о правима човека. IFLA Интелектуалну слободу дефинише као целокупно богатство људских сазнања, ставова, креативних мишљења и интелектуалних активности и потврђује следеће ставове о интелектуалној слободи:

- посвећеност интелектуалној слободи је основна одговорност и обавеза стручњака за библиотекарство и информационе науке широм света која се изражава у етичким кодексима и доказује у пракси.
- библиотеке обезбеђују приступ информацијама, идејама и стваралачким делима исказаним у било којој форми и без обзира на границе. Они и појединцима и групама служе као капије ка знању, мишљењу и култури, нуде суштинску подршку неопходну за независно одлучивање, културни развој, истраживање и доживотно учење.
- библиотеке и информациони сервиси доприносе развоју и одржавању интелектуалне слободе, помажу у очувању демократских вредности и универзалних грађанских права. Стога су они у потпуности посвећени обавези да својим корисницима понуде релевантне информационе изворе и услуге, без икаквих ограничења и без било каквог облика цензуре.

¹¹⁰ Ову Декларацију припремили су стручњаци IFLA/FAIFE. Садржај Декларације одобрио је Управни одбор IFLA-е 27. марта 2002. године на састанку одржаном у Хагу. Декларација је гласањем усвојена на другом састанку Савета IFLA-е који је одржан 23. августа 2002. године у Глазгову, током одржавања годишње Конференције IFLA-е.

- библиотеке и информациони сервиси треба да прибављају, чувају и чине доступним што је могуће разноврсније материјале који одсликавају плуралитет и разноликост друштва. Избор и доступност библиотечких материјала и сервиса треба да буду спровођени искључиво према професионалним критеријумима, а никако не према политичким, моралним или религиозним погледима.
- библиотеке и информациони сервиси морају за све кориснике да омогуће равноправан приступ својим материјалима, средствима и сервисима. У њима не сме да се допусти никакав облик дискриминације из било ког разлога, без обзира на расу, националну или етничку припадност, род или сексуалну опредељеност, старосну доб, недостатке, религију или политичка убеђења.
- библиотеке и информациони сервиси морају да гарантују сваком кориснику тајност и поштовање приватног живота, било да се ради о информацијама које корисник тражи или добија, о документима које користи, позајмљује, набавља или предаје.¹¹¹

IFLA стога позива све библиотеке и информационе сервисе, као и све запослене у њима, да подрже и промовишу принципе интелектуалне слободе и да обезбеде неограничен приступ информацијама.

Контекст интелектуалних слобода почива и на принципима отвореног и цивилног друштва.¹¹² Цивилно друштво почива на

¹¹¹ "The Glasgow Declaration on libraries, information services and intellectual freedom" <http://www.ifla.org/publications/the-glasgow-declaration-on-libraries-information-services-and-intellectual-freedom> (10.6.2013.)

¹¹² Интелектуалне слободе и јавне библиотеке / Јасмина Нинков // Гласник Народне библиотеке Србије. - ISSN 1450-8915. - Год. 10, бр. 1 (2008 [шт. 2009]), стр. 11.

грађанским правима, па када са тог аспекта говоримо о интелектуалним слободама говоримо о: слободи и људским правима, слободи мишљења, слободи изражавања, слободи информација, слободи говора, праву на читање, академској слободи, слободи уметничког изражавања, заштити приватности, отпору цензури, цивилним правима и заштити ауторских права.¹¹³

Правовремена, брза и релевантна информација постаје главни симбол савременог доба, а од библиотеке се очекује да такву информацију пружи.¹¹⁴ Из тог разлога библиотеке постају камен темељац демократизације друштва. Њихова дужност је да помогну људима да пронађу различите изворе информација и да развијају информатичку писменост. Такође, оне морају обезбедити слободу говора, читања и мишљења и на тај начин подстицати развој грађанског друштва.

Библиотечка заједница је друштво које је опредељено на доживотно учење и праћење и усаглашавање са иновацијама које носи савремено друштво. Технолошким напретком дошло је до нагле производње информација. Интернет обећава премошћавање јаза између оних који имају и оних који немају приступ информацијама због чињенице да електронска информација није спутана географским, лингвистичким или економским ограничењима.¹¹⁵

Појава интернета убрзо је довела до стварања појма „криза информација“ који се тиче односа између хиперпродукције информација

¹¹³ Интелектуалне слободе и јавне библиотеке / Јасмина Нинков // Гласник Народне библиотеке Србије. - ISSN 1450-8915. - Год. 10, бр. 1 (2008 [шт. 2009]), стр. 12.

¹¹⁴ Цензура и библиотеке / Александра Вранеш, Љиљана Марковић // Гласник Народне библиотеке Србије. - ISSN 1450-8915. - Год. 10, бр. 1 (2008 [шт. 2009]), стр. 19.

¹¹⁵ Biblioteke, Internet i demokratija / Nensi S. Kranič // Гласник Народне библиотеке Србије. - ISSN 1450-8915. - Год. 4, бр. 1 (2002), стр. 223.

и њихове готово немогуће обраде и селекције.¹¹⁶ Са порастом броја онлајн доступних информација учинак библиотека постаје све већи. Сајтови библиотека, њихови online каталози, и унутрашњи претраживачи постају најуређенији системи унутар електронског универзума. „Библиотеке дају допринос дигиталном универзуму и као произвођачи садржаја и као њихови регулатори, обезбеђујући и слободу приступа релевантним садржајима и слободу од нежељених.“¹¹⁷

Библиотеке представљају обећана подручја слободе и са нагласком на демократичност оне пружају информације без националних, верских, старосних или било којих других ограничења. Иако је и домаћа и светска историја пуна примера забрањених дела и аутора, књиге у библиотеци могу чекати да прођу времена у којима су непожељне и да на крају ипак пронађу свог читаоца. „Библиотеке увек дуже памте и, што је важније, дуже живе од својих цензора.“¹¹⁸

Хиперпродукција информација доводи до још веће потребе деловања библиотека јер су оне једине које крајњем кориснику могу пружити релевантну информацију.

IFLA-ина изјава „Право да се зна јесте услов за слободу мисли и савести, слобода мишљења и слобода изражавања су неопходни услови за слободу приступа информацијама“, узима се као мото за интелектуалне слободе у библиотекама..

¹¹⁶ Мисија библиотека у свету неслободе и информационог хаоса / Милица Стевановић // Гласник Народне библиотеке Србије. - ISSN 1450-8915. - Год. 10, бр. 1 (2008 [шт. 2009]), стр. 78.

¹¹⁷ Мисија библиотека у свету неслободе и информационог хаоса / Милица Стевановић // Гласник Народне библиотеке Србије. - ISSN 1450-8915. - Год. 10, бр. 1 (2008 [шт. 2009]), стр. 78.

¹¹⁸ Мисија библиотека у свету неслободе и информационог хаоса / Милица Стевановић // Гласник Народне библиотеке Србије. - ISSN 1450-8915. - Год. 10, бр. 1 (2008 [шт. 2009]), стр. 79.

5.2. Мултикултуралност у народним библиотекама

Културна и језичка разноликост, односи између народа, заштита и права мањина теме су које привлаче велику пажњу. Библиотеке, као институције у којима се поуздано, организовано, зналачки и ненаметљиво негује мултикултуралност, промовише култура, међукултурни дијалог, културна и језичка разноликост на међународном, државном и локалном нивоу, данас имају један додатни задатак. Њихов задатак огледа се у томе да осигурају приступ информацијама за све грађане, без искључивања по било којој основи. Оне својим деловањем доприносе међукултурном дијалогу и активности грађана. Библиотеке су места на којима се испољавају различите културе једног друштва и долазе у контакт и успостављају дијалог. Сталне миграције условљене слободним кретањем становништва у 21. веку довеле су до повећања културног диверзитета у многим државама.

Мултикултурализам је таква културна политика која омогућава да у једном друштву живе и развијају се различите културе, како културе мањинских тако и културе већинских група, где су међусобна толеранција и једнакост загарантовани. Као последица све веће миграције становништва, фокус савремених друштава је све више на проблематици која из тога произилази. Како је сама практична ситуација изузетно комплексна и сензитивна, тако је и теорија која је прати широка и представља, још увек, непотпуно истражен интердисциплинарни терен.

Мултикултурализам представља основ данашње локалне заједнице или глобаног савременог друштва чији главни мото треба да буде прихватање, очување и поштовање различитих култура и језика као основ за заједнички живот свих народа. Библиотеке, свих типова, слика су различитих култура и језика, оне потпомажу и унапређују међусобни дијалог култура и грађанских права.

Ослањајући се на основне начине, технике и методе деловања библиотека у којима се негује и мултикултуралност фондова и мултикултуралност програма и корисника, можемо рећи да библиотеке као места окупљања мултикултуралних заједница, могу постати и места интеракције људи који припадају различитим културама. Друштвени догађаји, изложбе и заједнички скупови о културним темама и друштвеном деловању пружиће људима из различитих култура прилику да уче једни од других.

Народне библиотеке су институције културе, науке и образовања, у којима се развија мултикултуралност, како у одабиру библиотечке грађе, тако и у организовању манифестација из области културе, едукативних програма и повећању броја корисника који припадају различитим етничким заједницама. Библиотеке су установе културе у којима сви људи имају право на библиотечке и информационе услуге којима се изражава уважавање њих као особа. Оне би требале да пружају услуге којима признају и потврђују достојанство онима којима су намењене, без обзира на наслеђе, уверења, расу, веру, пол, сексуалну оријентацију, физичке или менталне способности или имовинско стање особе.

Као центри културе локалне заједнице, народне библиотеке посвећују посебну пажњу културно различитим групама у својим заједницама, укључујући аутохтоно становништво, усељеничке заједнице, особе културно мешовитог порекла, транснационалне особе и исељенике, азиланте, избеглице, особе с правом привременог боравка, имигранте и националне мањине. Различите културе коегзистирају у мултиетничким државама, али нису увек и свима приступачне, због језичке баријере, због религијских предубеђења, или социјалних разграничења. Веома често границе међу културама су замућене и неодређене, чему доприносе и миграције становништва.

Културно наслеђе, животна уверења, расна припадност, верска опредељеност, сексуална оријентација могу да дефинишу ставове

појединца, групе, или локалне заједнице, а библиотека за све њих треба да буде успостављена као информативни, образовни и културолошки центар са којим и у којем међусобно остварују комуникацију. Делотворност библиотека у неговању толеранције и међусобног упознавања, поштовања, разумевања видна је кроз кроз организовање разноврсних програма везаних за: људску слободу и достојанство; за људска права и демократију; за толеранцију и ненасиље.

Културе мањинских заједница у Србији

Због тако специфичног географског положаја, лоцирана између Истока и Запада, због бурних историјских дешавања, од Римског царства, преко Отоманске империје и стварања сопствене државе, због освајачких војски које су изазвале сеобе и мешања становништва, због политичких тековина, Србија је данас мултиетничка, мултикултурална и мултиконфесионална држава.

Ако посматрамо Србију у целини, у њој поред већинске нације живе и многобројне националне мањине. Србија а нарочито Војводина представља прави мозаик различитих националности на једном подручју. Према резултатима Пописа становништва из 2011. године у Србији без Косова живи 13,47% становништва које припада националним мањинама. Поред 83,32% лица која су се изјаснила да припадају српском становништву, 2,23% становништва које се није национално определило или се изјаснило за регионалну припадност, у Србији живе бројне националне мањине, међу којима су најбројнији Мађари са 253.899 припадника (3,53%), Роми са 147.604 (2,05%) и Бошњаци са 145.278 (2,02%).¹¹⁹

¹¹⁹ **СТАНОВНИШТВО.** 1, Национална припадност : подаци по општинама и градовима / [рукопис припремили Снежана Лакчевић ... и др. ; превод Гордана Недељковић, Верица Ристић]. - Београд : Републички завод за статистику, 2012 (Београд : Републички завод за статистику). - 99 стр. : геогр. карте, табеле ; 30 см. - (Попис становништва, домаћинстава и станова 2011. у Републици Србији) ISBN 978-86-6161-023-3

У Србији, према попису из 2011. године живи укупно 7.186.862, од тога:

- Срби - 5.988.150 (83,32%)
- Мађари - 253.899 (3,53%)
- Роми - 147.604 (2,05%)
- Бошњаци - 145.278 (2,02%)
- Хрвати - 57.900 (0,81%)
- Словаци - 52.750 (0,73%)
- Црногорци - 38.527 (0,54%)
- Власи - 35.330 (0,49%)
- Румуни - 29.332 (0,41%)
- Југословени - 23.303 (0,32%)
- Македонци - 22.755 (0,32%)
- Муслимани - 22.301 (0,32%)
- Бугари - 18.543 (0,26%)
- Буњевци - 16.706 (0,23%)
- Русини - 14.246 (0,20%)
- Албанци - 5.809 (0,08%)
- Украјинци - 4.903 (0,07%)
- Остали - 17.558 (0,24%)
- Регионална припадност - 30.771 (0,43%)
- Нису се изјаснили - 160.346 (2,23%)
- Непознато - 81.740 (1,14%)

Према *Закону о библиотечко-информационој делатности* „Библиотеке су у средишту развоја информационог друштва јер су суштински значајне за информисаност грађана, за њихово усавршавање и индивидуални развој, неопходне су за развој образовања, науке и културе, покретач су свеукупног развоја слободног демократског грађанског друштва.

Библиотеке, под једнаким условима и без обзира на разлике, обезбеђују свим грађанима остваривање људских права у домену слободе изражавања, стваралаштва, интелектуалних и других грађанских слобода, као и остваривање комуникације с другим грађанима и интелектуалним добрима у земљи и иностранству.¹²⁰

Положај мањина у Републици Србији данас уређују Устав усвојен 2006. године и посебни закони међу којима се издвајају *Закон о заштити права и слобода националних мањина* (2002, наставио је да важи на територији Србије након одвајања Црне Горе од Савезне републике Југославије), *Закон о службеној употреби језика и писма*, *Закон о основама система образовања и васпитања* и *Закон о локалној самоуправи* (2002/6/7). Сем тога, Србија има билатералне уговоре о заштити мањина са Хрватском, Македонијом, Мађарском и Румунијом.

Према Закону о заштити права и слобода националних мањина, националне мањине у Републици Србији имају право на неговање културе и традиције које између осталог могу да изразе оснивањем посебних културних установа као што су библиотеке. „У циљу очувања и развоја националне и етничке посебности, припадници националних мањина имају право да оснивају посебне културне, уметничке и научне установе, друштва и удружења у свим областима културног и уметничког живота“.¹²¹

За очување, развој и ширење својих националних култура, националне мањине су добиле посебно право доношењем *Закона о националним саветима*. Овим Законом предвиђена је и посебна обавеза бирања органа који ће се бавити културом – Одбор за културу

¹²⁰ Закон о библиотечко информационој делатности („Службени гласник РС“ број 52/11)

¹²¹ Закон о заштити права и слобода националних мањина („Службени гласник РС број 72/2009)

националног савета.¹²² Национални савети се брину о очувању култура националних мањина и зато имају право да оснивају одговарајуће установе као што су библиотеке. Овакве библиотеке оснивају се у домовима културе или у културно-уметничким друштвима мањинског становништва и често у местима у којима нема ниједна друга библиотека преузимају функцију јавне библиотеке. Овакве библиотеке, поред дистрибуција културних информација путем књига, брину се и о дистрибуцији других културних садржаја локалном мањинском становништву и то путем организовања различитих изложби, пројекција, фестивала и смотри на којима се приказује културно стваралаштво националних мањина.

Кроз рад народних библиотека, као библиотека које су намењене свим категоријама становништва, можемо најбоље сагледати улогу библиотеке у мултикултуралном друштву.

Као основна начела једне мултикултуралне библиотеке *IFLA-ин Манифест за мултикултуралну библиотеку* наводи да библиотеке треба да:

- пружају услуге свим члановима заједнице без дискриминације на основу културног и језичког наслеђа;
- осигурају информације на одговарајућим језицима и писмима;
- омогуће приступ широком избору грађе и услуга као одраз заједничких потреба свих корисника;
- запошљавају особље које одражава разноликост заједнице и које је оспособљено за рад и пружање услуга у разноликим заједницама.

Док су њене основне делатности:

- развијање фонда и услуга у односу на различитост култура;

¹²² Nadležnosti nacionalnih saveta nacionalnih manjina : priručnik za nacionalne savete nacionalnih manjina <http://www.osce.org/sr/serbia/90358> (25.08.2013.)

- обезбеђивање средства за очување културног наслеђа различитих група, нарочито очувања усменог, нематеријалног и културног наслеђа;
- понуда програма који ће се користити за оспособљавање у коришћењу информатичке компетенције, нових ресурса, културног наслеђа и унапређења активности које се односе на дијалог култура.

Улога мултикултуралне библиотеке

Као културни и информациони центри локалне заједнице, народне библиотеке имају највећи задатак. Оне задовољавају различите потребе и интересе локалног становништва и имају велики утицај на њихове животе.

Будући да представљају локалне центре за учење, народне библиотеке промовишу и омогућавају приступ различитим образовним програмима и материјалима који омогућавају целоживотно учење њиховим корисницима. Оне подстичу целоживотно учење путем локалних програма образовања и оспособљавања и активностима које потпомажу и промовишу културне разлике. Кроз концепт целоживотног учења, сарађујући са локалним заједницама и локалним образовним установама, оне подстичу учење језика. Обезбеђивањем потребне грађе и организовањем различитих програма описмењавања и учења језика или активирањем говорника из локалне заједнице, народне библиотеке олакшавају учење језика.

Као културни центри своје заједнице, оне чувају и промовишу различите културе, културну баштину, традицију, књижевност, уметност, музику. Организовањем различитих културних догађаја као што су књижевне вечери, позоришне представе, фестивали, свечана обележавања догађаја или концерти, народне библиотеке омогућавају припадницима различитих културних заједница да доживе различите културе и уче једни од других. Као места окупљања, оне су уједно и места интеракције људи

различитих култура који на овим културним скуповима имају прилику да уче једни од других, вежбају језик и стекну нова познанства.

Као информациони центри, оне набављају, чувају и дају на коришћење информације које могу да задовоље потребе свих чланова заједнице.

У набавци библиотечког материјала полази се од анализе и процене потреба заједнице. Анализа заједнице представља процес утврђивања особина корисника заједнице и њихових потреба за библиотечким и информационим услугама (демографски и социо-економски подаци, окружење заједнице, постојећи књижни фонд и услуге), док процена потреба представља процес испитивања информација које се траже и користе у једној заједници (информационе потребе, информационо окружење корисника итд.).

Што се избора библиотечке грађе тиче, народне библиотеке би требале у свом фонду да имају грађу за све народе, на свим језицима локалне заједнице на чијем подручју делују. Такође је важно да се набавка спроводи уравнотежено за сваку мултикултуралну заједницу и да се осигура грађа у свим облицима и из више извора. Избор грађе требао би да задовољи све старосне групе и обухвати све жанрове. Народне библиотеке посебну пажњу посвећују набавци најновијих серијских публикација и новина на језицима националних мањина. Серијске публикације представљају изузетно важан чинилац у афирмацији културе, стваралаштва, нових идеја, књижевности, науке и хуманистичких наука, као и у образовању и васпитавању младих и имају посебан значај за интелектуални живот локалних средина у којима се објављују. Поред књига и часописа, важан материјал за мултикултуралну библиотеку су звучни снимци, као што су музички и говорни ЦД-ови и касете који ће моћи да послуже за ширење и учење језика националних мањина.

Народне библиотеке дају значајан допринос у подстицању интеркултуралности и интеркултуралном дијалогу на локалном нивоу, а

сарадњом са народним библиотекама у окружењу постижу значајне успехе на овом пољу и на регионалном нивоу. Ипак, народне библиотеке нису довољно и адекватно подржане нити стимулисане за овакав вид сарадње од стране локалних власти , националних или регионалних фондација. Јако је важно да се што хитније отклоне све сметње које стоје на путу дијалогу између култура.

Закључак

Принцип данашњег модерног друштва које се заснива на учењу је идеја о целоживотном образовању свих појединаца који морају бити спремни да уче и да се усавршавају током целог живота. Повећавањем просечне старости становништва многе развијене земље постају нације одраслих и старих људи. Знања која стичемо у младости, у току редовног школовања, данас брзо застаревају. Због тога је јако важно да се учење активно одвија у току целог живота.

Концепт целоживотног образовања (Lifelong Learning – LLL) се односи на идеју учења које траје целог живота и на стварање таквог образовног система који ће моћи у сваком тренутку, сваком појединцу, без обзира на старост или професију, да пружи нову могућност да овлада новим знањима. У данашњем динамичном свету, пуном промена, људима се мора пружити могућност да унапреде своја знања и способности како би могли да одговоре на захтеве савременог света. Људима треба пружити могућности преквалификација и осавремењивања њиховог знања у циљу очувања радних места, па тако целоживотно учење можемо сматрати концептом који помаже и социјално-економску трансформацију и развој.

Народне библиотеке су увек помагале све видеове образовања, како обавезног формалног образовање, тако и оног након завршетка редовног школовања. Одувек су се трудиле да задовоље све потребе својих корисника, како својим разноврсним модерним фондовима, тако и оснивањем различитих помоћних служби, курсева, предавања као вида помоћи у неформалном, неинституционализованом учењу. Тако да целоживотно учење није новина за народне библиотеке. Оно је одувек било присутно у народним библиотекама, које су увек биле отворене за све који желе да проширују своја знања.

Од својих почетака у Сједињеним Америчким Државама, где су се у ондашњим народним библиотекама одржавали разни програми, предавања, разговори, руковођење читањем, програми самоучења, концепт целоживотног учења се данас у већој или мањој мери проширио у све народне библиотеке у Свету.

Народне библиотеке данас представљају локалне културне, информационе и образовне центре, који поред тога што својим корисницима омогућавају приступ свим врстама знања и обавештења, утичу на стварање и јачање читалачких навика код свих узраста корисника, подстичу креативност и свест о културном наслеђу, заступају културне различитости, учествују у изградњи демократског друштва, оне различитим програмима подстичу и пружају подршку целоживотном образовању и у будућности ће сигурно постати установе које ће у својим локалним заједницама бити носиоци целоживотног учења. Оне могу бити носиоци и реализатори одређених програма континуираног образовања одраслих. У народним библиотекама је нарочито могуће реализовати програме стручног образовања и обуке, као што је развијање информационо-комуникационих вештина у које спадају учење страних језика, информационо и медијско описмењавање становништва и др. Такође, у народним библиотекама могуће је реализовати курсеве из предузетништва, електронског пословања, управљања малим и средњим предузећима, финансијског менаџмента и сл. У Свету је често случај да народне библиотеке представљају центре електронског пословања у локалној заједници, преко којих се приступа електронским базама података.

Комбинујући елементе информационе писмености са традиционалном библиотечком праксом, народне библиотеке показују да могу да постану центри целоживотног образовања и на тај начин промовишу учење. Информациона писменост је предуслов за учествовање у информационом друштву, и део је основних људских права на

доживотно учење. Свака народна библиотека може одиграти важну улогу у информационом описмењавању будући да она представља прави репозиторијум знања, складиште са информацијама различитих формата, пријатан простор за учење, место за социјализацију знања, место у којем је омогућен приступ рачунарима и информацијама на интернету.

Информационе способности су важне за целоживотно учење и потребне су целог живота. Зато библиотекарима имају важну улогу у информационом описмењавању, осмишљавањем разних програма за унапређење информационе писмености локалног становништва и развијања вештина и знања потребних за целоживотно учење.

Целоживотно учење као универзална вредност свуда у свету, представља уједно и мисију сваке народне библиотеке. Информационо доба у коме данас живимо, тежи да искористи све предности информационих наука и технологија и да створи информационо друштво у коме ће све бити доступно путем интернета и у коме ће и становништво бити информационо писмено. Зато је приоритет већине влада у свету, укључивање становништва у информатичко доба и ширење информационе писмености. Народне библиотеке су идеалне за овакав вид учења, због своје отворености према локалном становништву и због своје повезаности са другим образовним установама у региону. Оне, унапређивањем својих услуга могу да се суоче са изазовима дигиталне неједнакости и да спрече њено ширење на процесе који се односе на образовање. Развојем е-учења у народним библиотекама повећава се дигитална писменост становништва а самим тим повећавају се и могућности за запослење али и разлике између дигитално писменог и дигитално неписменог становништва при чему ови други губе многе прилике.

Тако модернизоване народне библиотеке постају центри културе једне заједнице и свима пружају по нешто: незапосленима податке о новим могућностима запослења, младима места за састанке и дружења, деци

нуде напредне и разноврсне програме који се заснивају на вештинама које се уче у школи, пензионерима су места где читају новине које не могу да приуште, а особама са посебним потребама установе у којима их сви уважавају и које су прилагођене њиховим потребама.

Улога народних библиотека у концепту целоживотног веома је велика. Народне библиотеке су средишта неформалног образовања и најпосећеније установе деинституционализованог учења пошто нуде образовање свим грађанима и на једном месту.

Литература

АЛАН, Мајк

The PUBLIC and the Library : reading, information and job guidance / Mike Allan ... [et al.]. - Firenze : Polistampa, cop. 2000. - XVIII, 194 str. ; 24 cm
ISBN 88-8304-171-2

АЛЕКСАНДРИЈСКА изјава о информационој писмености и доживотном учењу = The Alexandria Proclamation on Information Literacy and Lifelong Learning / [за Библиотекарско друштво Србије с енглеског превео Душан Стаменковић]. - Усвојено у Александријској библиотеци 9. новембра 2005. // Библиотекар. - ISSN 0006-1816. - Год. 51, св. 1/4 (2009), стр. 165-166.

АПАРАЦ, Татјана

КАКО дипломирани стручњаци библиотекарсва и информационих наука излазе на крај са сталном потребом модернизације знања и вештина: случај Хрватске / Татјана Апарац...[и др.] ; са енг. прев. Оља Бегенишић // Гласник Народне библиотеке Србије. - ISSN 1450-8915. - Год. 3, бр. 1 (2001), стр. 307-319.

Доступно и на: http://www.nb.rs/view_file.php?file_id=165

АРИСТОТЕЛ

Metafizika / Aristotel ; prijevod s izvornika i sedmojezični tumač temeljnih pojmova (grčki, latinski, engleski, francuski, njemački, ruski, novogrčki) Tomislav Ladan ; predgovor Ante Pažanin. - [2. izd.]. - Zagreb : Globus : Liber, 1988. - LII, 408 str. ; 21 cm. - (Biblioteka Episteme)
ISBN 86-329-0046-3

АРИСТОТЕЛ

Nikomahova etika / Aristotel ; predgovor napisao Miloš N. Đurić ; [prevela sa starogrčkog Radmila Šalabalić]. - Beograd : Kultura, 1958. - XLVI, 283 str. ; 20 cm

АШЕРВУД, Боб

The public library as public knowledge / Bob Usherwood. - London : Library Association, 1989. - VI, 154 стр.

БАБИЋ, Верица

Doživotno učenje --- izazov za pojedinca i društvo : razvoj sistema = [DELFIS] Development of Lifelong Learning Framework in Serbia / [autori Verica Babić, Nikola Makojević, Jelena Erić]. - Kragujevac : Univerzitet, 2010 (Kragujevac : Inter print). - 24 str. : ilustr. ; 24 cm
ISBN 978-86-81037-25-6

БЕРТО, Џон Карло

PUBLIC Libraries and the Internet : roles, perspectives, and implications / John Carlo Bertot, Paul T. Jaeger, and Charles R. McClure, editors. - Santa Barbara [etc.] : Libraries Unlimited, cop. 2011. - VIII, 295 str. : ilustr. ; 26 cm
ISBN 978-1-59158-776-7

БЕРТО, Џон Карло

Statistics and Performance Measures for Public Library Networked Services / John Carlo Bertot ... [et al.]. - Chicago [etc.] : American Library Association, 2001. - 103 str. : graf. prikazi ; 28 cm
ISBN 0-8389-0796-2

БЕРУБ, Линда

Do you Web 2.0? : public libraries and social networking / Linda Berube. - Oxford [etc.] : Chandos Publishing, 2011. - XVI, 145 str. : ilustr. ; 24 cm. - (Chandos Internet Series)
ISBN 978-1-84334-436-0

БИБЛИОТЕКЕ и интелектуална слобода / [приређивач] IFLA/FAIFE ; [превела са енглеског Тања Тасић] // Гласник Народне библиотеке Србије. - ISSN 1450-8915. - Год. 10, бр. 1 (2008 [шт. 2009]), стр. 7-9.

БРКОВИЋ, Мирјана

Информациона писменост, доживотно учење и савремено библиотекарство / Мирјана Брковић // Информациона писменост и доживотно учење / уредници Александра Вранеш, Љиљана Марковић, Гвен Александер. - Београд : Филолошки факултет Универзитета : Библиотекарско друштво Србије ; [Вичита] : Емпорија универзитет, 2008. - ISBN 978-86-86419-50-7. - Стр. 79-98.

БРОФИ, Питер

Biblioteka u dvadeset prvom veku : nove usluge za informaciono doba / Piter Brofi ; prevela s engleskog Tanja Tasić. - Beograd : Clio, 2005 (Beograd : AB Taš). - 273 str. : graf. prikazi, tabele ; 21 cm. - (B plus / [Clio])
ISBN 86-7102-193-9

ВАЛЕНТИН, Џоли

Our Community, Our Library : women, schools, and popular culture in the public library movement / Jolie Valenitin // Public Library Quarterly. - ISSN 0161-6846. - Vol. 24, no. 4 (2005), стр. 45-79.

ВАСИЉЕВИЋ, Наташа

Образовна функција јавних библиотека / Наташа Васиљевић // Библиотекар. - ISSN 0006-1816. - Год. 52, бр. 1/4 (2010), стр. 131-147.

ВИЛОТИЋ, Гордана

Континуирано образовање високошколских библиотекара / Гордана Вилотић и Славица Несторовић-Петровски // Инфотека. - Год.7, св.1/2 (2006). - Стр. 33-42.

ВРАНЕШ, Александра

Високошколске библиотеке / Александра Вранеш. - 2. изд. - Београд : Филолошки факултет, 2010 (Београд : Белпак). - 361 стр. ; 24 cm
ISBN 978-86-86419-84-2.

ВРАНЕШ, Александра

Завичај кроз призму библиотека / Александра Вранеш // Панчевачко читалиште. - ISSN 1451-3048. - Год. 2, бр. 3 (нов. 2003), стр. 26-28.

ВРАНЕШ, Александра

Информационо описмењавање у фокусу етике / Александра Вранеш, Љиљана Марковић // Информациона писменост и доживотно учење / уредници Александра Вранеш, Љиљана Марковић, Гвен Александер. - Београд : Филолошки факултет Универзитета : Библиотекарско друштво Србије ; [Вичита] : Емпорија универзитет, 2008. - ISBN 978-86-86419-50-7. - Стр. 113-116.

ВРАНЕШ, Александра

Јавне библиотеке између стандарда и слободе информисања / Александра Вранеш // Библиотекар. - ISSN 0006-1816. - Год. 50, св. 1/2 (2008), стр. 5-26.

ВРАНЕШ, Александра

Цензура и библиотеке / Александра Вранеш, Љиљана Марковић // Гласник Народне библиотеке Србије. - ISSN 1450-8915. - Год. 10, бр. 1 (2008 [шт. 2009]), стр. 19-34.

ВУКОТИЋ, Бојана

Стање и перспективе развоја особља јавних библиотека у Србији / Бојана Вукотић // Библиотекар. - ISSN 0006-1816. - Год. 50, св. 1/2 (2008), стр. 67-87.

ВУЛС, Бланш

Планирање доживотног континуираног стручног образовања: кроз простор и време / Бланш Вулс ; са енглеског превела Биљана Ракочевић // Гласник Народне библиотеке Србије. - ISSN 1450-8915. - Год. 4, бр. 1 (2002), стр. 261-276.

Доступно и на: http://www.nb.rs/view_file.php?file_id=615.

ВУЧКОВИЋ, Жељко

Будућност јавних библиотека и професионална одговорност библиотекара / Жељко Вучковић // Библиотекар. - ISSN 0006-1816. - Год. 50, св. 1/2 (2008), стр. 49-55.

ВУЧКОВИЋ, Жељко

Јавне библиотеке и јавно знање / Жељко Вучковић. - Нови Сад : Библиотека Матице српске : Футура публикације, 2003 (Нови Сад : Футура публикације). - 180 стр. ; 23 cm
ISBN 86-80061-29-8

ВУЧКОВИЋ, Жељко

Јавне народне библиотеке на мапи постмодерне културе / Жељко Вучковић // Гласник Народне библиотеке Србије. - ISSN 1450-8915. - Год. 3, бр. 1 (2001), стр.239-250.

Доступно и на: http://www.nb.rs/view_file.php?file_id=160.

ВУЧКОВИЋ, Жељко

Филозофска и вредносна начела јавног народног библиотекарства / Жељко Вучковић // Годишњак Библиотеке Матице српске. - ISSN 0351-3580. - (2001), стр. 109-116.

ГИЛ, Филип

Guidelines for public Libraries in the 21st Century [Elektronski izvor] / Philip Gill. - Tekst. - Hague : IFLA, 2000

Način pristupa (URL): <http://www.ifla.org/IV/ifla66/097-97e.htm>.

ГИЛТО, Дона Л.

Lifelong learning in public libraries : principles, programs, and people / Donna L. Gilton. - Maryland : The Scarecrow Press, 2012.

ISBN 978-0-81088-356-7

ГОРМАН, Мајкл

Naše neprolazne vrednosti : bibliotekarstvo u XXI veku / Majkl Gorman ; preveo Sergej Macura. - Beograd : Filološki fakultet Univerziteta, 2007 (Beograd : Belpak). - 223 str. ; 23 cm

Prevod dela: Our Enduring Values / Michael Gorman.

ISBN 978-86-86419-34-7

ГРЕЈНЕР, Џој М.

Exemplary Public Libraries : lessons in leadership, management and service / Joy M. Greiner ; foreword by Bernadette R. Storck. - Westport [etc.] : Libraries Unlimited, 2004. - XIV, 226 str. : fotogr. ; 24 cm. - (Libraries Unlimited Library Management Collection, ISSN 0894-2986)

ISBN 0-313-31069-6

ДЕЈВИС, Денис М.

Libraries Connect Communities : public library funding & technology access study 2007-2008 / Denise M. Davis, John Carlo Bertot, Charles R. McClure. - Chicago : American Library Association, 2008. - VI, 203 str. : table ; 28 cm. - (ALA Research Series)

ISBN 978-0-8389-8487-1

ДЕЈВИС, Роб

Јавне библиотеке, јавне информације, дигитално описмењавање и грађанин / Роб Дејвис и Јоанис Трохопулос ; превела са енглеског Биљана Ракочевић // Гласник Народне библиотеке Србије. - ISSN 1450-8915. - Год. 4, бр. 1 (2002), стр. 213-219.

Доступно и на: http://www.nb.rs/view_file.php?file_id=611

ДЕЈВИС, Роберт

PULMAN : public libraries, local museums and archives learning from each other in eEurope / Robert Davies // Alexandria. - ISSN 0955-7490. - Vol. 15, no. 3 (2003), str. 151-169.

ДЕЛОР, Жак

Образовање - скривена ризница : УНЕСКО: Извештај Међународне комисије о образовању за XXI век / Жак Делор ; [превеle Бојана Латић...и др.]. - Београд : Министарство просвете Републике Србије, Сектор за истраживање и развој

obrazovanja, 1996 (Beograd : Ministarstvo prosvete Republike Srbije, Sektor za istraživanje i razvoj obrazovanja). - 177 str. ; 20 cm

ДИМЧЕВ, Александар

Access to Information : the new role of libraries / Alexander Dimchev // Intelktualna sloboda i savremene biblioteke / [organizatori skupa Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu ... i dr.]. - Beograd : Filološki fakultet Univerziteta : Narodna biblioteka Srbije : Bibliotekarsko društvo Srbije, 2004. - ISBN 86-7035-111-0. - Str. 259-267.

ДРОТНЕР, Кирстен

Иновације у библиотекама за друштво знања / Кирстен Дротнер ; превела Мирослава Дукић // Годишњак Библиотеке Матице српске. - ISSN 0351-3580. - (2005 [шт. 2006]), стр. 191-196.

ЂОРЂЕВИЋ, Јелена

Образовање за демократију и грађанско друштво у Европи / Jelena Đorđević, Katarina Popović // Andragoške studije. - ISSN 0354-5415. - Br. 1 (2008), str. 121-138.

ЂУРАШИНОВИЋ, Биљана

Библиотеке пред изазовима глобализације и мултикултурализма / Биљана Ђурашиновић // Лидерство у библиотекама / уредници Александра Вранеш, Љиљана Марковић. - Београд : Филолошки факултет Универзитета : Библиотекарско друштво Србије, 2007. - ISBN 978-86-86419-32-3. - Стр. 429-434.

ЕДМОНДС, Лесли

Public Library Services for the Poor : doing all we can / Leslie Edmonds
Holt, Glen E. Holt. - Chocago : American Library Association, 2010. - IX, 157 str.
; 23 cm
ISBN 978-0-8389-1050-4

ИГЊАТОВИЋ, Миодраг Д.

Neke mogućnosti povezivanja i saradnje školskih i opštinskih biblioteka /
Miodrag D. Ignjatović. - (Tipovi biblioteka: standardi, programi, funkcionisanje
// Bibliotekarstvo na kraju veka. [Knj.] 2, [Tipovi biblioteka: standardi,
programi, funkcionisanje. Bibliotečko-informacioni sistem kao deo sistema
naučnih i tehnoloških informacija Srbije] / Drugo savetovanje bibliotekara
Srbije, Vrnjačka Banja, '96. - Beograd : Bibliotekarsko društvo Srbije, 1997. -
(Edicija "Bibliotekar" ; knj. 2). - Str. 3-9.

ИЛИЋ-Агапова, Марија

Javne biblioteke / Marija Ilić-Agapova. - Beograd : Biblioteka grada
Beograda, 2003 (Beograd : Čigoja štampa). - 189 str. ; 24 cm. - (Edicija Prilozi
istoriji beogradskog bibliotekarstva)
ISBN 86-7191-051-2

THE INTERNET, Networking and the Public Library / edited by Sarah
Ormes ...[et al.]. - London [etc.] : Library Association Publishing [etc.], 1997. -
XIII, 162 str. ; 24 cm
ISBN 1-85604-202-2

ИНФОРМАЦИОНА писменост и доживотно учење / уредници
Александра Вранеш, Љиљана Марковић, Гвен Александер. - Београд :
Филолошки факултет Универзитета : Библиотекарско друштво Србије ;
[Вичита] : Емпорија универзитет, 2008 (Београд : Белпак). - 494 стр. ; 24 cm

ISBN 978-86-86419-50-7

IFLA Public Library Service Guidelines / edited by Christie Koontz and Barbara Gubbin. - 2nd, completely revised ed. - Berlin [etc.] : De Gruyter Saur, cop. 2010. - XII, 149 str. ; 24 cm. - (IFLA Publications, ISSN 0344-6891 ; 147)

ISBN 978-3-11-023226-4

IFLA/UNESCO smernice za razvoj javnih biblioteka / u ime Sekcije javnih biblioteka pripremila Radna grupa kojom je predsedavao Filip Džil ; [prevodilac Gordana Ljubanović]. - Beograd : Narodna biblioteka Srbije : Biblioteka grada Beograda, 2005 (Beograd : Zuhra). - 99 str. ; 29 cm. - (Edicija Savremena biblioteka / [Narodna biblioteka Srbije] ; knj. 7)

Prevod dela: The Public Library Service.

ISBN 86-7035-127-7

WHO is IFLA Section on Library Services to Multicultural Populations? [Elektronski izvor]. - [Hague : IFLA, 2010]. - 1 elektronski optički disk (CD-ROM) : slika, tekst ; 12 cm

ЈОВИЋ, Бранка

Улога јавних библиотека у процесу доживотног учења / Бранка Јовић // Информациона писменост и доживотно учење / уредници Александра Вранеш, Љиљана Марковић, Гвен Александер. - Београд : Филолошки факултет Универзитета : Библиотекарско друштво Србије ; [Вичита] : Емпорија универзитет, 2008. - ISBN 978-86-86419-50-7. - Стр. 257-263.

КИО, Хелен

Образовање и учење одраслих у UNESCO regionu Evrope, Severne Amerike i Izraela / Helen Keogh ; prevela Marijana Todorović. - CONFINTEA VI Regionalna pripremna konferencija za Evropu, Severnu Ameriku i Izrael, 3-

5.decembra 2008, Budimpešta, Mađarska // Andragoške studije. - ISSN 0354-5415. - Br. 2 (2008), str. 347-362.

КИРЋАНСКИ, Милица

Јавне библиотеке у Србији : осврт на актуелно стање и предуслови развоја / Милица Кирћански // Библиотекар. - ISSN 0006-1816. - Год. 50, св. 1/2 (2008), стр. 39-48.

КИРЋАНСКИ, Милица

Стандарди за јавне народне библиотеке: (не)актуелност стандарда и потреба за њиховом ревизијом / Милица Кирћански // Јавне библиотеке. - ISSN 1452-1253. - Год. 3, бр. 5/6 (2007), стр. 215-220.

КЛАСЕН, УТ

International Network of Public Libraries. Vol. 2, Quality Management in Public Libraries / Ute Klaassen and Chris Wiersma. Adjusting the Product : the tools of marketing / Thierry Giappiconi. - Lanham [etc.] : Scarecrow Press, 1999. - XII, 217 str. : graf. prikazi, tabele ; 22 cm
ISBN 0-8108-3577-0

КНЕЖЕВИЋ-ФЛОРИЋ, Оливера

Општи принципи доживотног учења као основе концепта одрживог развоја / Оливера Кнежевић-Флорић // Годишњак Филозофског факултета. - ISSN 0374-0730. - Књ. 29 (2001), стр. 235-242.

КНОЛ, Јоаким Х.

"Lifelong learning"- a new term for an old idea? : the search for historical roots / Joachim H. Knoll // Andragoške studije. - ISSN 0354-5415. - br. 1 (2011), str. 7-20.

Način pristupa (URL): <http://scindeks.nb.rs/article.aspx?artid=0354-54151101007K>

КНОЛ, Јоахим Х.

Prilog istoriji Svetskih konferencija UNESCO za obrazovanje odraslih / Joahim H. Knol ; prevod sa nemačkog Mirjana Klapprodt i Katarina Popović // Andragoške studije. - ISSN 0354-5415. - Br. 1 (2008), str. 24-41.

CONTINUITY and Innovation in the Public Library : the development of a social institution / edited by Margaret Kinnell ...[et al.]. - London : Library Association Publishing, 1996. - XVI, 222 str. ; 24 cm
ISBN 1-85604-134-4

КОСТАДИНОВИЋ, Данијела

Образовање у Србији : (1951-2000) / Данијела Костадиновић, Александра Вранеш, Љиљана Марковић. – Београд : Филолошки факултет : Учитељски факултет, 2011 (Београд : Белпак). – 131 стр. ; 24 cm. – (Едиција Култура у потрази за новом парадигмом : култура и образовање)
ISBN 978-86-6153-059-3

КОЦОЈЕВА, Марија

Образовање на даљину у оквиру програма доживотног учења за библиотечке и информационе стручњаке и из перспективе потреба информационог друштва у Пољској / Марија Коцојева ; са енг. прев. Тамара Бутиган-Вучај // Гласник Народне библиотеке Србије. - ISSN 1450-8915. - Год. 3, бр. 1 (2001), стр. 293-305.

Доступно и на: http://www.nb.rs/view_file.php?file_id=164

КРАНИЧ, Ненси С.

Biblioteke, Internet i demokratija / Nensi S. Kranič ; sa engleskog prevela Biljana Rakočević // Гласник Народне библиотеке Србије. - ISSN 1450-8915. - Год. 4, бр. 1 (2002), стр. 221-233.

Доступно и на: http://www.nb.rs/view_file.php?file_id=612.

КРАНШТЕД, Дитер

International Network of Public Libraries. Vol. 4, The Organization, Performance, and Cost Accounting System of the Paderborn City Library / Dieter Kranstedt and Jörg Wiemers. - Lanham [etc.] : Scarecrow Press, 1999. - VIII, 95 str. : graf. prikazi, tabele ; 22 cm
ISBN 0-8108-3579-7

КРОУ, Шерил Р.

Шта мотивише на доживотно учење? / Sheryl R. Crow. - Сажетак // Деца и библиотеке / уредник Александра Вранеш. - Београд : Филолошки факултет Универзитета : Библиотекарско друштво Србије, 2006. - ISBN 86-86419-10-0. - Стр. 37-51.

КУЛИЋ, Радивоје

Formalno, neformalno i informalno učenje i obrazovanje / Radivoje Kulić // Andragoške studije. - ISSN 0354-5415. - Vol. 9, Br. 1/2 (2002), str. 11-24.

КУЛИЋ, Радивоје

Формално, неформално и информално учење и образовање = Formal, Nonformal and Informal Learning and Education / Радивоје Кулић // Зборник радова Филозофског факултета. - ISSN 0354-3293. - Бр. 32 (2002), стр. 69-87.

Доступно и на: <http://scindeks.nb.rs/article.aspx?artid=0354-32930232069K>.

LIBRARIES to the People : histories of outreach / edited by Robert S. Freeman ... [et al.]. - Jefferson [etc.] : Mcfarland & Company, 2003. - X, 245 str. : ilustr. ; 26 cm
ISBN 0-7864-1359-X

LIFELONG Learning : concepts and contexts / ed.by Peter Sutherland, Jim Crowther. - London (etc.) : Routledge, 2006. - XV, 247 str. ; 24 cm
ISBN 978-0-415-44305-0

LIFELONG learning discourses in Europe / editor Carolyn Medel-Añonuevo. - Hamburg : Unesco Institute for Education, 2003. - XVI, 216 str. : graf. prikazi ; 23 cm
ISBN 92-820-1130-5

ЛЯРСОН, Жанет

Model Policies for Small and Medium Public Libraries / Jeanette Larson and Herman L. Totten. - New York [etc.] : Neal-Schuman Publishers, cop. 1998. - XVIII, 212 str. ; 23 cm
ISBN 1-55570-343-7

МАКСИМОВИЋ, Искра

Celoživotno učenje : ključne kompetencije / Iskra Maksimović // Nasleđe. - ISSN 1820-1768. - God. 9, br. 21 (2012), str. 231-246.

МАКСИМОВИЋ, Maja

Politika doživotnog učenja u Evropi: EU, Škotska, Danska i Srbija / Maja Maksimović // Andragoške studije. - ISSN 0354-5415. - Br. 1 (2011), str. 47-70.

МАЛИЋ, Драгана

Тимски рад у библиотеци : врсте и функције тимова : мултикултуралност групе као креативни или конфликтни елемент менаџмент процеса / Драгана Малић // Лидерство у библиотекама / уредници Александра Вранеш, Љиљана Марковић. - Београд : Филолошки факултет Универзитета : Библиотекарско друштво Србије, 2007. - ISBN 978-86-86419-32-3. - Стр. 159-167.

МАРАВИЋ, Јасминка

Cjeloživotno učenje / Jasminka Maravić // Edupoint : časopis o primjeni informacijskih tehnologija u obrazovanju. - ISSN 1333-5987. - 3, br. 17 (Rujan 2003), str. 34.-38.

МАРИЋ, Миа

Permanentno obrazovanje, opšte zadovoljstvo životom i psihičko blagostanje / Mia Marić // Andragoške studije. - ISSN 0354-5415. - Br. 1 (2012), str. 81-97.

МАРКОВИЋ, Љиљана

Intelektualna sloboda u bibliotekama Japana / Ljiljana Marković, Marina Đalović, Tasumi Tomojuki // Интелектуална слобода и савремене библиотеке / [организатори скупа Филолошки факултет Универзитета у Београду ... и др.]. - Београд : Филолошки факултет Универзитета : Народна библиотека Србије : Библиотекарско друштво Србије, 2004. - ISBN 86-7035-111-0. - Стр.. 41-43.

МАРКОВИЋ, Љиљана

Uticaj obrazovanja na uspešan društveno-ekonomski razvoj Japana / Ljiljana Marković, Ruža Malesević, Tatjana Lazić. // Зборник радова / Међународна научна конференција Књига и језик у развоју савременог друштва,

Београд, 24-26. 09. 2010. - Београд : Филолошки факултет, 2011. - ISBN 978-86-6153-061-6. - Str. 395-438.

МАРКОВИЋ, Љиљана

Vidovi organizacije znanja i upravljanja informacijama za potrebe dece / Ljiljana Marković // Деца и библиотеке / уредник Александра Вранеш. - Београд : Филолошки факултет Универзитета : Библиотекарско друштво Србије, 2006. - ISBN 86-86419-10-0. - Стр. 83-87.

МЕДИЋ, Снежана

Nacionalni izveštaj o razvoju i stanju obrazovanja i učenja odraslih. Srbija : zvaničan izveštaj ekspertske grupe Ministarstva prosvete RS ... , podnet 2008. godine UNESCO-u za Confintea VI, Šesta međunarodna konferencija o obrazovanju odraslih / Snežana Medić, Katarina Popović, Mirjana Milanović. - Београд : Друштво за образовање odraslih ; Bonn : DVV International - Institute for Internacional Cooperation of the German Adult Education Association ; Sarajevo : SEE Regional Office, 2009 (Sofija : Print BG). - 54 str. : graf. prikazi ; 30 cm

ISBN 978-86-906133-8-0

МЕЂУНАРОДНИ научни скуп Интелектуална слобода и савремене библиотеке (2003 ; Београд)

Интелектуална слобода и савремене библиотеке : зборник радова са међународног научног скупа одржаног у Београду од 25. до 27. септембра 2003. године / [организатори скупа Филолошки факултет Универзитета у Београду ... и др.] ; главни уредник Александра Вранеш ; одговорни уредник Ратко Нешковић ; [превод Вера Ђорђевић]. - Београд : Филолошки факултет Универзитета : Народна библиотека Србије : Библиотекарско друштво Србије, 2004 (Београд : МСТ Гајић). - [XIV], 398 стр., [11] стр. с таблама ; 25 cm

ISBN 86-7035-111-0

MEĐUNARODNO savjetovanje Narodne knjižnice izazov promjena (1997 ; Lovran)

Zbornik radova / Međunarodno savjetovanje Narodne knjižnice izazov promjena, Lovran, 25. i 26. rujna 1997. ; urednice Marija Šegota-Novak, Vesna Turčin. - Rijeka [itd.] : Gradska biblioteka Rijeka [itd.], 1997. - 135 str. : ilustr. ; 30 cm

ISBN 953-97267-0-0

МЕККЕЈБ, Роналд Б.

Civic Librarianship : renewing the social mission of the public library / Ronald B. McCabe. - Lanham [etc.] : Scarecrow Press, 2001. - XVI, 173 str. ; 22 cm

ISBN 0-8108-3905-9

МЕККУК, Кетлин де ла Пена

Introduction to Public Librarianship / Kathleen de la Peña McCook. - New York [etc.] : Neal-Schuman Publishers, 2004. - XVI, 406 str. ; 23 cm

ISBN 1-55570-475-1

МЕКМЕНЕМИ, Дејвид

The Public Library / David McMenemy. - London : Facet, 2009. - XVI, 219 str. ; 24 cm

ISBN 978-1-85604-616-9

МЕРИПЕН, Блок

The Thriving Library : successful strategies for challenging times / Marylaine Block. - Medford : Information Today, cop. 2007. - XXI, 324 str. : ilustr. ; 23 cm

ISBN 978-1-57387-277-5

МИЛУТИНОВИЋ, Јована

Информално образовање - појмовни оквир и карактеристике / Јована Милутиновић // Педагошка стварност. - ISSN 0553-4569. - Год. 49, бр. 5/6 (2003), стр. 394-407.

МИЉКОВИЋ, Јован

Nosioci ideje o doživotnom učenju u Evropi - dokumenti, inicijative, programi / Jovan Miljković // Obrazovanje odraslih. - ISSN 1512-8784. - Vol. 5, br. 3 (2005), str. 19-52.

МИТРОВИЋ, Јелена

Интелектуалне слободе у библиотекарству / Јелена Митровић // Глас библиотеке. - ISSN 0353-7595. - Бр. 19 (2012 [шт. 2013]), стр. 59-68.

NARODNE knjižnice u novoj Europi 5 : utjecaj globalizacije i informatizacije na narodne knjižnice u tranzicijskim zemljama : zbornik radova = Öffentliche Bibliotheken in einem neuen Europa 5 : der Einfluss der Globalisierung und der Informationstechnik auf die Öffentlichen Bibliotheken in der Transformationsländern : Konferenzbeiträge = Les Bibliothèques publiques dans la nouvelle Europe 5 : l'influence de la globalisation et de l'information sur le bibliothèques dans les payes et transmission : recueil des communications / [5. međunarodna konferencija, Zagreb 17. do 18. listopada 2002 ; urednica Tatjana Nebesny]. - Zagreb : Knjižnice grada Zagreba, 2003. - 242 str. : ilustr. ; 24 cm

ISBN 953-6499-17-7

НЕЛСОН, Сандра

Managing for Results / Sandra Nelson ... [et al.]. - Chicago [etc.] : American Library Association, 2000. - IX, 362 str. : table ; 28 cm
ISBN 0-8389-3498-6

НЕЛСОН, Сандра

Strategic Planning for Results / Sandra Nelson. - Chicago : American Library Association, 2008. - XVII, 291 str. : ilustr. ; 28 cm. - (PLA Results Series)
ISBN 978-0-8389-3573-6

НЕНЕЗИЋ, Снежана

Корисници и услуге јавних библиотека / Снежана Ненезић // Савремена библиотека. - ISSN 0353-0655. - Год. 20, бр. 25 (2008), стр. 39-45.

НИНКОВ, Јасмина

Biblioteka kao javni servis kulture / autorka Jasmina Ninkov. - Beograd : Demokratska stranka, Istraživačko-izdavački centar, 2006 (Beograd : Evro Giunti). - 15 str. ; 15 cm. - (Mala biblioteka Srbija 21 - novi početak. Kulturne vrednosti)
ISBN 86-7856-033-9

НИНКОВ, Јасмина

Biblioteke i digitalizacija : PULMAN XT projekat u Srbiji : PULMAN XT Exte[n]ding the European research network for public libraries, museums and archives / Jasmina Ninkov // Bibliotečki bilten. - ISSN 1451-1886. - Br. 7/8 (2002), str. 20-23.

НИНКОВ, Јасмина

Evropski projekti u bibliotekarstvu - PULMAN : (PULMAN - Europe's network of excellence for public libraries, museums and archives) / Jasmina Ninkov // Bibliotečki bilten. - ISSN 1451-1886. - Br. 5/6 (2002), str. 13-14.

НИНКОВ, Јасмина

PULMAN XT projekat u Srbiji / Jasmina Ninkov // Glasnik Narodne biblioteke Srbije. - ISSN 1450-8915. - God. 4, br. 1 (2002), str. 332.

Dostupno i na: http://www.nb.rs/view_file.php?file_id=621.

НИНКОВ, Јасмина

Библиотеке XXI века / Јасмина Нинков. - Београд : Чигоја штампа, 2010 (Београд : Чигоја штампа). - 103 стр. ; 21 cm

ISBN 978-86-7558-784-2

НИНКОВ, Јасмина

Библиотеке као информациони центри у служби науке, образовања, регионалне и државне администрације / Јасмина Нинков // Економска улога библиотека у савременом друштву / уредници Александра Вранеш, Љиљана Марковић. - Београд : Филолошки факултет Универзитета у Београду : Факултет за менаџмент Универзитета "Браћа Карић" : Библиотекарско друштво Србије, 2005. - ISBN 86-80267-87-2. - Стр. 231-241.

НИНКОВ, Јасмина

Вредновање рада јавних библиотека : статистика, стандарди, импакт анализа, индикатори, упитници, мистериозни корисник--- / Јасмина Нинков // Стандардизација и квалитет библиотечких услуга / [организатор конференције Библиотекарско друштво Србије]. - Београд : Библиотекарско друштво Србије, 2011. - ISBN 978-86-87177-05-5. - Стр.11-14.

НИНКОВ, Јасмина

Интелектуалне слободе и јавне библиотеке / Јасмина Нинков // Гласник Народне библиотеке Србије. - ISSN 1450-8915. - Год. 10, бр. 1 (2008 [шт. 2009]), стр. 11-17.

НИНКОВ, Јасмина

Смернице за добру јавну библиотеку : Пулман ХТ пројекат : Пулманов дигитални водич (Дигитал Гуиделинес Мануалс) / Јасмина Нинков // Панчевачко читалиште. - ISSN 1451-3048. - Год. 1, бр. 1 (нов. 2002), стр. 30-31.

НИНКОВ, Јасмина

Стратегија управљања јавним библиотекама у Србији - шта корисници од нас очекују, а шта добијају? / Јасмина Нинков // Библиотекар. - ISSN 0006-1816. - Год. 50, св. 1/2 (2008), стр. 27-38.

О БИР, Ронан

From Lending to Learning : the development and extension of public libraries / Rónán O'Beirne. - Oxford [etc.] : Chandos Publishing, 2010. - XVIII, 198 str. ; 24 cm. - (Chandos Information Professional Series)
ISBN 978-1-84334-388-2

ОРЛОВИЋ-ЛОВРЕН, Виолета

Koncept održivog razvoja i doživotnog učenja - dva okvira za jedan pogled na obrazovanje odraslih / Violeta Orlović-Lovren // Andragoške studije. - ISSN 0354-5415. - Br. 1 (2012), str. 9-22.

PUBLIC Library Collection Development in the Information Age / editor Annabel K. Stephens. - New York [etc.] : The Haworth Press, 1998. - 211 str. ; 22 cm

ISBN 0-7890-1336-3

ПЛАТОН

Protagora ; Sofist / Platon ; [preveli Koloman Rac, Milivoj Sironić ; predgovor napisao Branko Bošnjak]. - Zagreb : Naprijed, 1975 (Zagreb : "Ognjen Prica"). - 192 str. ; 20 cm. - (Filozofska biblioteka)

ПЛАТОН

Zakoni ; Epinomis / Platon ; [predgovor [uz prvo delo] napisao Veljko Korać, predgovor [uz drugo delo] napisao Milorad Lj. Milenković ; preveo [prvo delo] Albin Vilhar, prevela [drugo delo], komentare i tematski pregled dodala Mirjana Milenković-Krznarić]. - Beograd : BIGZ, 1990 (Beograd : BIGZ). - 491 str. ; 25 cm. - (Filozofska biblioteka. Velika filozofska biblioteka)

ISBN 86-13-00409-1

PLANNING and Role Setting for Public Libraries : a manual of options and procedures / prepared for the Public Library Development Program by Charles R. McClure ... [et al.]. - Chicago : American Library Association, 1987. - XX, 117 str. : ilustr. ; 28 cm. - (ALA Books)

ISBN 0-8389-3341-6

ПОПОВИЋ, Катарина

OECD međunarodni program merenja kompetencija odraslih (PIAAC) / Katarina Popović // Andragoške studije. - ISSN 0354-5415. - Br. 1 (2009), str. 179-185.

The PUBLIC Library Service : IFLA/UNESCO Guidelines for Development / by Philip Gill ... [et al.]. - München : K. G. Saur, 2001. - XV, 116 str. : tabele ; 22 cm. - (IFLA Publications, ISSN 0344-6891 ; 97)

ISBN 3-598-21827-3

RAZVOJ i primena koncepta celoživotnog učenja / [autori Verica Babić ... et al.]. - Kragujevac : Univerzitet, Ekonomski fakultet, 2012 (Kragujevac : Interprint). - 190 str. : graf. prikazi, tabele ; 30 cm
ISBN 978-86-6091-026-6

САМОЛОВЧЕВ, Боривој

Savremeni tokovi u obrazovanju odraslih / Borivoj Samolovčev. - Novi Sad : Misao, 1987 (Bela crkva : "Sava Munćan"). - 236 str. ; 21 cm. - (Biblioteka Iskustva i putevi u socijalističkom samoupravnom preobražaju vaspitanja i obrazovanja ; Knj. 33)

САВИЋЕВИЋ, Душан

Učenje odraslih - ključ za XXI vek : peta međunarodna konferencija UNESCO-a o obrazovanju odraslih, Hamburg, 14-18 jul 1997 / Dušan Savićević // Andragoške studije. - ISSN 0354-5415. - Vol. 4, br. 2 (1997), str. 1-75.

SAVJETOVANJE za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj (1 ; 2003 ; Split)

Zbornik radova / Prvo savjetovanje za narodne knjižnice u RH [sa temom] Hrvatske narodne knjižnice u svjetlu IFLA-inih smjernica, Split, 2. - 3. lipnja 2003. ; [urednice Tihana Pavičić, Jadranka Slobodanac]. - Zagreb : Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 2004 (Zagreb : Grafički zavod Hrvatske). - 162 str. : ilustr. ; 24 cm
ISBN 953-500-029-2

СЕНЕКА, Луције Анеј

Rasprava o blaženom životu i Odabrana pisma Luciliju / [Lucije Anej Seneka] ; sa latinskog preveo i uvod napisao Miloš Đurić. - Beograd : Grafos, 1978. - 97 str. ; 19 cm. - (Biblioteka "Horizonti" ; 16)

СИМИЋ, Мика

Маркетинг у народним библиотекама / Мика Симић // Годишњак библиотека Срема. - ISSN 1450-5592. - бр. 5 (2004 [шт. 2005]), стр. 34-40.

SMJERNICE za knjižnične usluge za djecu / [priredila] IFLA, Sekcije knjižnica za djecu i mladež ; [s engleskoga prevela Irena Kranjec]. - Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004. - 16 str. ; 24 cm. - (Povremena izdanja Hrvatskoga knjižničarskog društva. Novi niz ; knj. 7)
ISBN 953-6001-21-7

SMJERNICE za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice : s IFLA-inim Manifestom za multikulturalnu knjižnicu / [s engleskog prevela Ana Jurinović]. - 1. hrvatsko izd. prema 3. izd. izvornika. - Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010. - 54 str. ; 24 cm. - (Povremena izdanja Hrvatskoga knjižničarskog društva. Novi niz, ISSN 1334-7667 ; knj. 22)
ISBN 978-953-6001-63-7

SREDIŠNJE knjižnice nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj : vodič / uredile Liana Diković i Ljiljana Črnjar. - Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010. - 101 str. : ilustr. ; 22 cm
ISBN 978-953-6001-70-5

СТАМАТОВИЋ, Десанка

Катедра за библиотекарство и информатику Филолошког факултета у Београду : високошколско образовање библиотекара у Србији (1963-2000) / Десанка Стаматовић // Гласник Народне библиотеке Србије. - ISSN 1450-8915. - Год. 2, бр. 1 (2000), стр. 365-384.

СТАМАТОВИЋ, Десанка

Методско упутство за формирање и вођење завичајних фондова у општинским народним библиотекама / Десанка Стаматовић // Глас библиотеке. - ISSN 0353-7595. - Бр. 11 (2004), стр. 15-40.

СТАНОВНИШТВО. 1, Национална припадност : подаци по општинама и градовима / [рукопис припремили Снежана Лакчевић ... и др. ; превод Гордана Недељковић, Верица Ристић]. - Београд : Републички завод за статистику, 2012 (Београд : Републички завод за статистику). - 99 стр. : геогр. карте, табеле ; 30 см. - (Попис становништва, домаћинства и станова 2011. у Републици Србији)
ISBN 978-86-6161-023-3

СТЕВАНОВИЋ, Милица

Корупција и јавне библиотеке Србије : случај друштва и библиотека у транзицији / Милица Стевановић. - Рад презентован на пратећем IFLA/FAIFE скупу у Јоханесбургу, августа 2007. // Савремена библиотека. - ISSN 0353-0655. - Год. 20, бр. 25 (2008), стр. 32-38.

СТЕВАНОВИЋ, Милица

Мисија библиотека у свету неслободе и информационог хаоса / Милица Стевановић // Гласник Народне библиотеке Србије. - ISSN 1450-8915. - Год. 10, бр. 1 (2008 [шт. 2009]), стр. 73-82.

СТОУН, Елизабет В.

Continuing Library Education As Viewed in Relation to Other Continuing Professional Education Movements / by Elizabeth W. Stone. - Washington : American Society for Information Science, 1974. - 694 str. : graf. prikazi ; 22 cm
ISBN 0-87715-108-3

STRUČNI skup Narodne knjižnice i problemi društvene isključenosti (Osijek ; 2003)

Zbornik radova / Stručni skup Narodne knjižnice i problemi društvene isključenosti, Osijek studeni 2003. - Osijek : Sveučilište Josipa Juraja Strossmayera [etc.], 2003. - 49 str. : graf. prikazi ; 30 cm

ISBN 953-98057-3-2

ТРОХЛЕР, Данијел

'Doživotno učenje' kao conditio humana : pledoaje za jedan revidirani pojam učenja = Lifelong Learning' As Conditio Humana : Pledoye for a Revised Learning Term / Daniel Trohler // Andragoške studije. - ISSN 0354-5415. - Br. 1 (2005), str. 5-20.

Dostupno i na: <http://scindeks.nb.rs/article.aspx?artid=0354-54150501005T>

ФАЛЕТАР-ТАНАЦКОВИЋ, Сањица

Hrvatske narodne knjižnice u multikulturalnom okruženju: informacijske potrebe i ponašanje pripadnika srpske jezične manjine u Osječko-baranjskoj županiji / Sanjica Faletar Tanacković, Darko Lacović, Snježana Stanarević // Библиотекар. - ISSN 0006-1816. - God. 53, br. 1/2 (2011), str. 9-34.

ФАСИК, Адел М.

Managing Children's Services in the Public Library / Adele M. Fasick and Leslie E. Holt. - 3rd ed. - Westport, Connecticut [etc.] : Libraries Unlimited, 2008. - XVI, 248 str. : ilustr. ; 26 cm

ISBN 978-1-59158-412-4

ФИЛД, Сјамон

Nema više neuspješnih : deset koraka do jednakopravnosti u obrazovanju : politike obrazovanja i obuke / Sajmon Fild, Malgorzata Kučera, Beatriz Pont ; [sa engleskog preveo Dušan Spasojević]. - 1. izd. - Beograd : Ministarstvo

prosvete Srbije : Zavod za udžbenike, 2010 (Beograd : Službeni glasnik). - 172 str. : graf. prikazi ; 23 cm
ISBN 978-86-17-16540-4

ФИЛИПОВИЋ, Драгомир

Перманентно образовање и образовање одраслих / Драгомир Филиповић // Педагогија, - ISSN 0031-3807. - Год. 59, бр. 1 (2004), str. 18-38.
Доступно и на: <http://scindeks.nb.rs/article.aspx?artid=0031-38070401018F>

ХЕЛИНГ, Џон

Public Libraries and their National Policies : international case studies / John Helling. - Oxford [et al.] : Chandos Publishing, 2012. - XV, 172 str. ; 24 cm. - (Chandos Information Professional Series)
ISBN 978-1-84334-679-1

ХЕЛИНГ, ЏОН

Public Libraries and their National Policies : international case studies / John Helling. - Oxford [et al.] : Chandos Publishing, 2012. - XV, 172 str. ; 24 cm. - (Chandos Information Professional Series)
ISBN 978-1-84334-679-1

ХИГИНС, Сузан И.

Youth Services and Public Libraries / Susan E. Higgins. - Oxford : Chandos Publishing, 2007. - XIII, 153 str. : ilustr. ; 23 cm. - (Chandos Information Professional Series)
ISBN 1-84334-156-5

ХИЛ, Кристи

Inside, Outside, and Online : building your library community / Chrystie Hill. - Chicago : American Library Association, 2009. - XVI, 175 str. ; 23 cm

ISBN 978-0-8389-0987-4

ХОЏИЋ, Енвеса

Cjeloživotno učenje u Bosni i Hercegovini / Envesa Hodžić. - Sarajevo : Centar za sigurnosne studije BiH [etc.], 2008. - VIII, 104 str. : tabele, grafikoni ; 24 cm

ISBN 978-9958-9551-5-0

ЦЕКОВИЋ, Катарина

Pojava i rani razvoj ideja o permanentnom obrazovanju / Katarina Ceković // Andragoške studije. - ISSN 0354-5415. - Vol. 2, br. 1 (1995), str. 5-19.

ЦРНКОВИЋ, Весна

Улога сеоских библиотека у ери информационих технологија / Весна Црнковић, Сузана Танасијевић, Ивица Лазаревић // Зборник радова / Међународни стручни скуп библиотекара јавних библиотека Србије и Бугарске [Библиотека без граница] под покровитељством Министарства културе Републике Србије и града Ниша, [Ниш, 25-26. новембар 2010. године]. - Ниш : Народна библиотека „Стеван Сремац“, 2011 (Ниш : Пунта). - 290 стр. ; 24

ISBN 978-86-85425-14-1

ЦРНОГОРАЦ, Весна

Јавност, јавне информације и јавне библиотеке / Весна Б. Црногорац // Гласник Народне библиотеке Србије. - ISSN 1450-8915. - Год. 12, бр. 1 (2010/2011 [шт. 2012]), стр. 57-67.

Доступно и на: http://www.nb.rs/view_file.php?file_id=3233.

ЦРНОГОРАЦ, Весна

Светлост александријских светионика : информациона писменост, доживотно учење и библиотеке / Весна Црногорац // Култура. - ISSN 0023-5164. - Бр. 129 (2010), стр. 265-276.

ЧАПО, Едит

Развој мреже центара за континуирано стручно образовања у области библиотекарства и информационих наука у Мађарској / Едит Чапо, Михаљ Палвелђи ; са енг. прев. Магдалена Костић // Гласник Народне библиотеке Србије. - ISSN 1450-8915. - Год. 3, бр. 1 (2001), стр. 275-292.

Доступно и на: http://www.nb.rs/view_file.php?file_id=163

ЦОУНС, Пламер Алстон

Still Struggling for Equality : American public libraries services with minorities / Plummer Alston Jones Jr. - Westport [etc.] : Libraries Unlimited, 2004. - XVII, 269 str. ; 24 cm

ISBN 1-59158-243-1

Електронски извори и интернет портали

Александријска декларација „Светионици информационог друштва“
<http://www.ifla.org/publications/beacons-of-the-information-society-the-alexandria-proclamation-on-information-literacy> (23.07.2013.)

Америчко удружење библиотекара
ALA American library association,
<http://www.ala.org/acrl/publications/whitepapers/presidential> (11.11.2012.)

ВУКОТИЋ, Бојана

Формирање и вођење фонда серијских публикација у јавним
библиотекама / Бојана Вукотић
http://www.nb.rs/view_file.php?file_id=2027 (18.8.2013.)

Декларација о библиотекама, информационим сервисима и
интелектуалној слободи (“The Glasgow Declaration on libraries, information
services and intellectual freedom”)
<http://www.ifla.org/publications/the-glasgow-declaration-on-libraries-information-services-and-intellectual-freedom> (10.6.2013.)

ДЕНИЈЕЛ, Евелин

Strateško planiranje i unapređivanje funkcije biblioteka / Evelin Denijel ;
prevod Gordana Ljubanović. – Beograd, 2004.
http://www.nb.rs/view_file.php?file_id=817 (10.6.2013.)

Electronic Information for Libraries – EIFL <http://www.eifl.net/>

Европска комисија

http://ec.europa.eu/index_en.htm

IFLA препоруке о информационој писмености

<http://www.ifla.org/publications/ifla-media-and-information-literacy-recommendations> (25.07.2013.)

International Federation of Library Associations and Institutions – IFLA
www.ifla.org

Изјава о информационој писмености и доживотном учењу (Alexandria Manifesto on Libraries, the Information Society in Action)

<http://www.ifla.org/publications/alexandria-manifesto-on-libraries-the-information-society-in-action> (23.07.2013.)

Key Competences for Lifelong Learning

http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/lifelong_learning/c11090_en.htm (28.8.2013.)

Memorandum on lifelong learning, Commission of the European Communities, Brussels, 2000

(<http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/MemorandumEng.pdf>);

Министарство образовања, културе, спорта, науке и технологије Јапана

Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology (MEXT). (2009).

National Policies Concerning Lifelong Learning. <http://www.mext.go.jp/english/>

Московска декларација о медијској и информационој писмености

<http://www.ifla.org/publications/moscow-declaration-on-media-and-information-literacy> (26.07.2013.)

Nadležnosti nacionalnih saveta nacionalnih manjina : priručnik za nacionalne savete nacionalnih manjina <http://www.osce.org/sr/serbia/90358> (25.08.2013.)

Народна библиотека Србије
www.nb.rs

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD)
<http://www.oecd.org/>

Прашка декларација „Према друштву информационо писмених“
<http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/PragueDeclaration.pdf> (23.07.2013.)

Пројекат Агролиб.Ја
www.agrolib.rs (28.7.2013.)

Пројекат Новчићи
www.novcici.rs (10.10.2013.)

Републички завод за статистику Србије
<http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/>

SCONUL http://www.sconul.ac.uk/sites/default/files/documents/17_2.pdf
(11.08.2012.)

Светска банка
<http://www.worldbank.org/>

Стандарди за јавне библиотеке у Републици Србији
http://www.citaliste.com/pdf_stampa/konacna_verzija.pdf (10.6.2013.)

Уједињене нације

<http://www.un.org/en/>

UN Decade of Education for Sustainable Development, Resolution of the 65th General Meeting of the German Commission for UNESCO (DUK), Bonn, 7th July 2005 (http://www.dekade.org/mgmaterial/Resolution_65HVeng.pdf).

Fifth International Conference on Adult Education /Confintea V/, A UNESCO Conference in Cooperation with International Partner, Hamburg, Germany, 14-18 July 1997 ([url:http://www.education.unesco.org/educprog/uie/](http://www.education.unesco.org/educprog/uie/))

Фешка декларација о медијској и информационој писмености

<http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/news/Fez%20Declaration.pdf> (25.07.2013.)

Биографија аутора

Гордана Ђоковић (рођ. Вукашиновић) рођена је 28. јула 1976. године у Сремској Митровици, где је завршила основну школу и гимназију. Дипломирала је на Катедри за библиотекарство и информатику 2001. године, где је завршила и мастер студије 2008. године.

Од фебруара 2002. до фебруара 2010. године радила је у Народној библиотеци Србије као стручни сарадник за каталогизацију и класификацију, област-педагогија у Одељењу монографских публикација.

Од фебруара 2010. године ради као асистент на Катедри за библиотекарство и информатику за предмете Организација знања, Методологија истраживања и цитирања и Библиотечки практикум.

Учествовала је са радовима на стручним скуповима и међународним конференцијама: *Књига и језик у развоју савременог друштва* (2010), *Дигитализација културне и научне баштине, универзитетски репозиторијуми и учење на даљину* (2011), *Културе у дијалогу* (2012), *Васпитач у 21. веку* (2012), *Корисници савремене библиотеке* (2012), 18. *Сусрети библиографа у спомен на др Георгија Михаиловића* (2012) и *Значај библиографије периодике за истраживање књижевности и културе* (2012), *Србија између Истока и Запада* (2013).

Предавач је на семинарима за школске библиотекаре, акредитованих од стране Завода за унапређење образовања и васпитања и Министарства просвете и науке: *Школска библиотека и настава језика и књижевности* (2010), *Креативне радионице у школској библиотеци I* (2011), *Креативне радионице у школској библиотеци II* (2012), *Облици сарадње школске библиотеке са другим установама културе и образовања* (2013).

Од 2011. учествује у раду пројекта *Књиженство – теорија и историја женске књижевности на српском језику до 1915. године* које финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

Удата је, мајка две ћерке Мине и Николине.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а Гордана Ђоковић

број индекса 08100

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Народне библиотеке и целоживотно учење

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, _____

Прилог 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора Гордана Ђоковић

Број индекса 08100

Студијски програм

Наслов рада Народне библиотеке и целоживотно учење

Ментор проф. др Александра Вранеш

Потписани/а _____

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, _____

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Народне библиотеке и целоживотно учење

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, _____

1. Ауторство - Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.
2. Ауторство – некомерцијално. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.
3. Ауторство - некомерцијално – без прераде. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.
4. Ауторство - некомерцијално – делити под истим условима. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.
5. Ауторство – без прераде. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.
6. Ауторство - делити под истим условима. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.

